

Gelatin

And Other Sensitive Food Ingredients

A class by Rabbi Yonatan Y. Halevy

מ"ט דר"מ גמר מגיעולי עובדי כוכבים גיעולי עובדי כוכבים לאו נותן טעם לפגם הוא ואסר רחמנא ה"נ לא שנא

The Gemara explains: **What is the reasoning of Rabbi Meir? He derives this *halakha* from the case of vessels of gentiles that require purging, i.e., vessels that gentiles used for cooking, which the Torah requires that one purge through fire and ritually purify before they may be used by Jews (see Numbers 31:22–23 and mishna on 75b). Is it not the case that vessels of gentiles that require purging impart flavor to food that is cooked in them to their detriment? Since time has passed since the gentiles cooked non-kosher food in the vessels, the flavor that the vessels transmit to food that a Jew cooks in them is certainly detrimental, and yet the Merciful One deems their use prohibited without purging. So too, the case here is no different, and even if the flavor imparted by the forbidden food is a detrimental one, the mixture should be forbidden.**

ואידך כדרב הונא בריה דרב חייא דאמר רב הונא בריה דרב חייא לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא דלא לפגם הוא ואידך קדירה בת יומא נמי אי אפשר דלא פגמה פורתא

And the opinion of the other *tanna*, Rabbi Shimon, who deems the mixture permitted if the flavor imparted is detrimental, can be explained in accordance with the opinion of Rav Huna, son of Rav Ḥiyya; as Rav Huna, son of Rav Ḥiyya, says: With regard to the vessels of gentiles, the Torah prohibits only a pot that was used for cooking on that very day, which does not yet impart flavor to the detriment of the food cooked in it. Rather, the flavor that it imparts is not considered detrimental. And the opinion of the other *tanna*, Rabbi Meir, can also be explained in accordance with this statement, as in his opinion, even in the case of a pot that was used for cooking on that very day, it is not possible that it does not detract from the flavor of food that is subsequently cooked in it even slightly.

Introduction

(1) תלמוד בבלי – עבודה זרה (סז)

אמר רב כהנא מדברי כולם נלמד נותן טעם לפגם מותר א"ל אביי בשלמא מכולהו לחיי אלא דר"ל אמרו קאמר וליה לא סבירא ליה

Rav Kahana says: From the statements of all the *amora'im* who were cited, namely, Shmuel, Rabbi Yoḥanan, and Reish Lakish, we learn that if a forbidden food imparts flavor to a permitted food to the detriment of the mixture, it is permitted. Abaye said to him: Granted, from all the rest of them this conclusion is very well; but how can this be concluded from the statement of Reish Lakish? He says only that the Sages said that if a forbidden food imparts flavor to a permitted food to its detriment, the mixture is permitted. Perhaps he is only citing what others said and he himself does not hold accordingly.

מכלל דאיכא למ"ד נותן טעם לפגם אסור

The Gemara asks with regard to Rav Kahana's statement: **By inference, is there one who says that if a forbidden food imparts flavor to a permitted food to the detriment of the mixture, it is forbidden?**

אין והתניא אחד נותן טעם לפגם ואחד נותן טעם לשבח אסור דברי ר"מ ר"ש אומר לשבח אסור ולפגם מותר

The Gemara answers: **Yes, and this opinion is taught in a *baraita*: Both in a case where the forbidden food imparts flavor to the detriment of the flavor of the permitted food, and in a case where it imparts flavor that enhances the permitted food, the mixture is forbidden; this is the statement of Rabbi Meir. Rabbi Shimon says: If it enhances the flavor it is forbidden, but if it causes it detriment it is permitted.**

becomes rancid. **And Rabbi Shimon** could counter that meat that was **rancid at the outset does not need specific exclusion** by the verse, as **it is** considered as **mere dust** and does not fall under the category of an unslaughtered animal carcass.

(2) תורה – ויקרא (כה:לה)

וְכִי־יִמָּוֶה אֶחָיֶד וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִתְחַנְּקָהּ בְּוֶגֶר וְתוֹשֵׁב וְחַי עִמָּךְ:

If your brother becomes impoverished and his hand (assets) become shaky among you, you must support him, [so too] the proselyte and the sojourner, [so] that he shall live with you.

(3) רש"י – שם

גר ותושב. אף אם הוא גר או תושב; ואיזהו תושב? כל שקבל עליו שלא לעבד ע"ז ואוכל נבלות (עי' ספרא):

גר ותושב means, even though he be a stranger or a sojourner. And what is a תושב? One who has undertaken not to worship idols (i. e. one who has been converted to the fundamental tenet of Judaism) but eats carrion (does not care for the other commandments of the Torah) (Sifra, Behar, Section 5 1).

ור"ש מאי טעמא דתניא (דברים יד, כא) לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך כל הראויה לגר קרויה נבילה

The Gemara asks: **And what is the reasoning of Rabbi Shimon?** It is **as it is taught** in a *baraita* that from the verse: **“You shall not eat of any unslaughtered animal carcass; you may give it to the resident alien [*la'ger*] who is within your gates, that he may eat it”** (Deuteronomy 14:21), it is derived that with regard to animal carcasses, **anything that is fit for a *ger toshav* to consume is called an unslaughtered carcass** and is forbidden,

שאין ראויה לגר אינה קרויה נבלה

and any carcass **that is unfit** even for a *ger toshav* to consume, e.g., one that turned rancid and is unfit for consumption, **is not called an unslaughtered carcass** with regard to its prohibition.

ור"מ ההוא למעוטי סרוחה מעיקרא ור"ש סרוחה מעיקרא לא צריכא מיעוטה עפרא בעלמא הוא

And what can **Rabbi Meir** respond to this? He could say: **That** verse is written **to exclude** meat that was **rancid at the outset**, i.e., that was not fit for consumption even before the animal's death, due to a defect in the animal. By contrast, a carcass that was fit for consumption when the animal died and was consequently rendered forbidden remains forbidden even when it

{הגה: מיהו דברים החשובים בכריה או פיוצא כה, אם אינן פגומים בעצמן אף על פי שפוגמין התבשיל, אינן בטלים אפלו באלה (וכן כתב הארז כלל ל"ב).}

(ב) פגם זה אין צריך שיפגם לגמרי עד שיהא קץ לאכלו, אלא אפלו פוגם קצת אינו אוסר תערבתו. ויש מי שאומר, דהינו דוקא פשנתערב אסור מעט עם התר מרבה, אבל אסור מרבה לתוך התר מעט, ואפלו מחצה על מחצה, אין אומרים נותן טעם לפגם מתר, עד שיפגם לגמרי שאינו ראוי למאכל אדם. ואם אין שם ממשות של אסור, אלא טעמו בלבד, אפלו אסור מרבה והתר מעט, מתר אם פוגם קצת. ויש מי שחוכך (פי' מקנה להחמיר, ואוסר) לומר שאם הגדיל האסור מדתו של התר עד שהוא משביח יותר פשאוכלו בגדל מדתו ממה שהוא פוגם בהפסד טעמו, אסור, עד שיפסל מלאכל אדם. במה דברים אמורים, שפוגם מתחלתו ועד סופו, אבל אם השביח ולבסוף פוגם, או פוגם ולבסוף השביח, אסור.

{הגה: יש אומרים אף על גב דהאסור (נותן טעם) לפגם והמאכל מתר, מכל מקום הקדירה אסורה, ואם בשלו בה אחר כך תוך מעת לעת תבשיל שהאסור הראשון נותן בו טעם לשבח, נאסר התבשיל השני אם לא היה בו ס' נגד האסור הראשון. אבל אם נערו התבשיל הראשון בכר, ותחבו אחר כך הכר לתבשיל שני שהוא גם כן פוגם, לא נאסרה הקדירה. וכן בדבר שאין לו טעם כלל, כגון היורה שמתכין בו הדבש, אף על פי שיש שם רגלי הדבורים, לא נאסרה היורה וכל פיוצא בזה (שם בארז).}

1) רמב"ם – משנה תורה – מאכלות אסורות – פרק טו (ט-י ו-יא)

כל האכלין האסורין, אינו חייב עליהן עד שיאכל אותן דרך הנאה--חויץ מבושר בחלב, וכלאי הפרם: לפי שלא נאמר בהן אכילה, אלא הוציא אסור אכילתו בלשון אחרת--בלשון בשול ובלשון הקדש, לאסר אותן ואפלו שלא בדרך הנאה.

פיצד: הרי שהמחה את החלב וגמאו פשהוא הם עד שנכנה גרונו ממנו, או שאכל חלב חי, או שערב דברים מרים כגון ראש ולענה לתוך יין נסוף או לתוך קדירה שלגבלה ואכלו כשהן מרין, או שאכל אכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאכל אדם--הרי זה פטור; ואם ערב דבר מר בתוך קדירה שלבשר בחלב, או בגין כלאי הפרם, ואכלו--חייב.

2) רמב"ם – משנה תורה – מאכלות אסורות – פרק טו (כד [בח])

כבר בארנו שאם נתן דבר האסור טעמו בדבר המתר, נאסר הכל. במה דברים אמורים, בשהשביח. אבל אם פגם זה האסור למתן והפסיד טעמו, הרי זה מתר: והוא, שיהיה פוגם מתחלה ועד סוף; אבל אם פגם בתחלה, וסופו להשביח, או השביח בתחלה, אף על פי שסופו לפגם--הרי זה אסור.

3) מרן ורמ"א – שלחן ערוך – יורה דעה (קג)

(א) כל דבר שטעמו פגום, אינו אוסר תערבתו. ואפלו אין טעמו פגום מחמת עצמו, שבפני עצמו הוא מטעם ומשבח, אלא שפוגם תערבתו, מתר.

בשעריך וגו' עד שתהיה תחלתה ראויה לגר. הרי שפסק כר' יוחנן דקרא דלגר בסרוח מעיקרא אבל בהבאיש אח"כ אינו טהור עד שיפסל מלכלבים...

וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ' יד מהלכות מאכלות אסורות הלכה י והלכה יא, שהתחיל בהלכה י: כל האוכלין האסורין אינו חייב עליהן עד שיאכל אותם כדרך הנאתן, חוץ מבשר בחלב וכלאי הכרם, שלא נאמר בהם אכילה וכו'. ובהלכה יא: כיצד כו' או שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ונפסל מאוכל אדם הרי זה פטור וכו'. ומדלא פטר בזה אלא משום שהוא שלא כדרך הנאתן מכלל דפוסק כר"מ דמה שאינו סרוח מעיקרא לא בעינן ראויה לגר דאם לא כן בלאו הכי פטור משום שאין עליו שם איסור כלל, ונפקא מינה שאפילו בשר בחלב אם הבאיש מלאכול לאדם היה פטור, משא"כ משום שלא כדרך הנאתו בבב"ח חייב. **אלא ודאי אינו נפסל מלאכול לכלב עדיין שם איסור עליו אלא שאם אכלו כך פטור מטעם שלא כדרך הנאתו אבל לא מטעם שאינו קרוי נבילה.**

(5) מגיד משנה – מאכלות אסורות – פרק ב – הלכה כא

אבל אם סרחה כל כך, כבר ביאר רבינו פרק ארבעה עשר שמי שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם, הרי זה פטור. וכן הוא. דהלכה כרבן שמעון דאמר נבלה שאינה ראויה לגר לא שמה נבלה.

(6) המרדכי – פסחים – סימן תקמה (בענין אחר)

והא דנקט פטור לאו דוקא אלא פטור ומותר, דלאו מפטורי שבת הוא דפטור אבל אסור.

(7) הרב יעקב ריישר – שו"ת שבות יעקב – חלק ב סימן ע

על מה שמכו העולם לנהוג היתר לאכול ולשתות דם הנקרש ונתייבש מתייש שקורין באקס בליט שנתייבש בחמה אף בחולה שאין בו סכנה רק בנפילה בעלמא שכואב לו אחד מאברים הפנימים.

תשובה הנה פשוט בש"ס דמנחות דף כ"א הקפה את הדם בחמה ואכלו חייבין עליו וכן הוא בחולין דף ק"ך

(1) רמ"א – יורה דעה (פזג)

עור הקבה, לפעמים מולחים אותו ומקפשיין אותו, ונעשה קעץ, וממלאים אותו חלב, מטר; דמאחר שנתפש הוי קעץ בעלמא, ואין בו לחלוחית בשר.

(2) ש"ך – כאן (ס"ק לג)

עור הקיבה לפעמים כו'. וה"ה שאר בני מעיים כשמייבשים אותן עד שנעשו קעץ ומ"מ נראה דלכתחלה אין לעשות כן.

(3) מו"ר הרב יעקב פריץ פריץ – אמת ליעקב: ארחות הרב וקהלתו – פרק ז סימן ב – נתיבות בינה (7)

כתב שפ"ד (פז' ס"קלג) הא דשרינן בנתיבש, דוקא קיבה, אבל בשר שנתיבש קעץ אוסר. אבל העירו עליו, שמהש"ך (בסימן קיד' ס"ק כא) בענין כרכום של גוים, משמע לא כמ"ש שפתי דעת, שכ"כ הש"ך "בארצות האלו, שהכרכום הוא יבש קעץ, א"כ אפילו ימצא חוט בשר יבש לית לן בה, וכמ"ש לעיל סי' פז' בהגה גבי עור הקיבה שנתיבש בענין דלית בה לחלוחית שרי"ה הנה כאן מתיר הש"ך גם בבשר יבש. וכ"כ תפארת צבי.

(4) הרב יחזקאל לנדא – נודע ביהודה – מהדורה קמא – יורה דעה (כו)

והנה לפי כללי דתנאי בפלוגתא דר' מאיר ור' שמעון אין לנו הכרע הלכה כדברי מי, שהרי בעירובין דף מ"ו ע"ב איבעיא להו ר"מ ור"ש מאי וקאי בתיקון... אבל בספר הליכות עולם באמת קאמר ר"ש ור"מ הלכה כדברי המחמיר ולפ"ז פלוגתא זו דנבילה סרוחה ראוי לפסוק כר"מ שהוא המחמיר.

והנה פלוגתא זו עצמה היא ג"כ פלוגתא דאמוראי בבכורות דף כ"ג ע"ב בר פדא אמר טומאה חמורה עד לגר וטומאה קלה עד לכלבים ור' יוחנן אמר אחת זו ואחת זו עד לכלבים. מ"ט דבר פדא דכתיב לא תאכלו כל נבילה לגר וכו' הראויה לגר קרויה נבילה ושאינה ראויה לגר אינה קרויה נבילה ואידך האי למעוטי סרוחה מעיקרא. ופסק הרמב"ם בפ"א מאבות הטומאה הלכה יג: בשר נבילה שנפסד והבאיש ונפסל מלאכול הכלב טהור, ובהלכה יד: בשר נבילה שהיא סרוחה מעיקרא ואינה ראויה למאכל אדם טהור שנאמר לגר אשר

בבשר וחלב וכלאי הכרם ובעבודת כוכבים דלא כתיבא ביה אכילה לקי אף בכה"ג.

אבל כשנסרה גוף האיסור פקע שם איסור מכל וכל מקרא אחרינא דנבלה שאין ראויה לגר אינה קרויה נבלה ואפילו חזר ותיקנו בדברים המתבלים שרי דכבר פרח האיסור מיניה ונעשה כעפרא ואינו חוזר לאיסורו...

דעל כרחק קרא אצטריך להיכא שיתקן להאיסור דאי בכשאוכלו בעודה מוסרחת לא צריך קרא דנבלה שאין ראויה לגר דבלאו הכי מותר מטעם שהוא שלא כדרך אכילתו כמו שכתב הרמב"ם בפ"ד מהלכות מאכלות אסורות, רק דקרא דנבלה שאין ראויה לגר איצטריך שפרח שם האיסור לגמרי דאף שתיקנו עד שראוי לאכילה מותר וכמו שכתבנו. ומשום הכי מותר אפילו בשר וחלב וכלאי הכרם ובעבודת כוכבים...

וגבי חמץ שאסור פת שעפשה בפרק אלו עוברין אף שנפסל מאוכל אדם הוא מטעם שכתב הר"ן שם משום דראוי לחמץ בו עיסות אחרות וכל שעדיין ראוי לאוכל או לתקן בו אוכלים אחרים ועומד לכך אסור מדאורייתא. ומהאי טעמא שמרים שחמצו עיסה אסורה אף דשמרים אינן ראויין לאכילה כיון שעומדין לכך.

9 הרב צבי פסח פראנק – שו"ת 'הר צבי' – יורה דעה (פג)

ויעוין בחו"ד (סי' קג) שכתב לענין איסור שנפסל מאכילת אדם, דאם ההיתר הוא משום דנבלה שאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה, פקע ממנו שם האיסור כשנסרה, ושוב לא חל האיסור אפילו אם נתקן אח"כ, אבל אם הפטור הוא משום דלא הוי כדרך הנאתן, אם המאכל תוקן אח"כ וחזר להיות ראוי למאכל אדם חייב עליו.

10 הרב צבי פסח פראנק – שם

גלידה שמערבים בה דז'עלאטין

בדבר הגלידה הנמכרת במקומות שמערבים בה אבק דז'עלאטין /ג'לטיין/ וחומר זה נעשה מרגלי חזירים ועורותיהם ועורות עגלים באפן זה: מבשלים את הנ"ל זמן רב, מסננים את התבשיל ומעמידים את המרק הזך עד שנקרש, מיבשים אותו וטוחנים אותו לאבק דק,

ע"א הרי דדם זו איסור גמור הוא וא"כ היה נראה לכאורה לאסור וכדומה לזה כתב הרשב"א בתשובה הובא בב"י בי"ד סימן קל"ד וקורא תגר על הרופאים שנותנין לחולי חומץ שלהן תוך הרפואות ע"ש דבריו באורך אך י"ל לצדד היתרא כיון שכבר עמא דבר ונוהגין היתר בפשיטות ברפוא' זו בודאי מנהג של ישראל תורה הוא ונ"ל הטעם כיון שנתייבש כ"כ עד שנעשה כעץ ואין בה שום לחלוחית אין בו איסור כלל ובגוונא שכתב רמ"א /ביו"ד/ סי' פ"ז סעיף יו"ד /י/ בהג"ה בעור הקיבה שנתייבש כעץ דמותר מה"ט ומה"ט נוהגין היתר בהנקרש על דופני חביות שקורין ווי"ן שטי"ן כדאית' /ביו"ד/ בסי' קכ"ג סעי' ט"ז וכן במה שקורין בלא"ז שמשתמשין בו לקשור על כלי שתי' אף שהם מבהמה טריפה או נבילה ג"כ מתירין מה"ט שכבר נתייבש בו כל הלחלוחית ואין בו טעם כלל ועי"ל כדרך שאמרו בש"ס מידי דרך הנאת' קא עבדינ' ובצירוף הטעם בנדון שלפנינו כיון שכואבים לו איברים הפנימים דהוי מכה של חלל כמבואר בא"ח סימן שכ"ח דמחללין עליהם את השבת ועיין ברמב"ם פי"ד מהמ"א ובי"ד סימ' קנ"ה הקטן יעקב.

8 הרב יעקב לוברבוים מליסא – חוות דעת – ביאורים סימן קג אות א

והנה מדברי השו"ע והפוסקים מוכח דבכל האיסורים אפילו בבשר וחלב וכלאי הכרם מותר נותן טעם לפגם מדלא חילקו וכתבו בסתם כל דבר שטעמו פגום אינו אוסר. והכרתי ופלתי בסימן פז יצא לידון בדבר החדש דבבשר וחלב אסור נותן טעם לפגם כיון שלוקין בבשר וחלב אפילו שלא כדרך הנאתן, והא ודאי ליתא דהא בכלאי הכרם גם כן לקי שלא כדרך הנאתו ונותן טעם לפגם מותר...

אלא ודאי דנבלה שאינה ראויה לגר ושלא כדרך הנאתן תרי ענייני הן ומתרי קראי נפקי, ושלא כדרך הנאתן היינו שאכלו חי או שעירב בתוכה דבר מר או אכילה גסה ומקרא ד"לא יאכל" נפקא כמבואר בפסחים דף כו דבעינן שיאכל כדרך הנאתן, וכמו שכתב הרמב"ם בפרק יד מהלכות מאכלות אסורות, וגוף האיסור לא הותר, ואם חזר ותיקנו להאיסור כגון שבישלו או שנטל הדבר המר מתוכו או שמתק בדבר הממתק חזר לאיסורו דלא נתבטל שם חלב במה שהוא חי או במה שנתן לתוכו הדבר מר, רק כשאוכלו כך בלא תיקון אינו לוקה משום דאכלו דשלא כדרך הנאתו. ולהכי

ואבק זה יש לו הכח להקריש כל מאכל או משקה אשר יתערב בתוכו.

ותוכן השאלה היא, אם בשביל פעולת ההקרשה חשיב כמו מעמיד קיבת עגל בחלב או שאור בעיסה שאינו בטל אף באלף, או שדבר מעמיד שאינו בטל הוא מפני הטעם החריף שנותן בהתערובות. והנה כת"ר מצדד דהטעם הוא העיקר ומכיון שנעשית בבית חרושת של גויים דאין זה נוגע למבטל איסור לכתחילה וגם טעם אין כאן והתערובות הוא ביותר מששים, לכן רוצה להתיר, עכת"ד השאלה.

הנה הטיב בזה כת"ר לחקור במעמיד שאינו בטל, אם בעינין שיהא גם נותן טעם בהעמדתו, או העמדה לחוד גורם האיסור, אף בכה"ג דליכא שום נתינת טעם.

ודבר זה מבואר בדברי הפרי מגדים (בפתיחתו להלכות תערובות, בשער התערובות, חלק שלישי, סוף פ"א) והא העלה דיש חילוק ביניהם, דמעמיד בטעמא אינו בטל מה"ת ומעמיד בלי נתינת טעם אינו בטל מדרבנן, ועכ"פ מעמיד אוסר אף בלי שום טעם כלל, וא"כ הך גלידה עכ"פ מדרבנן יש לאוסרה.

ובתשובות רמ"א (סימן נד) יש שאלה, באלה שמוליכין שמן זית ממדינה למדינה בחביות של עץ, ומטבע השמן בכלי עץ, דמדייני טובא, ונפלט דרך דופני הכלי, ולכן משימין בתוכו שומן חזיר והשמן נקפה ונתעבה ואינו מוציא טיפה, ודן שם אם יש לאסרו מטעם מעמיד, וכתב שם הרמ"א דאין בו בכדי נתינת טעם, וליכא למימר דהוי דבר המעמיד את השמן ובאלף לא בטיל אע"ג דאינו נותן טעם, דזה אינו, דמאחר דחזר ונמחה ביד כותי נתבטל חשיבותו ומותר, וכמו שאמרינן לענין בריה וחתיכה הראויה להתכבד, דאם נימוח בטל חשיבותו וה"ה הכא, עכ"ל. מלשון רמ"א זה מבואר דמעמיד אינו בטל גם היכא דליתא משום נתינת טעם וא"כ יש לאסור הגלידה, דבשעת האכילה עדיין קפוי הוא ולא נימוח.

אבל יש לעיין מצד אחר. דאבק זה שכבר נתייבש כעץ ונטחן עד אשר דק, אפשר דאינו אלא כעפרא בעלמא, ובטל מתורת אוכל, והנה אם נפסל מאכילת אדם בלבד, לכאורה זה דומה לעור הקיבה שנתייבש ונעשה כעץ וממלאים אותו בחלב שפסק הרמ"א בשו"ע יור"ד (סימן פז סעיף י), שאין בזה משום בשר בחלב, ומבואר בפר"ח (סימן קג ס"ק ב), שההיתר הוא משום שנפסל מאכילת אדם, ויעוין בפתחי תשובה (סימן פז

ס"ק כא) שלדברי הש"ך יור"ד (סימן קיד ס"ק כא) ה"ה בעור של קיבת נבלה שנתייבש ונעשה כעץ, והטעם בזה נראה, משום דקיי"ל כר"ש שסובר (ע"ז דף סז ע"ב) שנבלה שאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה אפילו אם נסרחה אח"כ (עיין רא"ש ע"ז פ"ב סימן לד), ואף שכתבו הפוסקים שאיסור שנפסל מאכילת אדם עכ"פ אסור מדרבנן עיין מנחת כהן (תערובות ח"א פ"ט), פרי תואר (סימן קג), שאג"א (סימן עה), פמ"ג (שער התערובות, פ"ה ו), שפ"ד (סימן קג אות ד), מ"מ כשהוא ע"י תערובות לא גזרו רבנן כמבואר בשו"ע יור"ד (סימן קג).

אלא שלדעת הנוב"י קמא (יור"ד סימן כו) שרק בקיבת כשרה, ולענין איסור בשר בחלב בלבד התיירו בו, לפי שנפסל מאכילת אדם קודם שבא לכלל איסור, אבל לענין איסור נבלה אפילו כשנתייבש אסור, והנוב"י בזה לשיטתו שם, שהוכיח מדברי הרמב"ם (פי"ד ממאכלות אסורות ה"י) שפוסק כר"מ (ע"ז שם, שאם היתה נבלה ואח"כ נסרחה לא פקע ממנה שם נבלה) שהר"ם שם בהלכה י התחיל: כל האוכלים האסורים אינו חייב עליהם עד שיאכל אותם כדרך הנאתו, חוץ מבשר בחלב וכלאי הכרם שלא נאמר בהם אכילה וכו', ושם בהלכה יא כתב: כיצד וכו' או שאכל אוכל האסור אחרי שהסריח והבאיש ונפסל מאוכל אדם הרי זה פטור וכו', ומדלא פטר בזה אלא משום שהוא שלא כדרך הנאתו מכלל דפוסק כר"מ דמה שאינו סרוח מעיקרא לא בעינן ראויה לגר, דאל"כ בלא"ה פטור משום שאין עליו שום איסור כלל, וכיון שאין הפטור אלא משום דהוי שלא כדרך הנאתו, לכן אסור בקיבת נבלה שנתייבשה אף כשהוא ע"י תערובות, דאדרבה עכשיו כשהיא בתערובות היא חוזרת להיות ראויה למאכל אדם. ויעוין בחו"ד (סי' קג) שכתב לענין איסור שנפסל מאכילת אדם, דאם ההיתר הוא משום דנבלה שאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה, פקע ממנו שם האיסור כשנסרחה, ושוב לא חל האיסור אפילו אם נתקן אח"כ, אבל אם הפטור הוא משום דלא הוי כדרך הנאתו, אם המאכל תוקן אח"כ וחזר להיות ראוי למאכל אדם חייב עליו, ולפי דברי החו"ד נתבאר היטב מחלוקת הפוסקים לענין עור קיבת נבילה, שדעת הש"ך היא כהפוסקים כר"ש שנבלה שנסרחה ונפסלה מאכילת אדם כבר פקע ממנה שם האיסור (וכל שהוא ע"י תערובות אפילו מדרבנן מותר) וכיון שפקע שם האיסור שוב לא חל אעפ"י שעכשיו הוא חזר להיות ראוי למאכל אדם, אבל הנוב"י

ואבק זה אפשר דנפסל גם מאכילת כלב ושום בעל חי לא יאכלנו ופקע ממנו שם האיסור וא"כ אין לאסור התערובות ואת זה צריך כת"ר לברר, אולי יעשה זה ע"י בקי באומנות הכימיה, או על ידי רופא מומחה שיהיה בקי לשער אם זה נפסל גם מאכילת כל בע"ח או לא.

ועד שיברר כת"ר אין להורות היתר בדבר זה, אבל לצאת במחאה בדבר שהרבים כבר הורגלו ולא ישמעו אינו כדאי מכמה טעמים.

לשיטתו שהוכיח מדעת הרמב"ם שהלכה כר"מ דלא אמרינן כל שאינה ראויה לגר אינה קרויה נבילה, אלא בנסרחה קודם שבאה לכלל איסור, אבל אם כבר היתה נבילה ואח"כ נסרחה, לא פקע ממנה שם נבילה, וכל הפטור הוא משום דהוי שלא כדרך הנאתן וזה לא שייך לענין הגבינה שנעשתה מהחלב שמלאוהו בקיבת נבילה, שאכילת הגבינה היא כדרך אכילתו.

המורם מכל הנ"ל, שאם האבק שנתייבש הוא נפסל מאכילת אדם בלבד, זה תלוי במחלוקת הפוסקים, להש"ך מותר, ולדעת הנודע ביהודה אסור.

אולם אם הוא נפסל גם מאכילת כלב, לדברי הכל פקע ממנו שם האיסור אעפ"י שנפסל אחר שכבר חל עליו האיסור, כמבואר שם בנוב"י, עיי"ש.

1) רא"ש – מסכת ברכות – פרק ו (לה)

דבאכילה נמי שרי כיון שיצא מתורת פת קודם שיחול בו איסור חמץ ע"כ.

ולענין הטריא"ק מהאי טעמא נמי מותר שהרי מערבין אותו בתרופות אחרות ודברים אחרים עד שנפסל מאכילת הכלב ואע"ג דעירבו קודם שנפסל מאכילת הכלב ואנן אמרינן בחמץ בפסח שאם חרכו אחר זמן איסורו אסור ל"ק דשאני חמץ בפסח דאיסורי הנאה הוא ולפיכך אם חרכו או עירבו אחר זמן איסורו שוב אינו יכול להתנאות בו בין באכילה בין דרך שאר הנאות אבל בשר האפעה אין בו אלא איסור אכילה בלבד הילכך כל שנפסל מאכילת הכלב בין מצד עצמו בין מצד שנתערב בדברים אחרים כי זה יצא מתורת אוכל. ומזה הטעם כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות חמץ ומצה וכן הקילור והאספלגית והרטיה והטריא"ק שנתן לתוכן חמץ מותר לקיימן בפסח שהרי נפסדה צורת החמץ ע"כ. ואסור לאכלן שהם איסורי הנאה וכשאוכלין נמצא נהנה מן החמץ. אבל שאר איסורין כיון שנפסדה צורתו או שנפסל מלאכול הכלב מותר עוד /ועוד/ שהרי אין כאן לא טעמו ולא ממשו שהרי אין בו חלק אחד מששים בשר אסור שהרי אין נותנין בו אלא כל דהו. ושמעתי כי הטעם שנותנין בו בשר אפעה כדי שיוליך עמו שאר התרופות אל הלב להצילו מדברים הממיתים וכן השכל נותן כי בשר האפעה לא ירפא נשיכתו או שאר ארסים אלא כיון שהוא ארס ממנה אל הלב ומוליך עמו שאר התרופות ומזה הטעם יתחייב שיתנו בטריא"ק דבר מעט. וכתוב בהגה"ה במיימוני פ' י"ד מהלכות מאכלות אסורות ואם יבשלו הרופא השרץ בששים בדברים אחרים מותר כשמבשלין העכו"ם ואפילו לתחלה אבל אם האיסור בעין אפילו חצי שיעור אסור מן התורה ע"כ. ועוד שהרי מערבין בו דברים מרים ואין זה דרך הנאתו וכ"כ הרמב"ם ז"ל פ' ה' מהלכות יסודי התורה ז"ל אבל שלא כדרך הנאתו כגון שעושיין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה או משקין אותו דברים שיש בהם מור מעורב עם איסורי מאכל שהרי אין בהם הנאה לחיך הרי זה מותר אפילו שלא במקום סכנה ואע"ג דהתם איירי כשיש בהם חולי ה"נ אין לך אדם שאוכל הטריא"ק אלא לצורך כגון שהוא רגיל בכאב האסטומכא או הבטן וכיוצא וכיון שהדבר ידוע שאם לא יאכל הטריא"ק יחלה ויבא לידי סכנה כחולה שאין בו סכנה דמי אפילו שבאותה שעה אין בו חולי וכיוצא בזה אמרינן לגבי קמיע. ותו דבשר

והוא אומר על המוגמר אמר רבה אמר ר' ירמיה מאימתי מברכין על המוגמר משתעלה תמרתו א"ר חסדא על המוגמרות כולן מברכין עליהם בורא עצי בשמים **חויך ממוש"ק דמין חיה היא שמברכים עליו בורא מיני בשמים י"א שהמוש"ק הוא זיעת חיה ונכון יותר שחיה ידועה היא שיש לה חטוטרט בצוארה ומתקבץ שם תחלה כעין דם ואחר כך חוזר ונעשה מוש"ק והר"ז הלוי ז"ל היה אסור לאכלו מפני חשש דם וה"ר יונה ז"ל פ' דאפשר ליתן בו טעם להתיר ולומר דפירשא בעלמא הוא אע"פ שמתחלה היה דם לא חיישינן להכי דבתר השתא אזלינן שהרי הדבש אם נפל בו חתיכה של איסור ואע"ג שהאיסור נימוח בתוך הדבש כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש כמו דבש דיינינן ליה ומותר הכא נמי אע"פ שמתחלה היה דם כיון דיצא מתורת דם בתר השתא אזלינן ואע"פ שנותן טעם לשבח בתבשיל ונראה דהא אפילו ראייתו צריכה ראייה.**

2) הרב דוד בן שלמה אבן זמרא – שו"ת רדב"ז – חלק ג – סימן תעא (תתקט)

שאלת ממני אודיעך דעתי על מה שסמכו אלו שנותנין בתבשיל או במרקחת המוס"ק והוא דם חיה טמאה שנצטרך וכן נהגו לאכול הטריא"ק אפילו שלא במקום חולי והרי יש בו מבשר האפעה ובשר שאר נחשים:

תשובה על ענין המוס"ק הנה הוא מחלוקות הרמ"ה ז"ל היה אסור אותו ורבים התירו ואני אומר כי אין בו צד איסור כלל חדא שהרי אין נותנין אותו במרקחת ולא בשום דבר אלא מפני ריחו ואין נותן אלא ריח טוב ולבסם הוא דעביד ולא לטעם ובעלמא קי"ל דריחא לאו מילתא היא.

ותו שכבר נתבטל מתורת אוכל ברוב הזמן וחזר להיות עפר בעלמא ודמי לחלב שבקיבה שחוזר להיות פירשא אע"ג דמתחלה היה אוכל. ורבינו יונה ז"ל הביא ראייה מהדבש שכל מה שמתערב בתוכו חוזר להיות כמוהו ובתר השתא אזלינן ולא בתר מעיקרא כללא דמילתא דכל אוכל אסור שנפסד הרבה עד שחזר להיות עפר מותר באכילה וכן כתב הר"ן ז"ל בריש פ' אלו עוברין וז"ל ודאמרינן מותר בהנאתו בדין הוא

האפעה בדילי אינשי מיניה אי משום דמאיסי אי משום סכנתא וכתב הרשב"א ז"ל וז"ל דברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהם כנמלים וזבובים ויתושין שכל אדם בדל מהם למיאוסן אפילו יתערבו בתבשיל ונמחה גופן לתוכו אם ההיתר רבה עליו מותרין ומ"מ כל שאפשר לבדוק ולהעביר במסנת בודק ומסנן ע"כ. ומכל הני טעמי נ"ל שהמוס"ק והטריא"ק אין בהם צד איסור. ותו דאין עיקרן של אלו לאכילה אלא לתרופה ולא גזרי בהו רבנן ואיסורא דאורייתא לית בהו אפילו לדעת מי שירצה להחמיר ואע"ג דקיי"ל דכל העשוי ליתן טעם כגון תבלין או להחמיץ כגון שאור לא בטיל הני לית בהו

האי טעמא כלל שהרי המוס"ק אינו אלא לריח ובשר האפעה בטריא"ק אינו אלא מוביל וכמו שכתבנו. ואפי' תימא שהוא מרפא ממש מ"מ לא לטעמי עבידי ליה וק"ל. לפיכך אין אני רואה באלו מקום חשש אבל בפסח אסור לאכול הטריא"ק אלא א"כ חולה שיש בו סכנה דא"ר יוחנן בכל מתרפאין חוץ מעצי אשרה אפי' שהם איסורי הנאה ואפי' דרך הנאתן דאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש חוץ מעכו"ם וג"ע וש"ד. והנראה לע"ד כתבתי.

וממילא אין כאן מקום למשא ומתן בהיתר הדזשעלטיין הנעשה מעצמות נבלות וטרפות על פי דברי רבנו יונה שנפל בו חתיכה של איסור (העתיקו הרא"ש בפרק כיצד מברכין סימן ל"ה).

אמנם להלכה דעתי נוטה כדעת המתירים מטעם שהעצמות אינן בכלל נבלה טרפה וטמאה לענין איסור כשם שאינן בכלל נבלה לענין טמאה. ושליש ראיות מוכיחות כן.

א. איתא בתורת כהנים (פ' שמיני פרשה ב' פרק ד') על המקרא כתוב בבהמות טמאות "מבשרם לא תאכלו - ולא מן העצמות ולא מן הגידין ולא מן הטלפים שלהם". הרי גם לענין איסור אין העצמות בכלל. שמסתברא מילתא כיון שממעטינהו הכתוב מבשרם ולא מן העצמות, מיעוטא דקרא הוא שהעצמות אינן בכלל. דאילו לענין זה שאין לוקים על אכילתו לא בעינן מיעוטא דקרא "מבשרם", שהרי "לא תאכלו" כתיב "ואילו אינם ראויים לאכילה" (לשון הרמב"ם ה' מאכלות אסורות פ"ד הי"ח) וכשם שבבהמות טמאות כתוב בהן "מבשרם", כן בטרפה כתוב גם כן "ובשר בשדה טרפה". וכיון שעצמות אינן בכלל נבלה וטמאה לענין איסור, ממילא אין איסור בדזשעלטיין אפילו משום יוצא מן הנבלה והטמאה (גם בזבחים דף פ"ה ע"ב אימעטו עצמות לענין הקטרה משום דכתיב "בשר").

ב. הלא במגיד משנה שם בה' מאכלות אסורות (פ"ד הי"ח) רשם הא דתני בחולין (דף ע"ז ע"ב) "בנבלתה ולא בעור ולא בעצמות ולא בגידים ולא בקרנים ולא בטלפים" כיסוד ומקור נאמן להא שכתב שם הרמב"ם "האוכל מנבלה וטרפה או מבהמה וחיה הטמאים מן העור ומן העצמות ומן הגידים... ומן השליא שלהן אע"פ שהוא אסור הרי זה פטור מפני שאלו אינם ראויים לאכילה". הרי לדברי מגיד משנה הא שפטור על כל אלה היינו משום שאינם בכלל נבלה וטמאה לענין איסור כשם שאינם בכלל לענין טמאה. ולדידיה הא שמסיק שם הרמב"ם "מפני שאלו אינם ראויים לאכילה" הוא טעמא דמילתא הא שאינם בכלל נבלה וטמאה (ועיין עוד להלן באות ג') וכן משמע מהא שכתב שם במגיד משנה "ודין השליא כבר נתבאר בפרק זה למעלה" ושם (בהלכה ה') כתוב "השליא שיצאת עם הולד אסורה באכילה

1) תשובת הרב יחזקאל אברמסקי – שו"ת ציץ אליעזר חלק ד – הקדמה

תשובה להלכה על אודות הדזשעלטיין

מאת ש"ב הגאון האדיר פאר ישראל וכו' כקש"ת מוהר"ר יחזקאל אברמסקי שליט"א ראב"ד לנדון והמדינה וכעת בעיה"ק ירושלים ת"ו.

ב"ה. ה' מרחשון שנת תשובו ירושלים.

כבוד ש"ב הרב הגאון המובהק והמפורסם כש"ת ר' אליעזר ולדנברג שליט"א. יפה המעשה אשר ידידי עושה, בחקקו בספר דרך משא ומתן מה שמעלה מצודתו באסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, בהיותו חבר מובהק בבית דין בקרתא מלאתי משפט.

הלא רבים המה הענינים ילדי הזמן העולים עכשיו על הפרק, בכל מקצועות ההלכה שנוהגת למעשה בארץ ובחוץ לארץ. ואשרי חלקו אשר שם כל מעיניו בהם ועמלו בהוראה, שאינה נקנית אלא במתינות, בעיון עמוק שיש בו יגיעה רבה, וסיעתא דשמיא של החונן האדם חכמה ודעת.

רצונו של ידידי זה הוא כבודו, והנני ממלא את חפצו, וממציא לו תשובתי בנידון **דזשעלטיין**, אשר נשאלתי עליו על ידי אחד מגדולי הרבנים.

בברכת ידידות,

יחזקאל אברמסקי

כבוד הדרת גאונו שליט"א

אחדשה"ט של כ"ג ואחרי אישור קבלת מכתבו.

דבר ברור הוא אשר הדזשעלטיין הנעשה מעצמות אינו יצירה חדשה שנושנתה מחומר אל חומר חדש לגמרי על ידי אמצעים כימיים. דזשעלטיין הוא אותו חומר עצמו שישנו בעצמות בעיקרן, וכל האמצעים הכימיים שמשתמשים בהם בתעשיית הדזשעלטיין, אינם באים אלא להפריד שאר חמרים שישנם בעצמות מחומר הדזשעלטיין, שלא יפסדוהו או שלא יגרעו את טיבו.

והאוכלה פטור שאינה בשר", הרי הטעם שפטור עליה אינה מטעם שאינה ראויה לאכילה אך מפני שאינה בשר. והא שכתב הכא הרמב"ם "אע"פ שהוא אסור" היינו לא מפני איסור עצם העצמות, אך מפני הטעם שישנו בעצמות הרכות כאשר יתבאר להלן מתלמודא דמערבא במסכת תרומותג).

ג. איתא בפסחים (דף כ"ב ע"א) "כשהותרה נבילה היא וחלבה וגידה הותרה. הניחא למאן דאמר יש בגידין נותן טעם (יש בגידים טעם בשר הרי הגיד הנשה בכלל נבלה) אלא למאן דאמר אין בגידין בנותן טעם מאי איכא למימר?" וכתוב שם ברש"י "אלא למאן דאמר אין בגידין דאיסור נותן טעם בשר אלמא לאו טעם בשר אית בהו ולא נבלה מקרי אלא כעצמות דהן עץ בעלמא ולא אשתרי בכלל נבלה". הלא בדברי רש"י מפורש שעצמות פשיטא לן שאינן בכלל נבלה גם לענין איסור. דהא בענין איסור דיינינן הכא (עיין שם היטב בסוגיא).

כידוע הדושעלעטין נעשה מעצמות אחרי **שהן מתיבשות כשתי שנים בחום השמש בארץ הודו. וממילא אין כאן מקום לדון ולומר דנהי שעצם העצמות אינן בכלל נבלה וטמאה, אבל יש בהן משום נתינת טעם שבלעו מהבשר** (ועיין בשו"ע ביו"ד סימן פ"ז סעיף ו' מה שכתב הרמ"א בעור הקיבה שנתייבש) שבעצמות יבשות כאלה אין שום מקום לחשוב דיהיבי טעם.

אבל לאמיתו של דבר רובן ככולן של העצמות (אם לא החסוסוסים) אפילו בעודן לחות לא יהיבי טעמא. ושליש ראיות מוכיחות כן,

א. איתתא בחולין (דף צ"ח ע"ב) "מאן דאמר בששים סבר בשר ועצמות בהדי בשר ועצמות משערינן והוה ליה בששים. מאן דאמר במאה סבר בשר בהדי בשר משערינן והוה ליה במאה". וכתוב שם ברש"י בד"ה "ומ"ד מאה סבר עצם לא בעי לשיעוריה דהא לא פליט טעמא מינה". ובר"ן שם בפרק גיד הנשה מבואר גם טעמו דמאן דאמר בששים וסובר בשר ועצמות בהדי בשר ועצמות משערינן. וזה לשונו שם "ומאן דאמר במאה קסבר דעצם לא בעינן לשיעוריה דהא לא פליט טעמא מינה... ומאן דאמר בששים ומאן דאמר במאה בתרתי פליגי. דמאן דאמר בששים סבר שעצמות הזרוע כיון שהן רכות אסורות כבשר, וסבירא ליה שעצמות האיל אע"פ שהן קשות מצטרפות. ומאן דאמר במאה

קסבר שאין עצמות שבזרוע אסורות שאין בליחות שבהן בנותן טעם", הרי אפילו למאן דאמר בששים אין בעצמות כדי פליטת טעם אלא בעצמות הזרוע שהן רכות אבל לא בעצמות הקשות (ועיין בשו"ע יו"ד ראש סימן צ"ט).

ב. וכן משמע מהא דאיתא בירושלמי (תרומות פי"א ה"ד) על הא דתני שם במשנה "גרעיני תרומה בזמן שהוא מכנסן אסורות ואם השליכן מותרות. וכן עצמות של קדשים בזמן שהוא מכנסן אסורות ואם השליכן מותרות" ובגמרא שם "אמר ר' יוחנן בגלעיני אגסים וקרסטומלין (שבסביבת הגרעונים נדבק קצת מן הפרי) היא מתניתא. אמר ר' אלעזר אפילו תימא בגלעיני הרוטב במחוסרין למצמץ (כלומר מתניתא מצי מיירי אפילו בשאר גרעיני הרוטב וכגון שיש בהם איזו לחלוחית ובמחוסרים למצמצן היינו שעדיין לא מצץ לחלוחית שבהם) והא תנינן וכן עצמות הקודש אית לך למימר במחוסרות למצמצן? (כלומר הלא אינן ראויות למצוץ אותן שהרי אין בהן לחלוחית) לא בראשי כנפים הסחוסין". והיינו שכתב שם הרמב"ם בפירושו למשנה "וכן אלו עצמות מן העצמות הראויות לאכילה ר"ל העצמות שיש בהן לחלוחית", והיינו כאמור בירושלמי "ראשי כנפים וחסוסים" שיש בהן לחלוחית, אבל כל שאר עצמות אין בהם אפילו כדי למצוץ מהן. (ומדברי הירושלמי משמע כדעת הרמב"ם בהלכות קרבן פסח שראשי כנפים וחסוסים אינם בכלל בשר הפסח, ואינם בחיוב אכילה ואינן עובר עליהם משום בל תותירו, אלא מפני שהם רכים אין באכילתם משום שבירת עצם. דאי כדעת הראב"ד שם בהשגות שראשי כנפים וחסוסים ישנם בחיוב אכילה, א"כ איך קתני במתניתין "ואם השליכן מותרות"?)

ולפי האמור הא שכתב הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות (פ"ד ה"ח) "האוכל מנבלה וטרפה או מבהמה וחיה הטמאות מן העור ומן העצמות... ומן השליא שלהן אע"פ שהוא אסור הרי זה פטור" היינו בעצמות הרכות דומיא דשליא ודומיא דצפרנים של עוף ממקומות שמבצבץ שם דם כשחותכים אותן, ואז הן אסורות מפני שיש בהן טעם, אבל העצמות עצמן לא נכללו בנבלה ובטמאה ואינן מצטרפות לכזית (וכן יש לאוקמא בעצמות הרכות דברי הרמב"ם שם בה' מאכלות אסורות פ"ט ה"ז עיי"ש).

שבת (דף קל"ט ע"א) "ומהא שמעינן שאפילו דברים המותרים כגון אלו וכדומה להן המסורין לעם הארץ אין אדם רשאי להורות להן להיתר אלא יחמיר עליהן לאיסור".

יחזקאל אברמסקי

2 הרב אליעזר וולדנברג – שו"ת ציץ אליעזר חלק ד - הערות הקדמה

א) אבל יש לדון עפ"י דרבנו יונה שם אפי' במקרה אם הדזשעלטיין נעשה גם מעצמות הרכים, שיש בהם טעם ואח"כ מייבשים אותן היטב וטוחנים אותן כמו קמח - סוכר והוא נעשה לאבק - מעמיד. מזה שגם הרבינו יונה ברא"ש שם מסתייג מההיא ודבש שנפל בו חתיכה של איסור שאע"ג שהאיסור נימוח בתוך הדבש כדבש דיינינן ליה להתיר באכילה המוש"ק שנעשה "חיה ידועה שיש לה חטוורת בצוארה ומתקבץ שם תחלה כעין דם ואח"כ חוזר ונעשה מוש"ק מפני דפירשא בעלמא הוא אע"פ שמתחלה היה דם לא חיישינן להכי דבתר השתא אזלינן דומיא דההיא דדבש, ע"ש ובמעדני יו"ט אות ס'. והרי גם המוש"ק משמע בפשטות לכאורה שהוא אותו חומר עצמו שישנו בחטוורת צואר החיה.

ועיין ברמב"ם בפ"א מה' כלי המקדש ה"ג שסובר שהמור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו. ובכ"מ שמתרץ על השגת הראב"ד שאין דעתו מתקבלת שיכניסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם כל שכן דם חיה טמאה, די"ל דשאני הכא כיון שנשתנה מצורת דם ונעשה כעפר בעלמא, [ובמ"ש בספר אבן האזל לסייע לדברי הכ"מ מזה שצבעו התכלת בדם חלזון שסופו לבוא בבגדי כהונה שהם קודש, עיין בזה באריכות בשו"ת נו"ב מהדו"ת חאו"ח סי' ג'], אלא שראיתי באור שמח דמטעם דנתקשה כאבן ואינו ראוי לאכילת כלב דעתו להתיר את המור רק להריח בחולין לצורך היתר אבל לאכלו ס"ל דאסור מטעם דאחשביה באכילתו, ואולי פירש כזה הגאון בעל אור שמח גם דברי הרמב"ם בפ"ד ממאכלות אסורות הי"א שלכן אוכל שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם רק פטור אבל אסור באכילה, מפני שבאכילתו אחשביה לגבי נפשיה, דומיא שמצינו שמפרש באמת כעין זה בכוונת הרמב"ם בספר כנפי יונה על יו"ד סי' ק"ג בשם המנחת כהן מובא גם בחידושי ח"ס על ע"ז ד' ס"ח ע"א ד"ה והנה בנבלה, דלכן איסורא הוי משום דכל שהוא אוכלו בכוונה קרינן לא נפגם לגמרי לגבי דידיה

ג. ולכאורה יש להוכיח הכי משיטת הרמב"ם בסוגית הגמרא בזבחים (דף צ"ז) "תנו רבנן כל אשר יגע יכול אפילו שלא בלע? תלמוד לומר בבשרה עד שיבלע בבשרה... בבשרה ולא בגידים ולא בעצמות ולא בקרנים ולא בטלפים" הנה הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות (פ"ח הט"ז והי"ז) העתיק שם כל מה דתני בברייתא זו, ואילו הדין "בבשרה ולא בגידין ולא בעצמות ולא בקרנים ולא בטלפים" לא נמצא שם בדבריו? לכן נראה שהרמב"ם מפרש לה הכי: דלכאורה קשה הא דתני בברייתא "כל אשר יגע יכול אפילו שלא בלע תלמוד לומר בבשרה עד שיבלע בבשרה", הלא "בבשרה" קאי על בשר החטאת ולא על בשר הנוגע בו, וא"כ איך משמע מן "בבשרה" עד שיבלע בבשרה? אלא ע"כ הא דמסיק בסיפא "בבשרה ולא בגידים ולא בעצמות" הוא פירושא דרישא. כלומר כיון שבעינן שיגע דוקא בבשר ולא בגידים ולא בעצמות שמע מינה שבעינן בליעה, דאילו נגיעה היה מהני שפיר אפילו אם נגע בעצמות ובגידים וביחוד כשהם עודם מחוברים בבשר. וכיון שהעתיק (שם בפרק ח' הט"ז) "במה דברים אמורים כשנבלעה בו אבל נגיעה בלא הבלעה אינה מקדשת" שוב לא בעי למיכתב הדין "בבשרה ולא בגידים ולא בעצמות" שכל הני דלא יהיבי טעמא אין כאן אלא נגיעה ואינה מקדשת (ובנזיר דף ל"ז ובפסחים דף מ"ה ילפי מהאי קרא כל אשר יגע בבשרה יקדש לטעם כעיקר).

אמנם כן להלכה לא נראה בזה איסור, אבל למעשה יש להתישב אם לא יכשלו על ידי הוראת היתר בדבר זה, אלא התועים והמתעים את אחרים באמרו שדיני התורה מקבלים שינוי כפי חפץ הרבנים ומורי הוראה בישראל.

הלא הדזשעלטיין בגלל שלא עמדו על מהותו ומחסרון ידיעה את אופן עשייתו, היה מקובל עד עתה כפי כל דבר האסור, יען וביען שהדבר היה גלוי וידוע, שבעיקרו הוא בא מעצמות נבלה וטרפה, ומחסרון ידיעה יש שהוסיפו עוד ואמרו שעצם החומר של הדזשעלטיין הוא בשר המח שבעצמות. ואין זה פחד שוא אם נחשוש שהוראת היתר בדזשעלטיין תחזק את הדעה המשובשת הנפוצה כל כך בדורנו בזדון ובשגגה שהאיסור וההיתר הוא בידי הרבנים כחומר ביד היוצר. ועל כגון זה נאמר ביומא (דף מ' ע"א) "אל תתנו מקום לצדוקים לרדות" שיאמרו לפי רצונם הם עושים הכל" (רש"י שם), וזה לשון רבינו חננאל במסכת

ע"ש, ועיין גם בשו"ת נו"ב מהדו"ק חיו"ד סימן כ"ו באריכות דבריו שם. **אלא דבנידון שאלת הדזשעלטיין העלה בשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' ל"ג אות ה') דמכיון דעושה מזה אבק דק לצורך העמדה ומעמיד בזה, אין בזה אחשבי' ע"ש.**

כמו"כ עיין עוד במשנה למלך בפ"ח מאכלות אסורות הי"ח [ובסוף הדיבור במה שמזכיר דברי הרמב"ם הנ"ל בה' מאכ"א] ובפ"ג מה' אבל ה"א ופי"ד הכ"א מה שמאריך בדבר המימי"א שאין בה בשר כלל אלא עצמות ועור החופה אותם והם יבשים מאד ולא נשאר בהם לחוחית של בשר כלל. והדברים ארוכים בדברי הפוסקים,

ב הלא בתורת כהנים שם נזכר למעט גם גידים וא"כ י"ל ד"בבשרם" איצטריך למעט גידים, ועפ"י דברי רש"י בחולין ר"פ העור והרוטב ד"ה אבל לא, שגבי עצמות כותב שהוא רק שומר לאוכל ואילו גבי אלל וגידים כותב "ואלל וגידים לאו בשר הן אבל אוכלין בעלמא הוו בהדי בשר" ע"ש. גם עיין ברמב"ם בפ"ג מה' מאכלות אסורות ה"ו דדריש מ"בבשרם" לא תאכלו דעל הבשר הוא לוקה ואינו לוקה על הביצה ועל החלב אע"פ שאסור מן התורה.

ומדברי המ"מ בפ"ח ממאכ"א ה"ה שכותב בסתמא בהזכירו דברי הרמב"ם בפ"ד ממאכ"א הנז' דבא למעט ממלקות, משמע שפירש שכל המיעוט בתו"כ הוא רק ממלקות, וכן ראיתי לכמה מספרי האחרונים שביארו בהדיא שכוונת הת"כ הוא למעט רק ממלקות אבל איסורא מיהת איכא.

ג המגיד משנה שם אינו מציין לדברי הגמ' בחולין ד' ע"ז ע"ב אלא מציין לדברי הגמ' בחולין ד' קי"ז ע"ב ושם איתא "העור והרוטב והקיפה והאלל והעצמות והגידין והקרנים והטלפים מצטרפין לטמא טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבלות" וא"כ הרי אדרבה ראייה משם לכאורה שעצמות הנם בכלל אוכל ולכן מצטרפים לטמא טומאת אוכלין, וממילא האוכלן עובר על איסור. אלה שראיתי להגאון רח"ע ז"ל באחיעזר ח"ג (סי' ל"ג אות ה') בדיונו בהיתר הדזשעלטיין שעומד על דברי רש"י שם בהעור

והרוטב שמדקדק לכתוב "והעצמות שיש בהם מוח" ומזה דן שגם דברי הרמב"ם שכותב "אע"פ שהוא אסור" אמורים בעצמות הרכים או שיש בהם מוח אבל בעצמות הקשים והיבשים בודאי גם איסורא ליכא.

ד גם בשו"ת אחיעזר בדיונו עפ"י הש"ך שם דלכתחילה אין לעשות כן וכן בדבר החשש מהעצמות שנתבשלו ובלעו מבשר נבילה דבעינן הגעלה כמו בשארי כלי עצם, **העלה דבאופן זה שנפסד לגמרי על ידי הסייד של מלח והפאספאר השורף ומכלה ואינו ראוי עוד לפליטה אין בו איסור כלל ולא עדיף הבלוע מגוף האיסור דהיכא דהוי עפר נתבטל מתורת איסור, ע"ש מה שדן שאין בזה גם משום אין מבטלין איסור לכתחילה, וכן בספר דברי יוסף ח"א בחלק התשובות סי' ו' מהגר"י קאנוויץ ז"ל שעל דברי תשובתו שם מוסבת תשובה זאת של הגר"ח ע"ז"ל שהסכים אתו להקל בזה.**

ה יש להאיר לפירושו של הגר"א בשנות אליהו שמפרש פירכת הירושלמי "והא תנינן וכן עצמות הקודש אית לך למימר במחוסרות למצמץ" בניחותא, והוא פירכה על ר' יוחנן דמוקי למתני' בגלעיני אגסים וקרוסטומלין, שהגרעינים שלהם רכים וראוים לאכילה, דהרי עצמות קדשים ע"כ אית לך למימר במחוסרות למצמץ, ומשני "לא בראשי כנפים וסחוסין אתא ר' אבהו בשם ר' יוחנן בראשי כנפים וסחוסין הוא מתני'". וכן בהגהות הגר"א על הירושלמי גריס "במחוסרין למצמץ דתנינן וכן כו' הקדש מאי אית לך כו' במחוסרות למצמץ ה"נ במחוסרין למצמץ לא בראשי כנפים כו' עיי"ש. ולפי"ז הרי יוצא שבאמת כל העצמות מחוסרות למצמץ, ויתר עליהם ראשי כנפים וסחוסין שהם גם רכים וראוים לאכילה דומיא דגרעיני אגסים וקרוסטומלין. ולפי"ז יתורץ גם קושית כ"ג שליט"א על הראב"ד, די"ל דהראב"ד יעמיד המתניתין כר' אלעזר דמוקי לה בגרעיני הרוטב במחוסרין למצמץ, ודומיא דהכי בעצמות קדשים, בשאר עצמות במחוסרות למצמץ, אבל ראשי כנפים וסחוסין שהם רכים וראוים לאכילה לא מועיל באמת השלכה, מכיון שישנם בחיוב אכילה.

4) מו"ר הרב יעקב פריץ – אמת ליעקב: ארחות הרב וקהלתו – פרק ז סימן ב (ס"ק מב)

כתבו האחרונים על מ"ש "מותר לאוכלו משום רפואה", משמע, אבל לבריא - אסור, והיינו לשרוף לכתחלה כדי לאוכלו אסור, אבל לרפואה - מותר, אבל בשרוף כבר – מותר אפילו לבריא (מנ"י על תו"ח, מש"ז, מחב"ר) אבל דעת 'ערך השולחן', אפילו לכתחלה מותר לפגום האיסור (או לשורפו) ולאוכלו (ער"ה סו"ס פד) וכן עיקר.

1) מרן – יורה דעה – פד:יו

שָׂרֵץ שָׂרוּף, מִתֵּר לְאָכְלוֹ מִשּׁוּם רְפוּאָה, דְּעַפְרָא בְּעֵלְמָא הוּא.

2) רמ"א – יורה דעה – קנה:ג

מִתֵּר לְשַׂרְף שָׂרֵץ אוֹ שְׂאֵר דְּבַר אִסוּר וּלְאָכְלוֹ לְרְפוּאָה, אֲפִלּוּ חוֹלָה שְׂאִין בּוֹ סְכָנָה, חוּץ מִבְּעֵצֵי עֲבוּדַת כּוֹכָבִים.

3) ש"ך – שם (ס"ק יט)

או שאר דבר איסור. אפ"ל הוא מאיסורי הנאה דקי"ל כל הנשרפין אפרן מותר חוץ מעצי עבודת כוכבים וי"ל ריב"ש סי' רכ"ה וכן נראה דעת הרב.

(1 תורה – ויקרא (יא:ח):

מבשרם לא תאכלו ונגבלתם לא תגעו טמאים הם לכם:

You shall not eat of their flesh and you may not touch their carcasses; they are unclean to you.

(2 ספרא – שמיני – ד:ח:

"מבשרם" – ולא מן העצמות ולא מן הגידים ולא מן הטלפים שלהם.

"Of their flesh you may not eat" — but not of their bones, or sinews, or hooves (i.e., you may eat those).

(3 מרן – שלחן ערוך – יורה דעה (צט:א):

חתיכת נבלה שיש בה בשר ועצמות שנפלה לקדרת הטהר, עצמות האסור מצטרפים עם הטהר לבטל האסור, ואין צריך לומר שעצמות הטהר מצטרפין עם הטהר, אבל המזש שבעצמות אסור מצטרף עם האסור. וגוף הקדירה אינה מצטרפת, לא עם האסור ולא עם הטהר.

(4 רמ"א – שם

הגה: ויש מחמירים שלא לצרף עצמות האסור עם הטהר לבטל (הגהה אחת בש"ד בשם אור זרוע) ובמקום הפסד יש לסמוך אפקליו ומתירין, כי כן עקר.

(5 מרן – בית יוסף – שם (א):

חתיכת נבילה שיש בה בשר ועצמות שנפל לקדירה של היתר י"א שעצמות האיסור מצטרפין עם בשר האיסור להצריך ס' כנגדי וכו' הכי משמע פרק ג"ה (צח): גבי הא דמייתי לשיעורי האיסורים מזרוע בשילה מן האיל דלמ"ד דשיעורי האיסורים בס' עצמות האיסור מצטרפין לאיסור ועצמות ההיתר מצטרפין להיתר וכתב הר"ן בירושלמי פ"ק דערלה משמע דאף קליפי איסור מעלים את האיסור ואף לפי גמרא דינן איפשר לומר כן דלמ"ד בס' היינו טעמא דלא מצטרפין עצמות שבזרוע להיתר לפי שהן עצמן אוסרין מפני מוח שבהם ומחמת רכותן שיצא מהם לחות אבל עצמות יבשים וקליפים שאינם אוסרים איפשר שאף אותן של איסור מעלין את ההיתר אבל אין דעת הרמב"ן כן עכ"ל. ורבינו שמשון בפ"ה ממסכת תרומות הביא דברי הירושלמי וכתב דיש

לחלק בין עצמות לקליפה דיש בעצמות לחות יותר ממה שיש בקליפין ואח"כ כתב דלא מסתברא כלל דהא גיד הנשה למ"ד אין בגידים בנותן טעם אם נתבשל עם הירק מותר ומי עדיפי עצמות יותר מגיד לכך נראה דהא דיליף מזרוע בשילה ומשער בעצמות סימנא בעלמא הוא דאסמכתא היא כדאמרינן בשמעתין דמין במינו מדאורייתא ברובא בטיל וכתב דבריו הרא"ש בפג"ה וכ"פ הרשב"א ז"ל בת"ה דעצמות של איסור מצטרפים עם ההיתר ואצ"ל שעצמות ההיתר מצטרפים עם ההיתר ומ"מ עצמות שיש בהם מוח המוח שבעצמות של איסור אוסר ומצטרף עם האיסור עכ"ל.

(6 רמב"ם – הלכות מאכלות אסורות – פרק ד (כב [יח]):

האוכל מנגלה וטרפה, או מבהמה נסיה הטמאים--מן העור, ומן העצמות, ומן הגידים, ומן הקרניים והטלפים, ומן הצפרניים שלעוף ממקומות שמבצבץ משם הדם כשיסתכו, ומן השליה שלקן--אף על פי שהוא אסור, הרי זה פטור מפני שאין אלו ראויין לאכילה; ואין מצטרפין עם הבשר לכזית.

(7 הרב יעקב לוברבוים מליסא – חוות דעת – ביאורים (צט. א):

עצמות. עיין ט"ז ס"ק א' שתירץ על קושית הב"ח [עמוד רנה ד"ה ויש להקשות] דהא העצם הוי איסור דבוק, דכיון דאפשר להפריד האיסור מהעצם על ידי הגעלה לא אמרינן ביה חתיכה נעשית נבילה. ועיין כרתי ופלתי [ס"ק ב] שהקשה דהא מכל מקום הלחלוחית שבעצמות נעשה נבילה, דהא אי אפשר להפריד הבלוע מהלחלוחית. ועוד הקשה, דהא טעם דאיסור דבוק הוא משום דשאר נשאר לבדו בלא רוטב, ואם כן הכא נמי, דהא אם נשאר לבד הרי הבלוע של היתר שנכנס להעצם בשעת בישול נעשה נבילה, ע"ש. והנה, לקושיא הראשונה יש לומר דסבירא ליה דהלחלוחית שבעצמות אין בהן בנותן טעם, ודמיה לגיד, ואם כן מה בכך שנעשו נבלה, לא יהא אלא אסורין מחמת עצמן אין בהן כח לאסור לאחרים, כמו גיד. ולקושיא השניה יש לומר, דהנה כבר כתבתי בסימן ע"ב [ביאורים ס"ק ג] גבי לב הדבוק, בטעם דהא דלא חיישינן כן אפילו באינו דבוק בהיכא דליכא רק ששים דלמא הוציא חתיכה אחת חוץ לרוטב ונשאר האיסור בפחות משישים ונעשה

מחזקו כיון דבהו גם כן יש קצת טעם בשר. אבל עצמות היתר, דלחלוחית גם כן היתר הוא, מצטרף לבטל, דאף דהיה בהו טעם גמור של בשר היה מצטרף לבטל, דהא אפילו מינו ממש של היתר מצטרף לבטל. **והמחבר סבירא ליה דאפילו הלחלוחית שבעצמות איסור היתר גמור הוא, ולא דמי ליוצא מן הטמא ולמי רגלים, דהתם לחלוחית של בשר הראוי לאכילה מתמצה בו כמו שכתבו התוספות בבכורות דף ז' [ע"ב] ד"ה רוב, ע"ש, אבל עצמות שאינן בני אכילה אף הלחלוחית שבהן מותר, כמו שכתב הט"ז ס"ק א', משום הכי מצטרפין להיתר כמו עצמות היתר לדעת הרב. אבל קליפי ביצים וחרסים המונחים בקדרה, כיון דלית בהו לחלוחית אין מצטרפין רק לדעת המחבר דסעיף ד' דמשערין במאי דבלעה קדרה במין במינו, הכי נמי משערין במאי דבלעו קליפי עצמות. ואנן לא נהיגין כן, כמבואר שם [ט"ז ס"ק ד; ש"ך ס"ק ו].**

9 הרב חיים עוזר גרודזנסקי – שו"ת אחיעזר – חלק ג – סימן לג (ה)

בדבר שאלת הדר"ג אם באפשר להכשיר מין אבק חדש אשר מוצאו מעצמות יבשות אשר מערבים אותו בהרבה מיני מאכל גם מעמידים על ידו מינים שונים, וביאר אופן עשיתו בפרטיות, שלוקחים עצמות יבשות ושורין אותן בעסיד ממלח, אח"כ שמים העצמות במים עם חמר וגם שמים העצמות כפוספר, ומבשלים ומנקין ומיבשין, והעצמות מתיבשות אח"כ במשך ארבעים ושמונה שעה וטוחנים אותו כמו קמח סוכר, ומבאר כתר"ה הכל בדיוק אופן העשי'.

והנה כתר"ה העלה להיתר בדברים נכונים, עפמ"ש"כ הרמ"א ביו"ד פ"ז סי' ט' בעור הקיבה דלפעמים מולחים אותו ומיבשין ונעשה כעץ וממלאים אותו חלב מותר דמאחר שנתיבש הוי כעץ בעלמא ואין בו לחלוחית בשר, והש"ך כ' דה"ה בשאר בני מעים והרבה אחרונים מתירים גם בבשר אסור ודם ותולעים אם נתיבשו כעץ וכ"ש עצמות שאין עליהם איסור לאו בנבילה וטריפה כמ"ש"כ הרמב"ם בפ"ד מה' מאכ"א, ופלפל בזה ונסתייע מד' הר"מ מבשר המת שנפרך, ומד' הירושלמי בערלה פ"ג, ומד' הרמ"א בסו"ס קנ"ה גבי שרץ שרוף, זהו תו"ד.

ולכאורה בעצמות יבשות אין שום חשש, דהא עצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור

נבילה הכל, וכתבתי שם בטעם הדבר, דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ולא חיישינן לשמא היה פעם אחת טעם ברוטב, מה שאין כן בחתיכה שהאיסור דבוק, כיון דדרך החתיכה הולך הטעם של איסור, והתוספות חולין ק' [ע"א] ד"ה (כשקדם) [בשקדם], כתבו דאף דבשעת נפילת הטפה היה טעם בחתיכה אפילו הכי מותר כיון שסופו לצאת ולהתפשט ממנה, ע"ש, וקודם שיצא הטעם ממנה באמת אסור לאכול ממנה, דבעינן שיעור שיצא הטעם ממנה כמו שכתב הט"ז בסימן צ"ב ס"ק ו'. וכיון דבאיסור דבוק הטעם תמיד זב דרך חתיכת היתר, ובעוד שהטעם לא יצא ממנה אסורה, רק אחר שנתפשט ויצא האיסור ממנה חזרה להיתר, וכיון שתמיד זב טעם האיסור דרך החתיכה ובודאי נאסרה, לא אמרינן בזה אחזוקי איסורא לא מחזקינן כיון דהספק הוא אי חזרה להיתר, ע"ש. ואם כן הכא לענין הבלוע בעצמות, שכל זמן שהוא ברוטב הבלוע מקושר ואינו נעשה נבילה, לא חיישינן דלמא נשאר לבדו ונעשה הבלוע נבלה, דאחזוקי איסורא לא מחזקינן, וכמו דלא חיישינן לבלוע שבקדרה, דהיינו אם בישל בקדרה אסורה בהיה ששים נגד הקדרה לשמא הוציא חתיכה אחת ונשאר פחות מששים, מהאי טעמא, כן נראה לי.

8 הרב יעקב לוברבוים מליסא – חוות דעת – ביאורים (צט, ב)

ויש מהמיריב. קשה להבין דבריהם, דממה נפשך, אם הלחלוחית שבעצמות האיסור אסור, יצטרפו לאיסור. ואם הוא מותר ויש כח בהם לבטל טעם האיסור, יצטרפו להיתר. ואם אין כח בעצמות לבטל טעם האיסור, אף עצמות היתר לא יצטרפו. לכן נראה דסברי דהלחלוחית שבעצמות ודאי דאסורי, דהא כל היוצא מן הטמא טמא, ואפילו מי רגלים אסור אף דמיא עול ומיא נפיק, כמבואר בבכורות דף ז' [ע"א] ולעיל בסימן פ"א [סעיף א]. רק דאינן יכולין לאסור אחרים דאין בהן בנותן טעם, כמו בגיד דטעם קלוש אית בהו, כמו שכתב הכרתי ופ"ת [ס"ק א]. וטעם קלוש כי האי אפילו באיסור אין יכול לאסור, ואם כן אין הטעם שנכנס לעצמות נתבטל בהלחלוחית, כיון דהלחלוחית ג"כ אסור, וכי הדר קפליט איסורא קפליט. ולא דמי לאיסורים מבטלין זה את זה דסוף סימן צ"ח, דשם כיון דטעמן אינן שוה מקלקל טעם אחד טעם חברו, מה שאין כן הלחלוחית שבעצמות, שבהן גם כן טעם בשר רק שטעמו קלוש, אינו יכול לבטל טעם חברו, אדרבה

פגום (והארכתי בזה באחיעזר חיו"ד סי' י"א להתיר בכדומה יעו"ש) וגם למש"כ הש"ך בסי' פ"ז דה"ה בשאר בני מעיים כשמבישים אותו שנעשה כעץ, דלכתחילה אין לעשות כן, נראה דכל זה בבני מעיים, אבל לא בעצמות, אפילו לדברי החולקים לשי' הרמ"א שם דאין עצמות מעלין, משום דס"ל דיש בהם לחלוחית, מ"מ נראה דהיכי דנתיבשו ואין בהם עוד שום לחלוחית, הוי עצמות יבשות ובכה"ג כו"ע מודים ולא דמי לשאר בני מעיים, ועוד נראה למש"כ הגרעק"א בתשובה סי' ר"ז הובא בפתחי תשובה שם דכל היכי דאיכא ששים דלא יבוא לידי איסור דאורייתא לא חיישינן לכתחילה וא"כ ה"נ בנידון דידן לא יבוא לידי איסור דאורייתא, דהא דבר המעמיד לא בטל אאמז"ר = אינו אלא מדרבנן = כמש"כ הש"ך בסי' צ"ט וכמו שהרגיש בזה גם רומעכת"ה.

ומה שתמה רומעכת"ר במכתבו ע"ד הרמ"א יו"ד/ בסי' קנ"ה שכתב דמותר לשרוף שרץ או שאר דבר איסור ולאוכלו לרפואה ולא לאכילת רשות דאיזה איסור יש בדבר וכבר תמה ע"ז בס' מנחת יעקב ומש"כ לתרץ דדוקא גבי שרץ או שאר איסור מאוס דיש בו משום שקוץ אפילו אחר שנשרף, משא"כ בשאר איסורים עכ"ד אין זה מספיק למש"כ רש"י במעילה י"ז, דחייב משום בל תשקצו על נבילה ועיין ברמב"ן בסה"מ בשורש תשיעי, שכ' דהוי לאו שבכללות ועי' בטו"ז סוסי' קט"ז וא"כ גם בנבילה יתחייב משום בל תשקצו והא עיקר דין כשאינו ראוי לגר אינה קרוי' נבילה, בנבילה כתיב. אולם ביד אברהם שם כ' דהעיקר משום אחשבי' כמו בחרכו קודם זמנו, דאפילו בנפסל מאכילת כלב אסור לאוכלו ועי' בשאג"א סוף סי' ע"ה שכ"כ וכל זה באוכלו בעיני', דס"ל דאחשבי', אבל בעושה מזה אבק דק לצורך העמדה ומעמיד בזה, אין בזה אחשבי' ובעיקר ההוראה הנני מסכים עם רומעכת"ר להקל בזה.

כמבואר ביו"ד סי' צ"ט, ואפי' בעצמות הרכין שהחמיר הש"ך כ' הפוסקים דאם הסירו הבשר ונתיבשו דינם כשארי כלי עצם וכלי מתכות ועץ [ומש"כ הרמב"ם בפ"ד מהל' מאכ"א הי"ח מן העור והעצמות והגידין כו' אע"פ שהוא אסור הר"ז פטור היינו בעצמות הרכין או שיש בהם מוח, אבל בעצמות הקשים והיבשים בודאי גם איסורא ליכא, וכ"ה במשנה בפ' העור והרוטב, ופירש"י שיש בהם מוח ואינם מצטרפים לכזית להשלים שיעור נבילה לטמא, דזה ילפינן מדרשא דנבלתה] וא"כ פשוט דעצמות שנתיבשו אין בהם חשש איסור כלל. ועי' בתוס' ע"ז ס"ט דודאי רגלי הדבורים כיון דעצמות בעלמא ניהו מותרים דהא עצמות החמור טהורות ורגלי הדבורים כעצמות החמור כו' ולענין אכילה שפיר דמי.

ומה שיש לחוש בזה מהעצמות שנתבשלו ובלעו מבשר נבילה כמבואר יו"ד/ בסי' צ"ט ס"ב, ובזה הא בעינן הגעלה כמו בשארי כלי עצם (וילה"ע ע"ז מפסחים פ"ג דמקשה הני עצמות היכי דמי אם לית בהו מוח נשדינהו ולמה בשריפה. וצ"ע הא העצמות בלעו מן הפסח בשעת צלי' ונעשה הבלוע נותר ולהכי צריך שריפה משום הבלוע של העצמות. ואולי כונת הש"ס דהא אפשר בהגעלה וצ"ע ק), אלא דבאינו בן יומו הא נוטל"פ = נותן טעם לפגם = מותר, מ"מ הא לכתחלה אסור קדירה שאינו ב"י = בן יומו = כמבואר בע"ז ע"ה וביו"ד סי' קכ"ב - דגזרינן קדירה שאב"י אטו ב"י, והא הבלוע תמיד אי"ר = אינו ראוי = לאכילה, א"כ מה בכך שנתיבשו, מ"מ אפשר שהבלוע יוצא ע"י בישול, וה"נ יש לחוש מצד הבלוע. אולם נראה באופן זה שנפסד לגמרי, ע"י הסיד של מלח והפאספאר השורף ומכלה ואינו ראוי עוד לפליטה. ויעוי' בשו"ת הרשב"א, הובא בב"י או"ח סוסי' תמ"ז בנוטל"פ בפסח דאסור, ובלבד שלא יהי' נפסד לגמרי דכל שנפסד כ"כ אין בו איסור כלל, ולא עדיף הבלוע מגוף האיסור, דהיכי דהוי עפר נתבטל מתורת איסור וכמבואר בתמורה ל"א דלכי גביל הוי עפרא בעלמא וכמש"כ הר"ן בע"ז ל"ט בטעם ההיתר מהמוסק בנבילה שנתהפכה לדבש לפי שנעשית מתחלה

1) שו"ת אגרות משה – יורה דעה – חלק ב סימן כז

בדבר דזעלאטין שנעשו מעורות בהמות כשרות אם מותר לאוכלם במיני חלב

י"ז אדר תשכ"ג. מע"כ ידידי הרב הגאון כש"ת מוהר"ר נחום צבי קארנמעל שליט"א הגאב"ד אלבאני.

הנה בדבר הדזעלאטין הנעשים מעורות כשרים וגם נמלחים אם מותר להחשיבם לפארעווע ולאוכלם גם במיני חלב, הרי כבר בארתי בספרי אגרות משה על יו"ד סימן ל"ז שיותר נוטה לע"ד שעור בחלב ליכא שום איסור אף לא מדרבנן אף בעורות לחים ורק למעשה כיון שהפמ"ג סימן פ"ז ס"ק כ"ב בש"ד כתב ודע דעור בחלב פטור אבל אסור יש להחמיר, שלכן כתבתי שבעור יבש כעץ שלפשוטות לשון הרמ"א בסעיף י' והנוב"ק יו"ד סימן כ"ו הובא בפ"ת ס"ק כ"א אף בעור הקיבה יבש מותר אף בכבישה וה"ה שיתירו אף בבשול, יש להתיר כיון שאף להפמ"ג שאוסר בעור הוא רק מדרבנן אף בלח וכיון שביבש אף בעור קיבה האסור מדאורייתא הוא רק ספק דפלוגתא דרבוותא יש להתיר בפשיטות בעור שאף אם נאסר הוא רק מדרבנן שאף לכתחלה יש להתיר עי"ש. וכן נראה בכל ספק שיהיה שיש להתיר בעור, ולכן אף שמה שמש"כ כתר"ה ששמע שדזעלאטין אינו דבר הנותן טעם אינו דבר ודאי ולא היה לן למיסמך ע"ז באיסור ודאי אף אם היה רק דרבנן, אבל העור שיותר נוטה שאין בו שום איסור לענין חלב ורק שיש קצת ספק מצד שיתת הפמ"ג שמה יש בו איסור מדרבנן היה לן לסמוך ע"ז אף אם הוא ספק ולהתיר. אך מטעם זה אולי יש לברר בטעימת איזה אנשים במיני היתר אם הדזעלאטין הוא דבר הנותן טעם ולא נכנס זה בחשיבות ספק כלל כיון שאפשר לברר.

והנה כתר"ה הביא מדרכי תשובה סימן פ"ז ס"ק ק"ה שכתב בשם ספר יד יהודה דדוקא העור נאסר מחמת החלב הנבלע בו אבל החלב אינו נאסר מעור כיון שאין להם טעם כלל, ולכאורה תמוה דאם העור אינו נותן טעם בהחלב נמצא שגם בחלב הנבלע בהעור ליכא טעם העור שהוא בדין בשר מדרבנן אלא טעם החלב לבד וא"כ מ"ט אוסר העור שנבלע בו החלב הא ליכא בו טעם בשר בחלב שהוא דוקא עירוב הטעמים. ואולי כוונתו שהעור בעצמו יש לו טעם אבל אינו נותן טעם בדבר אחר הנתבשל עמו, ולכן החלב שלא נבלע בהעור מותר משום

שאינו בו טעם העור אבל החלב שנבלע בהעור שאוכלו דוקא ביחד עם העור הרי בהכרח מתערב באכילתו טעם העור וטעם החלב ביחד ואסור. ולפ"ז אם גם הדזעלאטין הבא מהעור הוא כעור נמי לא יתן טעם בהחלב שלא נבלע בהדזעלאטין אבל בחלב הנבלע בהדזעלאטין איכא בהכרח טעם הדזעלאטין וטעם החלב ביחד, שהיה לן לאסור להפמ"ג שאוסר עור בחלב.

אבל תמוה מנא לן לומר בעצמנו דבר כזה שבעור גופא איכא טעם אך שמ"מ אינו נותן טעם בדברים אחרים שחוץ ממנו, דלכאורה אם אינו נותן טעם הוא משום דאין בו בעצם שום טעם ונמצא שאין שם אלא טעם חלב שנבלע בו, וגם לשונו משמע כן שכתב אבל החלב אינו נאסר כיון שאין להם טעם כלל, משמע שהעור בעצם אינו דבר שיש בו טעם וממילא אינו נותן טעם בשום דבר. ולכן צריך לומר בטעם שאסרו העור שנתבשל בחלב להפמ"ג דהוא איסור בעלמא כיון שהוא עור של הבשר דלא יבואו להתיר גם בהבשר לבשלו ולאכול בחלב, ולא שייך בשביל זה לאסור גם החלב כיון דמה שנאסר החלב הוא רק כשנתן בו הבשר שנתבשל עמו טעם, דאם היה חלב הרבה שלא נתן הבשר בו טעם הא מותר שמדאורייתא הוא בקפילא בלא שיעור קבוע וכן הוא גם עתה ביש קפילא שמותר אף בליכא ששים, והרי בעור שנתבשל בחלב הרי מעידים כל קפילא שבעולם שלא נתן טעם בהחלב ולא שייך לאסור, אבל העור שליכא מציאות בבשר שנתבשל בחלב שלא יאסר, דאם הוא מעט חלב פחות משיעור נו"ט בהבשר הרי לא יהיה המציאות להתבשל באיסור ובהרבה חלב הרי כל בשר יאסר, לכן אסרו גם העור שנתבשל בחלב כיון שכל בשר נאסר והרי גם העור נידון כבשר לדמיון בנ"א ויבואו לטעות. ואולי זהו כוונתו דהדר"ת. ונמצא לפ"ז שאם לא יתבשל בחלב ממש אלא במים המעורבים בחלב ויהיה ניכר זה שהם מים וחלב מעורבין לא יאסר אף העור אף שלא יהיה ששים נגד החלב, שבבשר כה"ג יתן טעם החלב בהבשר והיה נאסר מ"מ העור לא יאסר דכיון שצריכין לשום בקפילא הרי ידוע שכל קפילא יאמר שליכא כאן אלא טעם חלב לבד ולא טעם בשר כלל ולא שייך לאסור, דהוא כמו החלב שלא נבלע שלא נאסר אף להפמ"ג.

ומאחר שנתבאר שבעצם אין מקום לאסור אף העור בחלב אף להפמ"ג ורק שהוא איסור גזרה בעלמא על

לסמוך ע"ז שכתבתי ולהתיר את הדזעלאטין לבשלו ולאכלו בחלב אף אם נותן טעם.

ודזעלאטין הנעשה מעורות בהמות טמאות ונבלות וטרפות יש לאסור דאיסורא איכא בעורות ועצמות וכדומה אף שפטור כדאיתא ברמב"ם פ"ד ממ"א הי"ח שכתב אע"פ שהוא אסור ה"ז פטור וממילא אסור גם הדזעלאטין מהם.

ידידו מוקירו מברכו בחג כשר ושמה,

משה פיינשטיין

2) הרב עובדיה יוסף – שו"ת יביע אומר – חלק ח – יורה דעה (סימן יא)

כשרות הג'לאטין בהלכה

הנה ייצור הג'לאטין הוא מעורות או מעצמות רכים (סחוס) של בהמות נבלות וטרפות, או מבהמות טמאות, ששורים אותם במלח וסיד ומנקים אותם היטב, ומייבשים אותם הרבה בחום השמש במשך כמה חדשים, ומערבים בהם חומרים כימיים מסויימים, וטוחנים אותם ונעשים כקמח דק, ונותנים אותם במאכלים שונים כדי להקפיאם. והנה יסוד ההיתר בזה נשען על דברי הרמ"א בהגה יו"ד (סי' פז) בשם השבולי הלקט, עור הקיבה שמולחים ומייבשים אותו וממלאים אותו חלב, מותר, שמכיון שנתייבש העור הוי כעץ בעלמא, ואין בו שום לחלוחית בשר. וכן הוא בבית יוסף שם. אמנם הנודע ביהודה קמא (חיו"ד סי' כו) נשאל אודות שלפוחית של דג טמא שמייבשים אותה הרבה ונותנים אותה לתוך חבית של יין או לתוך משקה של מי דבש, כדי להשקיע את השמרים של היין למטה, וכן להציל את המשקה, ונתעוררו כמה מגדולי הדור ע"ז, כי לכאורה יש לאסור משום דכבוש הרי הוא כמבושל, ואפילו אם יש ששים במשקה, הרי אין מבטלין איסור לכתחלה. ויש מהם שרצו להתיר מטעם שכבר נתייבשה ונעשית כעץ בעלמא שאין בו טעם כלל, ומביאים ראיה ממ"ש הרמ"א (סי' פז) להתיר כיו"ב בעור הקיבה שנותנים בו חלב, משום שכיון שנתייבש הוי כעץ בעלמא. וכתב, אולם אומר אני שמלבד שהש"ך (שם ס"ק לג) כתב, דלכתחלה אין לעשות כן, עוד נראה דבנ"ד אפילו בדיעבד יש לאסור, דשאני התם שעור הקיבה היתר הוא, ואימתי יחול עליו האיסור, הוא רק בהצטרפו עם החלב, וכיון שנתייבש מקודם ונעשה כעץ, לא נשאר בו טעם לאסור

העור שנתבשל לדידיה ולא על הטעם, מסתבר בפשיטות שהדזעלאטין היוצא מהעור אף אם נימא שנעשה לו טעם ונו"ט בהחלב שנתבשל עמו מותר, משום דהא לא שייך לאסור דבר היוצא מדבר האסור יותר מדבר האסור עצמו וטעם כעיקר אמרו ולא שטעם יותר מן העיקר וממילא אין לאסור מצד איסור בשר בחלב, ומצד הגזרה בעלמא שגזרו על העור לומר שיהיה בכלל זה נמי גזרה על הדזעלאטין שיצא ממנו בהיתר שלא לבשלו בחלב ודאי לא שייך כיון דנשתנה ולא ניכר כלל שבא מעורות ופנים חדשות באו לכאן.

גם נראה דהמיץ היוצא מן העור שנעשה מזה הדזעלאטין אף שיוצא ע"י בשול כיון שאינו יוצא בסתם בשול אלא ע"י עסק גדול אין לו דין טעם כעיקר, אלא דין צירן שע"ז הוצרך קרא יתירא בשרצים ובהמות טמאות דהטמאים לאסור צירן בחולין דף קי"ב ובדגים שליכא קרא מותר צירן מדאורייתא, וא"כ פשוט שאין למילף צירן דבשר כשרה שיהיה בדין בשר להאסר לבשלו ולאכלו בחלב, דאף לציר של טרפה הוקשה לתוס' חולין דף צ"ט היכי יליף מהטמאים לאסור ובר"ן כתר /כתב/ שהוא מהקראי דדף ק"כ בחמץ ונבלה וחלב ושרצים ומפרש שהדרשא גם בחלב ונבלה הוא גם לצירן עיי"ש, עכ"פ אף מכולן הא אין יכולין למילף לציר בשר כשרה שהוא היתר שיהיה כדין בשר לאוסרו לבשל בחלב וב"ה שמצאתי בחת"ס יו"ד סימן פ"א שג"כ חידש זה שציר בשר לא נאסר מה"ת לבשלו בחלב, וזה שכיון שאינו יוצא בסתם בשול אלא ע"י עסק גדול הוא רק בדין ציר הוא לדעתי סברא ברורה, ובפרט למה שנתבאר שהעור אין בו טעם ליכא בו כלל הרוטב שהוא הטעם של הדבר, אלא הוא רק ציר שמעור אינו יוצא אלא בבשול דעסק הגדול. ולכן מסתבר שאף אם נימא שהציר דבשר אסור מדרבנן לבשל בחלב כדאיתא שם בחת"ס, מ"מ ציר דעור אינו בכלל האיסור כיון שאינו יוצא אלא בעסק גדול דלא כציר דבשר שיוצא בקל שאפשר שהוא גרוע עוד מזיעה בעלמא. וגם כיון שגוף העור הוא רק מדרבנן לא אסור הציר, ובפרט לשיטת הט"ז סימן צ' ס"ק י"ב שלא אסרו בתרי דרבנן וקושית הדגמ"ר מעוף כבוש בחלב שאסור תירץ החת"ס שם וכן ביד אברהם עיי"ש, ולכן אף להפמ"ג שגוף העור אוסר לבשל ולאכול בחלב אין לאסור הדזעלאטין שנעשה מהעור לבשלו ולאכלו בחלב, ובפרט שיותר נוטה שאף בעור גופו ליכא איסור דלא כהפמ"ג רק שראוי להחמיר כהפמ"ג שודאי יש

זה על הנודע ביהודה הנ"ל, שנעלם ממנו כל זה. ע"ש. ויסוד מוסד לכלל זה ע"פ הירושלמי. וכ"כ הר"ן (סוף פ"ק דקידושין), דאע"ג דלא אפשרי בגמ' דילן, ילפינן לה מהירוש', ושביקנן ספיקא דגמ' דילן ונקטינן כפשיטות הירוש'. ע"ש. וכ"כ הש"ך יו"ד (ר"ס קמה). וע"ע ביעיר און (מע' ב אות יא). ובהגהות יפה עינים (שבת מט א).

ב) ועינא דשפיר חזי להרשב"א בתורת הבית הארוך (בית ד שער א, דף קט ע"א) שהביא המחלוקת דר' מאיר ור' שמעון אי בעינן שתהיה סרוחה מעיקרא או לא, וכתב, דהלכתא כר' שמעון משום דר' אבהו ור' יוחנן וריש לקיש כולהו ס"ל הכי, כדאיתא בע"ז (סח א). ע"ש. ומכאן תשובה למ"ש הנודע ביהודה שם להוכיח מהגמ' בכורות (כג ב) דר' יוחנן ס"ל כר' מאיר, וקי"ל כר' יוחנן. ע"ש. והא קמן דהרשב"א כותב להדיא דר' יוחנן ס"ל כר' שמעון. ובע"כ שמחלק בין איסור לטומאה, וכמ"ש התוס' בכורות (כג ב) ד"ה ואידך. (וכ"כ בחידושי הרמב"ן חולין (עא א) בד"ה הניחא. ובחידושי הרשב"א שם. ודו"ק) וכן פסק בפשיטות הרא"ה בבדק הבית (דף קכז רע"א), כר' שמעון. ע"ש. וכ"כ הר"ן ע"ז (סח א) שנבלה שאינה ראויה לגר התירה התורה, כיון שאינו נהנה מן האיסור, ואע"פ שחל עליה איסור נבלה מתחלה וכו'. ע"ש. וז"ל הרא"ש (בפ"ב דע"ז סי' לד): ועוד ראייה מדר' שמעון לקמן (סז ב) דשרי נותן טעם לפגם בקדרה שאינה בת יומה, אע"פ שאם היה בעין היה נותן טעם לשבח, ופליג אדר' מאיר דאסר, והלכתא כר' שמעון, כדאיתא בעירובין (מו ב), ע"כ. ובפלפלא חריפתא שם תמה ע"ז, דהא בעירובין (מו ב) קאי בתיקו. וביד מלאכי (כלל תקפ) כ' ליישב ד' הרא"ש. ע"ש. ועכ"פ גם הרא"ש עומד בשיטת הראשונים הנ"ל שהלכה כר"ש. גם הרב המגיד (בפ"ב מהל' מאכלות אסורות הל' כא) כתב בזה"ל: וכבר ביאר רבינו לקמן (בפי"ד הל' יא) שהאוכל אוכל אסור לאחר שהסריח והבאיש ובטל מתורת אוכל אדם פטור, וכן בדין, דקי"ל הלכה כר' שמעון דאמר נבלה שאינה ראויה לגר לא שמה נבלה. ע"כ. ומבואר שגם הרמב"ם מודה שהלכה כר' שמעון, ודלא כמ"ש הנודע ביהודה שם אליבא דהרמב"ם. וכן הוכיח במישור הגר"ח רפפורט בשו"ת מים חיים (חיו"ד סי' כה, דכ"ה ע"ב) בד"ה וכן, וכן בד"ה אבל. ע"ש. וע' חוות דעת (סי' קג בבאוריים סק"א) שכ', דהא דאצטריך קרא דנבלה שאינה ראויה לגר אינה נבלה, היינו להיכא שתיקן הנבלה מסרחונה ואכלה, אבל כשאוכלה בעודה

החלב, ולא חל עליו שם בשר בחלב כלל, אבל השלפוחית שהיא של דג טמא ואסורה מן התורה, כבר חל עליה שם איסור, ולא נפקע ממנה האיסור גם לאחר שנתייבשה, אא"כ נתיבשה לגמרי עד שנפסלה גם לאכילת חלב, שהרי בע"ז (סח א) נחלקו ר' מאיר ור' שמעון בדין נבלה שאינה ראויה לגר שאינה נקראת נבלה, שלדעת ר"מ היינו דוקא בסרוחה מעיקרא, ור"ש ס"ל דסרוחה מעיקרא לא צריכא קרא למעוטי, וכי אתא קרא למעוטי נבלה שאינה ראויה לגר היינו בנסרחה אחר שנעשית נבלה. ובפלוגתא דר"מ ור"ש אין לנו הכרע הלכה כדברי מי, כי בעירובין (מו ב) איתא, איבעיא להו ר"מ ור"ש מאי, וקאי בתיקו. ואני תמה על רבינו שמואל הנגיד במבוא התלמוד שלו, שכתב, ר"מ ור"ש הלכה כר"ש, והוא נגד הסוגיא דעירובין. ואכן בספר הליכות עולם כתב, ר"מ ור"ש הלכה כדברי המחמיר, ולפ"ז בפלוגתא זו דנבלה סרוחה ראוי לפסוק כר"מ שהוא המחמיר, וא"כ בנ"ד יש לאסור. עכת"ד. אולם בירושלמי שביעית (פרק ח' ה"ז) איתא, ר"מ ור"ש הלכה כר"ש. וכן הוא בירושלמי (ריש פ"ג דתרומות), ומרן הכסף משנה (פ"ח מהל' תרומות הלכה טו) כתב, דבעיא דלא איפשיטא בתלמוד דידן, ואיפשיטא בירושלמי, נקטינן כפשיטותא דהירושלמי. ע"ש. וא"כ ה"נ נקטינן דר"מ ור"ש הלכה כר"ש, כמ"ש רבינו שמואל הנגיד. וע"ע להראב"ד בהשגות (פכ"ד מהל' טומאת מת ה"ד) שכתב בפשיטות דר"מ ור"ש הלכה כר"ש, ותמה עליו מרן הכ"מ דמנין לו זאת, והרי בעירובין (מו ב) הויא איבעיא דלא איפשיטא. ע"ש. ולפמש"כ לק"מ דהא איפשיטא בירושלמי. וכ"כ הלחם משנה (פי"ב מהל' שחיטה ה"ו) דס"ל לרבינו הרמב"ם לסמוך על הכלל דהלכה כר"ש לגבי ר"מ. ע"ש. וכ"כ הרב יד מלאכי (כלל תקפ) דקי"ל כהירוש' דר"מ ור"ש הלכה כר"ש. ע"ש. והן אמת כי במחזור ויטרי (עמוד ת"צ) כתב, ר"מ ור"ש הלכה כדברי המחמיר, וכן נראה ממ"ש בתשובת מהר"ם (דפוס פראג סי' ריג) וז"ל, והלכתא היכא דהוי פגום מעיקרו נבלה מוסרחת דנותן טעם לפגם מתחלתו מותרת וכו'. ע"ש. אלמא דס"ל כר"מ דבעינן נבלה מוסרחת מעיקרה. ויש לדחות. ואדרבה מבואר בתשב"ץ לתלמיד מהר"ם (סי' יח): ר' מאיר ור' שמעון הלכה כר' שמעון. ע"ש. וכ"כ הרא"ש ע"ז (פ"ב סי' לד). ע"ש. (וע' להלן בסמוך). ושו"ר למרן החיד"א בספר יעיר און (מע' ר אות יא) שהביא בשם בה"ג דר"מ ור"ש הלכה כר"ש, ושכ"כ בקובץ התשב"ץ הנ"ל, והרא"ש בפסקיו (פרק אין מעמידין). ותמה מכל

סרוחה לא צריך קרא למעוטה משום שאינה ראויה לגר, דהא בלא"ה מותרת מן התורה, משום דהיא שלא כדרך אכילתה. וכמ"ש הרמב"ם (בפרק י"ד מהל' מאכלות אסורות ה"י והלאה) וז"ל: כל האוכלין האסורים, אינו חייב עליהם אלא עד שיאכל אותם דרך הנאה, חוץ מבשר בחלב וכלאי הכרם, לפי שלא נאמר בהם לשון אכילה, אלא הוציא הכתוב איסור אכילתם בלשון אחרת. כיצד הרי שהמחה את החלב וגמעו כשהוא חם עד שנכוה גרונו ממנו, או שאכל חלב חי, או שעירב דברים מרים כגון לענה בתוך קדרה של נבלה ואכלן כשהן מרים, או שאכל אוכל אסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם, הרי זה פטור. ואם עירב דבר מר בתוך קדרה של בשר בחלב או ביינן של כלאי הכרם ואכלו חייב. עכ"ל. וממה שסיים הרמב"ם שבבשר בחלב וכלאי הכרם חייב בעירב דבר מר, ולא כתב סתם "אבל בשר בחלב וכלאי הכרם חייב בכל זה", ש"מ דס"ל שאפ"ל בבשר בחלב וכלאי הכרם מותר היכא שנסרח האיסור, משום דילפינן מקרא אחרת דנבלה שאינה ראויה לגר אינה נבלה, וכ"ש נותן טעם לפגם שמותר בהם. ולמדנו מזה דקרא דאינה ראויה לגר אצטריך היכא שפרח שם האיסור, אפ"ל תיקנו עד שראוי לאכילה מותר בכל האיסורים. עכ"ד. ומוכח מכל זה שאף לדעת הרמב"ם נבלה שאח"כ הסריחה ובטלה מתורת אוכל אדם מותרת מן התורה, וכרבי שמעון, ודלא כרבי מאיר. וכמ"ש ג"כ הרב המגיד הנ"ל, ודלא כהנודע ביהודה. וכנ"ל. וכ"כ בשו"ת חלק בנימין (סי' לד דמ"ד ע"ב), ככל דברי החוות דעת הנ"ל, ודייק כן מלשון הרמב"ם הנ"ל, והוסיף להוכיח כן ממ"ש הטור (יו"ד סי' קג) בשם הרשב"א. ע"ש. וכן בשו"ת עצי הלבנון (סי' מג דף ל ע"ב) האריך למעניו להוכיח היפך דברי הנודע ביהודה בזה, והביא דברי הרשב"א בתורת הבית שפסק כר' שמעון משום דר' אבהו ור' יוחנן ור"ל ס"ל כוותיה, ושגם הרמב"ם ס"ל שהלכה כר"ש וכו'. ע"ש. ואמנם בשו"ת מנחת ברוך (סי' מ) ס"ל כהנוב"י בדעת הרמב"ם. וכן נמשך אחר הנוב"י בשו"ת הר צבי (חיו"ד סי' פג). ע"ש. אך אין דבריהם מוכרחים, וכמבואר. וכן יש להעיר על מ"ש החתם סופר (חיו"ד סי' צח) בד"ה ולענין, להסביר דברי הרמב"ם כדברי הנוב"י, דקרא דנבלה אתי להיכא דסרוחה מעיקרא, אבל אם הסריחה אח"כ ואכלה פטור מטעם שלא כדרך אכילה וכו'. ע"ש. ובאמת שלשון הרמב"ם מדוייק יותר כמ"ש החוות דעת, ותנא דמסייע ליה הוא הרב המגיד הנ"ל, שהרמב"ם פוסק כר"ש, דסרוחה מעיקרא לא צריך קרא, כי אתי קרא שאינה ראויה לגר בנבלה שאח"כ

הסריחה. (וע' בשו"ת מרחשת האו"ה סי' ד ענף ב אות ח, די"ט ע"ד. ובשו"ת בית יצחק האו"ה סי' פ. ודו"ק) וע"ע בפרי חדש א"ח (סי' תמב ס"ט), ובספר מנחת כהן (בס' התערובות ח"א פרק ט), ובחקת הפסח (סי' תמב סק"ח). ודו"ק היטב.

ג) ובאמת כי מראש צורים אראנו במקור דינו של הרמ"א (סי' פז) בבשר קיבה שנתייבשה כעץ, שהוא משבולי הלקט, אשר הובאו דבריו במילואם בספר מחזיק ברכה (סי' פז ס"ק לז), וכעת נד"מ, והוא בשבולי הלקט ח"ב (סי' לד דף קטו ע"ב), וז"ל: אמר לן רבי, כי מה שעושים שמולחים עור הקיבה ומייבשים אותו ואח"כ ממלאים אותו חלב, מותר, שאע"פ שמולחים הקיבה, לא אמרינן מליח הרי הוא כרותח וכי נותן בו חלב הו"ל בשר בחלב, משום שכיון שנתייבש העור לא הוי אלא כעץ בעלמא, ואין בו שום לחוחית בשר. והא דתנן (חולין קטז). וע"ז לה א) שאין מעמידין בעור קיבת נבלה, התם ה"ט משום שהגויים אוכלי נבלות הם, ואין מייבשים את עור הקיבה, אלא ממלאים אותו חלב, אבל עור של קיבת בהמה שחוטתה, שאינה של נבלה, שמייבשים אותה מיד, מותר. ע"כ. הא קמן דמרא דשמעתתא הוא השבולי הלקט ס"ל להתיר גם בעור קיבת נבלה שנתייבש, אע"פ שהיא אסורה מעיקרא, שאם לא כן מאי קשיא ליה מדין גבינות העכו"ם שנאסרו משום שמעמידים אותן בעור קיבת נבלה, והוצרך לחלק דהתם מיירי שמעמידים אותה בעור קיבה בעודו לח, ותיפוק ליה דהתם אסורה וקיימא מעיקרא, משא"כ הכא שבשעה שנותנים החלב לשם, כבר העור יבש היה כעץ, ואין שם חלות איסור כלל, אלא ודאי דהשה"ל מתיר בזה גם בנבלה, אע"פ שחל עליה תורת איסור, כיון שנתייבשה כעץ פקע איסורה. וע' להגאון רבי ברוך פרנקל בהגהות אמרי ברוך יו"ד (סי' פז) שהעיר בזה מהנוסח שבבית יוסף בשם השה"ל הנ"ל: "ואין בו לחוחית בשר" דמשמע דליכא בהכי משום בשר בחלב, ואילו בתורת חטאת (כלל עט דין ד) איתא: "ואין בו שום לחוחית", דמשמע שיש להתיר גם בעור קיבת נבלה. ובנודע ביהודה סי' כו נראה שמפרש בפשיטות דין זה רק לענין נתינת חלב לתוך עור קיבת בהמה כשרה אחר שנתייבש, משא"כ בעור קיבת נבלה. אבל לפמ"ש על הגליון שעל ידי היבשות אין בו כח לפלוט מגופו טעם, א"כ י"ל דהשה"ל מיירי גם במכניס החלב לעור קיבת נבלה. ומובן. ע"כ. והנה לפנינו איתא בשה"ל כמו שהעתיק בב"י "לחוחית בשר", ואעפ"כ מוכח להדיא

שמתיר גם בעור קיבת נבלה. וכנ"ל. וכן העיר לנכון הרה"ג המו"ל רבי שמחה חסידה נר"ו בשה"ל שם. ע"ש. והש"ך (סי' קיד ס"ק כא) כתב, בענין היתר הכרכום הניקח מן הגוים, שאין לחוש למה שמזייפים הגוים ונותנים בתוך הכרכום חוטי בשר נבלה יבשים, שהרי נתבאר לעיל (סי' פז ס"י) שעור הקיבה שנתייבש כעץ בענין שאין בו לחלוחית מותר. ע"כ. ומבואר ג"כ דס"ל שאין חילוק בין קיבת נבלה שאסורה מעיקרא, לבין דין בשר בחלב.

ד) ואנכי הרואה בשו"ת תפארת צבי (חיו"ד סי' עג) שנשאל אודות תולעים אדומים שמייבשים אותם וצובעים בהם משקה יין שרף, והשיב להתיר ע"פ מ"ש הרמ"א (סי' פז) בדין קיבה שנתייבשה שמותר ליתן לתוכה חלב, והוא הדין לתולעים אלו, ואע"פ שהנודע ביהודה (סי' כו) כתב לחלק בזה בין דבר שחל עליו תורת איסור מעיקרא, לדין הקיבה שהיא משחיטה כשרה וכו', וכדמוכח מדר' יוחנן בבכורות (כג ב), ואף שהתוס' שם כתבו לחלק בין איסור לטומאה, מ"מ יש לפרש דבריהם בענין אחר וכו', אולם לדעתי דבריו דחוקים בפשט דברי התוס' וכו', ועכ"פ בנתייבש שאין בו טעם כלל אין לאסור, ולא דמי לדבר הפגום בלבד, הילכך בנ"ד אין בו איסור כלל. עכת"ד. ובספר מעם לועז (ריש פרשת תרומה) בפסוק ותולעת שני, כתב, יש אילנות שגדלים בהם פירות קטנים כעדשים, ובכל פרי יש כמאה תולעים קטנים המלאים דם, ולחוצים מאד זה על גב זה, ומייבשים הפירות הללו בשמש בימי תמוז ואב, ואח"כ שורים אותם במים, והמים נעשים אדומים כדם, מן התולעים האלה, וזהו שקוראים קירמיז, ונותנים הקירמיז במרקחות כדי שיקבלו צבע נאה, ואין איסור בזה, כיון שהתולעים מתייבשים בשמש ונעשים כעפר בעלמא, וגם בטלים הם בששים. ושכן העלה מר זקנו הגאון מהר"ם בן חביב בתשובה כתיבת יד. ע"כ. ומרן החיד"א בס' טוב עין (סי' יח אות צה, ביו"ד סי' פד) כתב ג"כ, מה שנותנים הקירמיז בתוך המרקחות, הורה הרב הגדול מהר"ם בן חביב בתשובה כת"י להתיר, וטעמי ההיתר הובאו בדברי הרב בן בתו מהר"י כולי בס' מעם לועז. ושמעתי מפי הרב המובהק מהר"ש שלם בהיותי בעיר אמשטרדם, שהוא כתב תשובה גדולה בזה להתיר, והסכים עמו הרה"ג כמהר"ר אליהו ישראל ז"ל. עכ"ד. וכן הסכים הגר"ח פלאג' בספר גנזי חיים (מע' ת אות י, דקמ"ו סע"א), ושהנזהרים מלאכול מרקחות אלה אינו אלא ממדת חסידות. ע"ש. ותשובת המהר"ם בן חביב

היא לו נדפסה בשו"ת קול גדול (סי' סה), ושם האריך להשיב ע"ד הרב מהר"א הלוי (בעל הגנת ורדים) שהחמיר בזה, והאריך שם בדין חזותא מילתא היא או לא, ומסקנתו להתיר כאמור. ע"ש. (ומיהו בשו"ת שערי צדק (חיו"ד סי' ק) כתב, שיש להתיר הי"ש שצובעים אותו בתולעים אדומים לאחר שנתיבשו כעץ ולא נשאר בהן לחלוחית כלל, וראיה לזה מד' הרמ"א (סי' פז). ואפילו להנוב"י דס"ל דשאני היכא דחל עליה תורת איסור דלא מהני מה שנתיבשה כעץ, מ"מ י"ל דהכא עדיף טפי להיתרא, שעור קיבה שנתיבש אפשר שראוי עדיין לכלב, עכ"פ אחר שרייה, אבל תולעים אלו שנתיבשו כל כך אינם ראויים אפי' לכלב, וכל האיסור שלהם חלף הלך לו, וכמ"ש הפוסקים (בסי' פד) שאחר י"ב חודש כעפרא בעלמא הוו. וגם בספק אם הדבר אחר י"ב חודש, כיון שאפשר לפרוך אותם ודאי שעברה שנתם ונפסלו גם לכלב וכו'. ע"ש. ודו"ק) וכ"כ בכיו"ב בשו"ת זרע אמת ח"ב (ר"ס מח), ונסתייע בין השאר, מדברי הרמ"א בהגה (סי' פז) בדין עור הקיבה שנתייבש, דהו"ל עץ בעלמא. ע"ש. וברור דס"ל שאין לחלק בין אם חל עליה תורת איסור להיכא שתחלתה היתר כבשר הקיבה שנתייבשה ואח"כ נותנים בה חלב. ומצינו עוד כיו"ב בשו"ת שבות יעקב ח"ב (סי' ע) שכ', אודות דם שנתייבש מאד עד שנעשה כעץ ואין בו שום לחלוחית אין איסור באכילתו כלל, דדמי למ"ש הרמ"א בהגה (סי' פז) עור הקיבה שנתייבש כעץ מותר לתת בו חלב. ע"ש. אלמא דס"ל שאין חילוק בין איסור דם שאסור מתחלתו לאיסור בשר בחלב, ודבר ה' בפייה אמת שאין לחלק בזה, וכדמוכח מדברי השבולי הלקט, מקור דין זה. וכן מצאתי עוד בשו"ת יד יוסף (ירושלים תרס"ג, חיו"ד סי' לט) שנשאל אודות סוחר יי"ש שמעבירים יין שרף בתוך שלפוחית של בהמה נבלה וטרפה לאחר שנתייבשה, להעלים מן המכס, וכתב לדמות דין זה למ"ש השבולי הלקט שהובא בבית יוסף, בעור הקיבה שנתייבש שנותנים בו חלב מותר, שמאחר שנתייבש הו"ל כעץ בעלמא, וכן פסק הרמ"א בהגה, וה"נ בנ"ד. ואף שהנוב"י (סי' כו) כתב שבקיבת נבלה שכבר חל עליה האיסור גם כשנתייבשה לא פקע האיסור ממנה, מ"מ מדברי הש"ך (סי' קיד ס"ק כא) גבי כרכום שנותנים בו בשר נבלה יבש, מוכח שאף בבשר איסור שנתייבש מותר. וגם מ"ש הפמ"ג שאם נכבש החלב בעור הקיבה מעת לעת ונתרכך אסור, כבר חלק עליו בשו"ת תפארת צבי, ודחה גם דברי הנוב"י, וכו'. עכת"ד. (וע"ע בלחם הפנים סי' פז ס"ק כו, שכ' ע"ד הרמ"א,

אם יש לחלק בין איסור טומאה, נעלם ממנו דברי הרשב"א חולין (עא א) שכ', דבאיסורין די באינה ראויה לגר, ודוקא לגבי טומאה בעינן שיהיה נפסל לכלב, אליבא דר"ש. ע"ש. וכן בשו"ת עצי הלבנון (חיו"ד סי' מג - ומד) האריך למעניתו ע"ד הנוב"י, והוכיח במישור מדברי השבולי הלקט שגם בקיבת נבלה שנתייבשה כעץ פקע איסורה, ודלא כהנוב"י, ועפ"ז התיר בנידונו להעמיד החלב באבקות או כדורים הנעשים מקיבת נבלות וטרפות לאחר ייבושן היטב, ומערבים שם מלחים כימיים וטוחנים אותם עד אשר דק וכו'. ע"ש. וכן העלה הגר"י קאנויץ בשו"ת דברי יוסף (סי' ו), שאבקת גבינה הנעשית מעצמות יבשות של נבלות וטרפות מותר להעמיד בה, ע"פ מ"ש הרמ"א בהגה (סי' פז ס"י), בעור הקיבה שנתייבש כעץ וכו'. והסכים עמו הגאון רבי חיים עוזר להלכה ולמעשה. ע"ש. ותשובת הגר"ח"ע היא לו נדפסה גם בשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' לג אות ה) להתיר מטעם הנ"ל. והניף ידו שנית בשו"ת אחיעזר ח"ד (סי' לא), והוסיף, שאע"פ שהנוב"י כ' שבאיסור מעיקרו לא נפקע איסורו ע"י שנתייבש, כבר חלקו עליו בשו"ת תפארת צבי ושאר מחברים וכמ"ש הפתחי תשובה. ואפ"י בשר איסור שנתייבש פקע איסורו וכו'. ע"ש. (והוסיף עוד האחיעזר בח"ג שם, שאף הש"ך סי' פז שהחמיר לכתחלה בעור קיבה שנתייבשה, מ"מ בעצמות אין להחמיר אף לכתחלה, ובפרט באופן זה שנפסדו לגמרי ע"י הסיד של מלח והפספור השורף ומכלה, ואינו ראוי עוד לפלטה, וכמ"ש כיו"ב בב"י א"ח סי' תמז בשם הרשב"א. ע"ש). ומעתה יש מקום רב להתיר הג'אלטין שנעשה מן העור ומן העצמות המיובשים היטב, אע"פ שהם מבהמות טמאות או נבלות וטרפות. והרי זה כמבואר. וע"ע בשו"ת אגרות משה (חיו"ד ס"ס לז). ובשו"ת קנין תורה ח"א (סי' קיד). ע"ש.

ה) ולכאורה יש להוסיף עוד נימוק להתיר בנ"ד, הואיל ובתהליך התוצרת של הג'אלטין מן העור והעצמות לאחר שנתייבשו היטב בשמש, במשך כמה חדשים, מערבים בהם מלחים כימיים וטוחנים אותם הדק היטב עד שנהפך הכל לאבק דק, ופנים חדשות באו לכאן עם התרכובת שבהם, יש לדמות דבר זה למ"ש רבינו יונה (הובא בהרא"ש פרק כיצד מברכין סי' לה), שהמוסק הניקח מתוך חיה ידועה שיש לה חטוורת בצוארה, ומתקבץ לשם תחלה כעין דם, ואח"כ נעשה מוסק שיש בו ריח טוב ונותן טעם לשבח בתבשיל ובמרקחות, יש טעם להתירו באכילה, משום, דפירשא בעלמא הוא,

ומה"ט הורתי לאחד שנתחב לו מרצע בראש אצבעו, ורפואתו לתחוב אצבעו בעין של בהמה ויניחנה שם עד שתתרפא, וביני ביני נתייבשה העין סביב אצבעו, עד שלא היה יכול להסירה מאצבעו מרוב יובשה, והניח אצבעו עם העין בתוך כלי רותח של חלב כדי שתתרכך ויוכל להפרידה מאצבעו, ולא היה ששים בחלב נגד העין, והורתי להתיר החלב, שמאחר שהעין נתייבשה הוי כעץ בעלמא שאין בו לחלוחית בשר. ע"כ. וכן הובא בשירי ברכה (סי' פז). ומוכח דס"ל שאפ"י אם נתרככה בבישול או בשריה מותר, ודלא כהפמ"ג. וכ"כ בזבחי צדק (סי' פז ס"ק סד). וע' בדרכי תשובה (ס"ק קלד). ע"ש). גם בשו"ת לב ים (חיו"ד סי' כו) נשאל בדבק הנעשה מדגים טמאים והוא יבש כעץ, ומערבים אותו בדבש, והתיר עפ"ד הרמ"א בעור קיבה שנתייבש כעץ. וכתב, שאע"פ שהפמ"ג כתב שלא התירו אלא בעור קיבה, אבל בשר יבש אפ"י נתייבש היטב אוסר גם בדיעבד, ואפ"י עור קיבה שנתייבש אם הוא מתרכך ע"י שריה ובישול יש להחמיר, כבר כתב הפתחי תשובה בשם שו"ת תפארת צבי ולחם הפנים להקל אף בכה"ג, ודלא כהפמ"ג. וכן מדברי הש"ך סי' קיד מוכח שגם בבשר שנתייבש יש להקל. והן אמת שהנוב"י סי' כו כתב לחלק בין קיבת נבלה שחל עליה שם איסור וכו', מ"מ האחרונים חולקים עליו ומתירים בכל אופן, וכ"ש כאן שיש ששים כנגדו, ואין האיסור אלא משום אין מבטלין איסור לכתחלה, הילכך יש להתיר. ואף הנוב"י צידד להתיר באופן שאינו ראוי למאכל אדם ואפשר שנפסל גם מאכילת הכלב. וה"ה בנ"ד. עכת"ד. וכן בשו"ת חלק בנימין (סי' לד) העלה להתיר הי"ש המובא בשלפוחית של נבלה וטרפה שנתייבשה, והאריך לדחות דברי הנוב"י שחילק בין אם חל עליו תורת איסור מעיקרא וכו', שדבריו נסתרים מדברי הרשב"א ושאר פוסקים ושכן מוכח מדברי הרמב"ם שאין לחלק בזה, הילכך כל אפ"י שוין להיתרא. ע"ש. וכן הגר"ח רפפורט בשו"ת מים חיים (חיו"ד סי' כה) הביא דברי הנוב"י אשר בחלקות ישית למו בין היכא שחל עליה תורת איסור מעיקרא וכו', והאריך בדברים נמרצים לדחות בשתי ידיים את חילוקו ע"פ הפוסקים דס"ל שאין חילוק בין נבלה סרוחה מעיקרא לנבלה שהסריחה. ע"ש. גם בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סי' שמז) הביא מ"ש הנוב"י לחלק עלינו את השוים, שאם חל עליה תורת איסור מעיקרא תו לא פקע אפ"י נתייבש, והשיג עליו לנכון מדברי השבולי הלקט, אשר הובא במילואו במחזיק ברכה, שמפורש היפך ד' הנוב"י, גם מה שפלפל הנוב"י

ואע"פ שמתחלה היה דם, אין לחוש לכך, דבתר השתא אזלינן, שהרי הדבש שנפלה לתוכו חתיכת איסור אע"פ שנימוחה בתוך הדבש, כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר שנופל לתוכו דבש, כדין דבש דיינינן ליה ומותר, וה"נ אע"פ שמתחלה היה דם, כיון שיצא מתורת דם, בתר השתא אזלינן, הילכך אע"פ שנותן טעם לשבח בתבשיל ובמרקחות מותר. ע"כ. ודון מינה ואוקי באתרין. ואע"פ שהרא"ש שם כתב ע"ד רבינו יונה, ונראה שאפי' ראיתו צריכה ראייה, כבר כתב במעדני יו"ט (שם אות ע), ולי נראה שא"צ ראייה לכך, משום שכן הוא מעשים בכל יום. וכיו"ב כ' התוס' לקמן (מו א) ד"ה עד. ע"כ. וכ"כ בשירוי כנה"ג א"ח (סי' רטז הגה"ט אות ז), שמנהג פשוט הוא להתיר המור שהוא המוסק באכילה, ומעשים בכל יום שנותנים אותו בתוך המרקחות ומיני מתיקה לריח טוב. ופוק חזי מאי עמא דבר. ע"כ. וכ"כ עוד בספרו שו"ת בעי חיי (חיו"ד ס"ס קג), ע"ש. ובאמת שהרא"ש עצמו בתשובה (כלל כד סי' ו) הסכים לסברת רבינו יונה. וכן הובא בבית יוסף א"ח (סי' תסז). וכן הר"ן פ"ב דע"ז (לט ב) העיר בהא דאמרינן התם, דבש למאי נחוש לה אי משום איערובי מסרא סרי, וכ', כלומר שאף שדרך לערב בדבש דברים אחרים ונימוחים בתוכו וחוזרים להיות דבש, מ"מ ליכא למיחש למידי, לפי שהמתערב בו עד שלא נימוח מסריח ומותר, דעפרא בעלמא הוי, וכדאמרינן בתמורה (לא א) אפרוח ביצת טריפה מותר, דאימת קא גדיל לכי מסרחה, ההיא שעתא עפרא בעלמא הוא. ע"כ. גם בשו"ת הרדב"ז ח"ג (סי' תעא) נשאל על מה סמכו לתת המוסק בתבשיל ובמרקחות, והרי הוא דם חיה טמאה, והשיב, שאע"פ שהרמ"ה היה אוסרו באכילה, מ"מ פוסקים רבים התירוהו, ורבינו יונה הביא ראייה להתירו מהדבש וכו'. וכ"כ הר"ן פרק אין מעמידין. ואני אומר שאין בו איסור כלל שכבר נתבטל מתורת אוכל וחזר להיות כעפרא בעלמא וכו'. ע"ש. וכ"כ בשו"ת חקרי לב ח"א מיו"ד (סי' עב דק"ד סע"ג) בדעת הרדב"ז שהובא בשו"ת גנת ורדים (חיו"ד כלל א סי' ה) בדין היתר המומיא באכילה, דה"ט משום דס"ל כרבינו יונה בדין המור שהוא המוסק, שכל שנשתנה האיסור מותר לגמרי ואפי' מדרבנן. ע"ש. והאליה רבה (סי' רטז סק"ד) כתב, שמד' רבינו ירוחם נראה דס"ל כרבינו יונה, ושכן דעת המעדני יו"ט (הנ"ל). ע"ש. גם הט"ז (סי' תסז סק"ו) מסתמך ואזיל על סברת רבינו יונה. ע"ש. וכן החק יעקב (שם) פסק שכל דבר שנשתנה להיתר פקע איסורו והותר, כגון בשר נבלה שנשתנה לדבש. וכ' בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי'

קכז) שדברי החק יעקב נכונים ואמתיים, ויפה פסק לדינא, ודלא כהמקור חיים שם. ע"ש. והפרי חדש בשו"ת מים חיים (סי' י) פלפל בדברי רבינו יונה, וסיים סוף דבר בהא סליקנא שדברי רבינו יונה ברורים בטעמם, ורק צריך להזהר שלא יתן המוסק בתבשיל ובמרקחות אלא כשנתייבש לגמרי עד שאפשר לפררו ביד שאז נעשה כעפר בעלמא, והשתא שרי לכ"ע. ע"כ. והגר"ש קלוגר בשו"ת שנות חיים (סי' רפה) כתב, שהדבר תלוי במחלוקת הרמב"ם והראב"ד (בפרק א' מכלי המקדש ה"ג), שהרמב"ם כתב, שהמור של הקטורת הוא הדם הצרור בצואר החיה שבהודו שמתבשמים בו בני אדם, והראב"ד בהשגות כתב, א"א אין דעתי מקבלת שיכניסו במעשה הקדש דם חיה בעולם וכ"ש דם חיה טמאה, אלא המור מין עשב או אילן שריחו נודף, וכמ"ש אריתי מורי עם בשמי. ומרן הכ"מ כ' ש"ל שכיון שנשתנה מצורת דם ונעשה כעפר בעלמא והוא בושם מריח ריח טוב ביותר, למה יגרע. ע"כ. ולפ"ז נראה שלדעת הרמב"ם מותר גם באכילה כיון שנעשה כעפר בעלמא, והראב"ד ס"ל שיש בו איסור דם. עכת"ד. וכ"כ עוד בספרו שו"ת טוב טעם ודעת תליתאה ח"א (ס"ס קסג). ע"ש. וכבר קדמו הכנה"ג בשו"ת בעי חיי (סי' קג), שלפי דעת הרמב"ם נראה שמותר גם באכילה וכדעת רבינו יונה וכו'. ע"ש. ומיהו אפשר שגם הראב"ד יודה להתירו באכילה, ורק לגבי הקדש לא מסתבר ליה שיוכלו להכניסו אל הקדש פנימה. והכנה"ג שם סיים, שהרמ"ה שאסר המוסק באכילה, יחידאה הוא, ושכבר הכריח בשלטי הגבורים פ"ב דע"ז (לג א) שהעיקר כדברי רבינו יונה. וכן העלה הגאון מלובלין בשו"ת תורת חסד (חאו"ח סי' כא אות ז). ע"ש. ומעתה י"ל שגם הג'לאטין שנשתנה לגמרי ונעשה כעפר בעלמא מותר ליתנו במאכל ומשקה להקפיא. וכן ראיתי הלום להגר"י קאנויץ בשו"ת דברי יוסף (סי' ו) שכל להתיר אבק - מעמיד הגבינות שנעשה מעור ועצמות נבלות וטרפות, מטעם הנ"ל, והביא ראייה ממ"ש הרמב"ם (פ"א מכלי המקדש) הנ"ל, שהמור של מעשה הקטורת הוא המוסק, שהוא דם חיה שבהודו וכו', והוסיף שלדעתו גם הראב"ד מודה להתירו באכילה כיון שנשתנה האיסור ונהפך למין אחר, ורק לענין הקדש החמיר, ואדרבה מלשון הראב"ד יש לדייק דס"ל להיתרא. והוסיף להביא סמוכין להיתר ע"פ מ"ש הרמב"ם (פ"ג מהל' תומאת מת ה"י): "בשר המת שנפרך ונעשה כקמח טהור", והרדב"ז הוסיף, שכמו שאפרו טהור מותר ג"כ באכילה. ומ"ש הרמב"ם (בפי"ד מהל' מאכלות אסורות הי"א) שהאוכל מאכל

איסור שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם פטור, ומשמע שאסור מדרבנן, זהו דוקא אם לא נשתנתה צורתו לגמרי, אבל אם נפרך ונעשה כקמח, פנים חדשות באו לכאן והרי הוא מותר. עכת"ד. והסכים עמו הגאון ר' חיים עוזר בתשובה שם, ובשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' לג אות ה). ע"ש. ואמנם ראיתי לידידי הגרב"צ אבא שאול נר"ו בשו"ת אור לציון (האו"ח סי' לד, עמוד צ) שכתב לחלק בין שינוי שנעשה בידי שמים באופן טבעי כהמוסק שהתירו רבינו יונה, לשינוי הנעשה בידי אדם דחשיב שינוי צורה בלבד ולא שינוי במהות, והעיר מזה על מש"כ בספרי יחזה דעת ח"ב (סי' סב עמוד רלג) בדין חומצת לימון, להסתמך ע"ד רבינו יונה. ע"ש. ונעלם ממנו מ"ש החתם סופר (חיו"ד סי' קיז) להתיר שמן שעושים מחרצנים של סתם יינם, ע"פ דברי רבינו יונה. ומבואר דס"ל שאין חילוק בין מה שנעשה ביד"ש באופן טבעי לשינוי הנעשה בידי אדם. והסכימו עמו בשו"ת אבן יקרה מה"ת (סי' קמ) והאמרי יושר ח"ב (סי' קמ). ועוד. הילכך גם בנ"ד יש להתיר הג'לאטין, מכיון שפנים חדשות באו לכאן, וכדברי הגאונים הנ"ל.

ו) אולם ראיתי להגאון רבי יחזקאל אברמסקי בתשובה שהובאה בראש ספר ציץ אליעזר חלק ד', שכתב, דבר ברור הוא אשר הג'לאטין הנעשה מן העצמות אינו יצירה חדשה, שנשתנתה מחומר הראשון אל חומר חדש לגמרי ע"י אמצעים כימיים, אלא הג'לאטין הוא אותו חומר עצמו שישנו בעצמות מעיקרו, וכל האמצעים הכימיים שמשתמשים בהם בתעשיית הג'לאטין, אינם באים אלא להפריד שאר חומרים שיש בעצמות מחומר הג'לאטין, שלא יפסידוהו או שלא יגרעו את טיבו. וא"כ אין מקום בזה למשא ומתן בהיתר הג'לאטין הנעשה מעצמות נבלות וטרפות, על פי דברי רבינו יונה בדבש שנפל בו חתיכת איסור דאזלינן בתר השתא ומותר. ומ"מ להלכה דעתי נוטה כדעת המתירים את הג'לאטין, מטעם שהעצמות אינם בכלל נבלה וטרפה וטמאה לענין איסור, כשם שאינם בכלל נבלה לענין טומאה, וכדמוכח בתורת כהנים (פר' שמיני פר' ב פרק ד) וכו'. וכן בפסחים (כב א) ובפי' רש"י שם. ומ"ש הרמב"ם (פ"ד מהל' מאכלות אסורות הי"ח) האוכל מנבלה וטרפה או מבהמה וחיה הטמאים מן העור ומן העצמות ומן הגידים ומן הקרנים ומן הטלפים, ומן השליא שלהם "אע"פ שהוא אסור", הרי זה פטור, מפני שאלו אינם ראויים לאכילה. היינו בעצמות הרכים דומיא דשליא וכו'. עכת"ד. והנה אמת נכון הדבר שאין בעצמות איסור כלל אפי' מדרבנן,

וכמ"ש הטור ומרן הש"ע ביו"ד (סי' צט סעיף א) חתיכות נבלה שיש בהן בשר ועצמות שנפלו לקדירת היתר עצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור. ומסתמת הטור ומרן הש"ע מוכח שאין הבדל בין עצמות קשים לעצמות רכים, לעולם עצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור. וכמ"ש כן המנחת יעקב (כלל פה אות נ) בדעת הטור שסתם דבריו. וכ"כ בכף החיים (סי' צט סק"ב). ומוכח דס"ל שאין איסור כלל אפי' בעצמות הרכים. וכן מוכח מדברי הרשב"א בתורת הבית (דף צו ע"ב) שכ', שלפי מה שאמרו (בחולין צח ב) מאן דאמר בששים דיליף מזרוע בשלה ס"ל בשר ועצמות בהדי בשר ועצמות משערינן, משמע לכאורה שעצמות האיסור מצטרפים עם האיסור לאסור את ההיתר, דהא בשר ועצמות משערינן, ואילו בירוש' (תרומות פ"ה ה"ט) משמע שקליפי האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור, ונ"ל דהא דאמרינן בשר ועצם בהדי בשר ועצם משערינן אסמכתא בעלמא היא לשעורי ששים בעלמא, הילכך עצמות וקליפין של איסור מצטרפין עם ההיתר לבטל האיסור, וא"צ לומר שקליפין ועצמות ההיתר מצטרפין להיתר וכדמסיק בירושלמי. והוסיף עוד במשמרת הבית שם, שבע"כ השיעור שהזכירו בגמ' כעין אסמכתא הוא, שאל"כ עצמות של איסור היאך אפשר שיצטרכו שיעור לבטלם ולהתירם, והלא הם עצמם אין בהם איסור, ומה אנו צריכים לבטלם, ואי בעצמות שיש בהם מוח כבר כתבנו (בתורת הבית) שהמוח מצטרף לאיסור, אבל גוף העצמות איזה לחות יש בהם שנצטרך לבטלם וכו'. ע"כ. וכ"כ הר"ן (חולין צח ב), שעצמות וקליפין שאינם אסורים אפשר שמצטרפין עם ההיתר לבטל האיסור. והובא בבית יוסף (ר"ס צט). ומוכח שחולקים על הרמב"ם שסובר שיש איסור בעצמות. ובשו"ת מהרלב"ח (סי' פח דמ"ו ע"א) כתב, שנראה בבירור שדעת הרמב"ם עצמות האיסור מצטרפים עם האיסור, ועצמות ההיתר מצטרפים עם ההיתר, וכמו שאמרו בגמ' (חולין צח ב) מאן דאמר בששים ס"ל בשר ועצמות בהדי בשר ועצמות משערינן, וכן ראוי להורות לענין מעשה לכתחלה, כי הוא דעת הרבה מהפוסקים. ע"כ. וע"ע להרמב"ם (פי"ג מהל' תרומות ה"ז) שכ', אין פסולת התרומה מצטרפת עמה לאיסור החולין, אבל פסולת החולין מצטרפת עם החולין להעלות התרומה וכו'. וכ' הראב"ד בהשגות, א"א יותר מכן אמרו בירושלמי שפסולת התרומה מצטרפת עם החולין לבטל התרומה. וכ' ע"ז מרן הכ"מ, ואין מזה השגה על רבינו, משום דגמרא דידן משמע דפליג על

בזה. וכן קשה על הט"ז שכ' שהלחוחית של העצמות מותרת כיון שגם העצמות מותרים, והרי מפורש ברמב"ם שהעצמות אסורים מדרבנן. אלא נראה שגם המחבר מודה שלחוחית העצמות אסורה אלא שטעמה קלוש ואינה אוסרת וכו', וכמו שהוכיחו הר"ש והרא"ש שעצמות האיסור מצטרפים לבטל האיסור דלא עדיפי לאיסור יותר מגיד הנשה וכו', והרי שם הגיד אסור מן התורה, ולא שייך כלל הטעם שלחוחית מותרת משום שהעצמות מותרים, אלא משום דהוי טעם קלוש וכו'. וכן מוכח ממ"ש הפמ"ג בס' תיבת גומא פר' וירא שגם באבר מן החי מצטרפים העצמות לבטל האיסור, אף שהעצמות אסורים וכו'. והוסיף (בס"י יז), שאפילו נאמר שהלחוחית מותרת אין הכרח לומר שמציאות העצמות מותרת אלא שהלחוחית מותרת משום שאין כאן טעם האיסור, כיון שהעצמות אינם ראויים לאכילה, ומה"ט מצטרפת גם לבטל את האיסור, אבל מ"מ אם ייעשו העצמות ראויים אפשר שיהיו אסורים, ולכן אפ"ל לדעת החוות דעת בביאור דברי המחבר, הג'לאטין אסור באיסור גמור. ועכ"פ הרי מפורש ברמב"ם שהעצמות אסורים מדרבנן. ולכאורה איך סתם המחבר היפך דברי הרמב"ם המפורשים שהעצמות אסורים. ונראה דס"ל שדוקא בעינים אסורים משום דאחשבינהו, משא"כ בתערובת שצריך לצרפם עם היתר לבטל האיסור הרי לא אחשבינהו כלל, אבל בנידון הג'לאטין שמערבם בכוונה להקפות המאכל וכיו"ב הרי אחשבינהו, והכל מודים לאיסור. עכ"ת ד. (וע"ש עוד בדבריו). ואנא דאמרי במחכ"ת לא זכר שר דברי הרשב"א בתורת הבית ובמשמרת הבית הנ"ל, אשר נגידים ידבר שאין בעצמות עצמם שום איסור, והוא תנא ופליג על דברי הרמב"ם דס"ל שיש איסור מדרבנן בעצמות, ומרן ז"ל הלך בעקבותיו כדקי"ל הלכה כבתראי. (והגאון מהר"א ענתבי בספר פני הבית (סי' קעא) כתב בשם מרן הב"י, שדעת הרשב"א שקולה כדעת רוב הפוסקים, ואפילו באלף לא בטיל. ע"ש. ובשו"ת מהרשד"ם (חלק חו"מ ס"ס מג) כתב, ומורי הגדול כמהר"י טאיטצק היה שוקל סברת הרשב"א ומחשיב אותה כנגד רוב הפוסקים. וכ"כ עוד (שם סי' קעד), ובכמה מקומות. וע' להרב המגיה שו"ת הרדב"ז ח"ה (סי' ב' אלפים צה, דף יב ע"ג), שכתב כי ידוע מה שהעיד מרן על הרשב"א, שאם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, והרשב"א בכף שניה מכריע הוא את כולם. ע"ש. וכהנה רבות). ומ"ש להוכיח מדין אבר מן החי, שכ' הפמ"ג שבכל זאת עצמות האיסור מצטרפים לבטל האיסור, אין זה מוכרח בדעת מרן, כי

הירושלמי, דבחולין (צח ב) ילפינן מזרוע בשלה שיעור ביטול האיסור, ומאן דאמר בששים ס"ל שעצמות האיסור מצטרפים לאיסור ועצמות היתר מצטרפים להיתר. ועוד דבירושלמי גופיה במחלוקת שנויה. ע"כ. ובס' הבתים ח"ב (עמוד רט) הביא מ"ש רבינו שמשון (פ"ה דתרומות משנה ט) שעצמות האיסור מצטרפים להיתר לבטל האיסור, וכן דעת הרשב"א, וסיים, ומיהו הרמב"ם לא ביאר דבר בענין העצמות, ויראה לי שדעתו שעצמות האיסור מצטרפים לאיסור, ועצמות היתר להיתר. וכן נראה לפי התלמוד שלנו מ"ד בששים בשר ועצמות בהדי בשר ועצמות משערינן, וכן כתוב בפסקי הראשונים. עכ"ד. (והועתק ג"כ בהגהת הרה"ג המו"ל בס' המאורות עמוד ריג). ונמצא שיש מחלוקת בעצם הדין אם יש איסור בעצמות האיסור, ודעת הרשב"א והר"ן שאין איסור כלל בעצמות ואפ"ל מדרבנן. ולפי דעת מרן הש"ע שקבלנו הוראותיו אפ"ל עצמות רכים אין בהם שום איסור אפ"ל מדרבנן, וכמבואר בהרשב"א והר"ן. וא"כ הג'לאטין שנעשו מעצמות של נבלות וטרפות וטמאות אין בהם חשש כלל. ומיהו אין להביא ראייה להיתר העצמות, מדברי הר"ש (ספ"ה דתרומות) והרא"ש (חולין פ"ז סי' ל), שגם הם כתבו שעצמות האיסור מצטרפים להיתר לבטל האיסור, ש"ל שכיון שנתנו טעם לדבריהם, מדאשכחן לגבי גיד הנשה דלמ"ד אין בגידין בנ"ט אם נתבשל עם הירך מותר, ומי עדיפי עצמות לאיסור יותר מגיד הנשה וכו'. ע"ש. וא"כ י"ל שגם העצמות של האיסור אסורים, אלא שפליטתם אינה אוסרת, שאינו אלא טעם קלוש בלבד, כגיד הנשה שטעמו קלוש, ואינו אוסר. וכן מצאתי להגאון חוות דעת (סי' צט בביאורים סק"ב) שכ' שלדעת המחמירים שלא לצרף עצמות האיסור לבטל האיסור, והובאו בד' הרמ"א בהגה, ס"ל שהלחוחית שבעצמות האיסור אסורה בודאי מדין כל היוצא מן הטמא טמא וכו', אבל מרן המחבר ס"ל שאפ"ל הלחוחית שבעצמות האיסור היתר גמור היא, ולא דמי להיוצא מן הטמא, דהתם לחלוחית של בשר הראוי לאכילה מתמצה בו, כמ"ש התוס' בכורות (ז ב) ד"ה רוב. ע"ש. וע"ע בכרתי ופילתי (ר"ס צט). ודו"ק.

ז) ובהיותי בזה ראיתי להגאון רבי אהרן קוטלר בשו"ת משנת רבי אהרן חיו"ד (סי' טז אות ט, וסי' יז אות יז), שכ' לתמוה על החוות דעת בשיטת מרן הש"ע הנ"ל, שהרי מפורש בד' הרמב"ם (פ"ד מהל' מאכלות אסורות) שעצמות האיסור אסורים, ואין מי שחולק על הרמב"ם

הגאון בעל משכיל לאיתן בהגהת יד אברהם ליו"ד (סי' צט) כ', ולפע"ד ברור שלא אמרו אלא קליפי איסור או עצמות איסור שהם עצמם אינם איסור, וכיון שאין בהם טעם מצטרפים לבטל האיסור, אבל באיסור אבר מן החי שיש בו בשר ועצמות שנפל לקדרה אין העצמות שבו מצטרפים לבטל האיסור כיון שהם בעצמם אסורים ומצטרפים לבשר ללקות עליהם בכזית וכו', משא"כ חתיכת נבלה וכיו"ב שאין העצמות שבה אסורים, וכמ"ש הר"ן. וכן מוכח בפמ"ג (ס"ס סב) שצידד שא"צ ששים אלא נגד הבשר, ולא נגד העצמות והגידים באבר מן החי. ומשמע שלהיתר בודאי אין מצטרפין. ע"כ. הנה שאף הפמ"ג לא פסיקא ליה מילתא. וע' בדרכי תשובה (סי' צט סק"ה) שהעיר כן. ע"ש. ומ"ש עוד שבג'לאטין חשיב אחשבינהו כיון שמערבו בכוונה, הנה בשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' לג סוף אות ה) כתב, שמאחר שעשה מזה אבק דק לצורך ההקפאה בלבד אין בזה משום אחשביה, ויש להקל. ע"ש. ודבריו נכונים ואמתיים לדינא. וכן יש להשיב על יתר דברי הרב משנת ר' אהרן הנ"ל, כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים, אלא שעדיין יש לחוש לכאורה לשמא נתבשלו עצמות האיסור שנעשה מהם הג'לאטין, ביחד עם בשר האיסור שעמהם, ובלעו טעם האיסור, שבזה מפורש בטוש"ע (סי' צט ס"ב) שעצמות אלו מצטרפים עם האיסור, לפי שבלעו מבשר האיסור. ומיהו י"ל שמכיון שאינם בני יומן הו"ל נותן טעם לפגם, ואף שבכלי שאינו בן יומו גזרו חז"ל גזרה משום כלי בן יומו, בעצמות בעלמא לא גזרו. וכן כתב בשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' לג אות ה), שהרמב"ם שאסר העצמות היינו דוקא בעצמות הרכים, אבל בעצמות הקשים והיבשים בודאי שגם איסורא ליכא, וא"כ פשוט שג'לאטין שנעשו מעצמות שנתיבשו אין בהם חשש איסור כלל, וכדקי"ל ביו"ד (סי' צט) שעצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור, ואין לחוש מהעצמות שנתבשלו עם הנבלה ובלעו ממנה, שהרי באינו בן יומו נטל"פ מותר, ואף דלכתחלה אסרו גם בקדרה שאינה בת יומה, מ"מ באופן זה שנפסדו לגמרי ע"י הסיד של מלח והפאספאר השורף ומכלה כל הבלוע, ושוב אינם ראויים לפלטה, הילכך אין לחוש כלל. וכיו"ב כתב הב"י א"ח (ס"ס תמז) בשם הרשב"א וכו'. ע"ש. ואף שבשו"ת באר אברהם רפפורט (סי' נט אות ד) כתב להסביר דעת האוסרים (ומכללם הגר"א קוטלר שהובאה

תשובתו בקובץ נועם ספר ח), מ"מ להלכה אין דבריו מוכרחים בזה. גם מ"ש (שם אות ה) שאין להסתמך על השינוי להיות כדברי ר' יונה, שלמעשה לא סמכו הפוסקים על ר' יונה אלא לצרף סברתו לסניף, כי הרמ"ה חולק עליו ואוסר וכו'. נעלם מעינו הבדולח דברי הפוסקים הנ"ל (אות ה') שסמכו על סברת רבינו יונה להלכה ולמעשה. והוא הדין לענין הג'לאטין שיש להתיר. והנה גם הג'לאטין הנעשה מעורות בהמות נו"ט וטמאות, יש מקום להתירו ע"פ סברת רבינו יונה, בנוסף על פסק הרמ"א ביו"ד (סי' פז) בעור הקיבה שנתיבש כעץ. אע"פ שחז"ל החמירו בכמה ענינים לדון את העור כבשר, וכדברי הרמב"ם (פ"ד ממאכלות אסורות הל' יח) שהאוכל מעור בהמה נבלה וטרפה או טמאה, אע"פ שהוא אסור, ה"ז פטור. (וע"ע שם הלכה כ, ובה"ה ובאור שמח שם). וע' בטוש"ע (סי' פז ס"ז) המבשל שליא או עור בחלב פטור וכן האוכלם פטור. וכ' הש"ך, ומיהו איסורא מיהא איכא. (וע' בפתחי תשובה שם). וע' להמנחת יעקב בסולת למנחה (כלל טו דין יג), שבודאי מחזיקים דם בעור ובעי מליחה, ודלא כהט"ז (ס"ס כג) שכ' שאין דם בעור. ע"ש. וע"ע בשו"ת שבות יעקב ח"א (סי' נח). ע"ש. וכ"כ התבואות שור (סי' כג סק"כ). וכן העלה בשו"ת בית שלמה (ח"א מיו"ד סי' קיט). ע"ש. אך לפי האמור לעיל יש להתיר ג'לאטין הנעשה מעור בהמה. (וע' בשו"ת באר אברהם סי' נט וס', וי"ל ע"ד. ואכמ"ל). ורשום אצלי בזכרונותי בימי חרפי, שבקובץ דברי זאב חלק י"ח (סי' יב) פסק להתיר הג'לאטין, כיון שאין בו טעם כלל, ודמי למ"ש התוס' ע"ז (סט א) ד"ה ההוא, שרגלי הדבורים כיון דעצמות בעלמא נינהו מותרים, שהרי העצמות טהורים כדתנן עצמות החמור טהורים, ורגלי הדבורים כעצמות החמור. ע"ש. (וכעת אמ"א). וכן נראה דעת ידידי הגר"א יולדינברג שליט"א בראש ספר ציץ אליעזר ח"ד, בהערה לתשובת הגר"א אברמסקי ז"ל, ומסתמך ואזיל על תשובת האחיעזר ח"ג (סי' לג) הנ"ל. וכן עיקר להלכה ולמעשה. והנלע"ד כתבתי.

עובדיה יוסף ס"ט

Conclusion

ומחממים, עד שמולקולות הקולגן משנות את הרכבן ונעשות ג'לטין.

יש מתירים, הואיל ובדרך עשיית הג'לטין העצמות והעורות משנים את טבעם ומאבדים את כל טעמם עד שאינם ראויים עוד אפילו למאכל כלב, ו'פנים חדשות באו לכאן' שאין בהן איסור. ואם הוא מופק מהחלק הקשה שבעצמות, יש סברה נוספת להיתר, שיש אומרים שחלק זה מעולם לא נחשב מאכל ומתחילה לא חל עליו האיסור (אחיעזר ג, לג; הר צבי יו"ד פג; יביע אומר ח"ח יו"ד יא). **ויש אוסרים**, מפני שיצירת הג'לטין אינה נחשבת יצירת דבר חדש, אלא רק הפרדת הקולגן משאר החומרים, וממילא איסור התורה שחל על העצמות והעורות של הבהמות הטמאות והנבלות נשאר על הג'לטין שהופרד מהם. והוא אינו בטל בשישים, הואיל ויש לו דין 'מעמיד' שאינו בטל בשישים (אג"מ יו"ד ב, כג, כז; מנח"י ה, ה).

למעשה, הרוצים להקל רשאים, הואיל והמחלוקת בדברי חכמים, שכן בפועל אין לג'לטין טעם, אלא שהוא מעמיד ומייצב, וזה שמעמיד אינו מתבטל אפילו באלף הוא מדברי חכמים (לעיל לד ו). בנוסף לכך, יתכן שגם חלק מהמחמירים בעבר יודו שכיום הקולגן עובר תהליך כימי המחשיב את הג'לטין ל'פנים חדשות'. **אולם מנגד**, כיוון שניתן כיום להשיג בקלות ג'לטין שהופק מבעלי חיים טהורים שנשחטו כדין או מעורות דגים טהורים, לכתחילה ראוי שלא להשתמש בג'לטין שהופק מאיסור.

1) מו"ר הרב יעקב פריץ – אמת ליעקב: ארחות הרב וקהלתו – פרק ז סימן ב (ס"ק טז-יז)

תולעים אדומים שמיבשים אותם וצובעים בהם משקה יי"ש, **מותר**, מטעם הנ"ל [שמאחר שנתייבשו הרי הם כעץ] (פ"ת כ' ס' פז משם תפארת צבי).

דם תיש שנקרש ונתיבש, **נוהגים לאוכלו** אפילו חולה שאין בו סכנה, דכיון שנתייבש מאוד עד שנעשה כעץ ואין בו לחוחית, אין בו איסור כלל, כדינו של הרב שבולי הלקט שכתב הרמ"א בהגהה זו (שבו"י ברכ"י שיו"ב א).

ג'לטין. שנעשה מעצמות נבלות וטרפות ובהמות טמאות, ששורים אותם במים וסיד ומערבים אותם בחומרים כימיים עד שנעשו כקמח דק ונותנים אותם במאכלים להקפיאם, **מותרים**, טעם ההתר, לפי מה שכתוב כאן ולפי מ"ש בסי' פד'. יז הבאתיו לקמן אות מב, ולפי מ"ש ברמ"א פז'. הבאתיו לעיל אות טז. עי"ש.

2) הרב אליעזר מלמד – פניני הלכה – כשרות (חלק ב) – פרק: לז - תעשיית המזון (ג - ג'לטין)

ג'לטין (E441) מופק מחלבון 'קולגן' שמצוי בעצמות ובעורות. תפקידו לייצב ולהקריש ממתקים, גלידות, מעדני חלב וכדומה. המפעלים הגדולים מפיקים אותו מבעלי חיים טמאים, או מבעלי חיים טהורים שלא נשחטו כהלכה. בתהליך הייצור משרים את העצמות והעורות בסיד כדי לשאוב מהם את הנוזלים והחומרים המיותרים, את הנותר טוחנים לאבקה, מערבים עם מים

כמו כן יעוין עוד בתשובתי שהדפסתי על אודות רפואת הבנרגין בספרי בחלק ו' סימן ט"ז. ונוספות כתבתי בזה גם בחלק ז' סימן ל"ב אות ח' יעו"ש.

ועפ"י היסודות ובירורי הדברים שכתבתי בהאמור יראה ויוכה בפשיטות כי בנידון שאלתו דמר מותר לחולה אפילו שאין בו סכנה לבלוע הכמוסות הסגורות ואין צריך ליגע את עצמו להוציא אבקת התרופה בגלל חומר הג'לטינה שהכמוסות עשויות ממנו, ועל אחת כמה שא"צ לסבול עי"כ מהאבקות השורפות פה וגרון בנגיעתן.

ונוסף על צדדי דיוני ההיתר שישנן בדרך כלל על חומר ג'לטינה הנעשות בצורות כאלה הנעשות, הרי בנידוננו הוא זה גם שלא כדרך הנאתן ע"י בליעה, וגם נקחות בפחות מכשיעור, וזהו לרווחא דמילתא לעל האמור.

והנני בכבוד רב אליעזר יהודא וולדינברג

Sausage Skins

2) הרב יצחק יעקב וייס – שו"ת מנחת יצחק – חלק א (סימן נב)

בענין דקים מלאכתיים (קונסטדארמע)

ב"ה שוכט"ס למע"כ ידינ"פ הרב הגאון המפורסם וכו' כש"ת מוה"ר הילל ליכטנשטיין שליט"א אבד"ק קראסנא יצ"ו (וכעת בפאריש) אחדשת"ה.

קבלתי את קונטרסו הגדול. מה שבירר באריכות להיתר את הדקים המלאכתיים שמשמשים בהם למלוי בשר שקורין ווארשט או סאסעדש. /נקנקיות/ ואף שכבודו דן לפי צורת השאלה שהציעו לפניו. שהדקים נעשים מעורות שנתיבשו. וכפי אשר נתברר פה ע"י כימי איש חרדי. נעשו ממין נייר. שחצי החומר הוא דזשעלאטין או מחומר של גבינה ישנה. ונקרא קעזעאין שיש חשש של בו"ח = בשר וחלב = מ"מ יסודות היתרו שייכים גם כן בזה.

(א) והנה עיקר היתרו בנוי על דברי הרמ"א יו"ד (סי' פ"ז) בדבר עור הקיבה שנתיבש. וד' הש"ך שם. גם כי ע"י סמים חריפים נשתנה צורתן ונפסלות מאכילת כלב,

Gelatin Capsules

1) הרב אליעזר וולדינברג – שו"ת ציץ אליעזר חלק ב (סימן לג)

אודות בליעת כמוסות שחומר ג'לטינה בהם עם אבקת התרופה לחולה שאין בו סכנה שאלה.

לכבוד הרה"ג אליעזר יהודה וולדינברג שליט"א אב בית הדין הרבני האזורי בירושלים. אחדשכתר"ה כיאות וכראוי.

הנדון: בליעת כמוסות.

פנתה חולה בענין הנ"ל, רופא יר"ש יעץ לה לפתוח את הכמוסות ולהוציא את אבקת התרופה בגלל חומר הג'לטינה שהכמוסות עשויות ממנו. אכן מעבדות ומומחים הביעו דעה שהרוב המכריע של הכמוסות עשוי ג'לטינה, בישראל, ובחול"ל. הדרך המוצעת ע"י הרופא איננה פשוטה, בפרט בגלל אבקות השורפות פה וגרון בנגיעתן.

אי לזאת ילמדנו רבינו אם אפשר להקל בדבר ע"י היתר בליעת הכמוסות הסגורה, כבר הסתכלתי בכרכי שו"ת ציץ אליעזר שת"י וטרם מצאתי.

המסיים בברכה והערצת כת"ר כערכו הרם הק' יהודה אנסבכר בן אאמורה"ר יוסף זצ"ל

תשובה.

מוצש"ק אור ליום א' י"ד מנ"א תשכ"ז. ירושלים עיה"ק תובב"א.

לכבוד הרה"ג מוה"ר יהודה אנסבכר שליט"א. שלום וברכה. מכתב שאלתו קבלתי ביום ועש"ק ואמהר בזה להשיבו.

הנה בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"ד הדפסתי תשובה ע"ד הג'לטין מהגר"י אברמסקי שליט"א [ז"ל], וכתבתי שם גם חות דעתי להיתרא.

באין מתכוון לבטל אסור, כמ"ש הטו"ז (סי' קל"ז סק"ד) ועי' במש"ז (סי' צ"ט סק"ז), מ"מ כבר כתב הטו"ז (בסי' קל"ח) דגם במקום טורח יש להקל, ובנד"ד יש כמה ספקות אם יש כאן איסור וכבר נתפשט המנהג בכל המקומות לענ"ד אין למחות בידם עכת"ד, ועי' כה"ג בדרכ"ת (סי' פ"ז ס"ק קל"ד), ואף דשם בנידונם צרפו גם כן הספק שמא אינם נבילות וטריפות דלא שייך הכא דהוי בודאי נבילות וטריפות, מכל מקום כל זה כתבו רק ליתר שאת כנראה שם ובנידון דידן שייך הא דנתהפך על ידי פעולת הכימיע של"ש שם.

(ב) ובזה גם שיש לחשוש שקודם הבישול הנהוג אצל גמר עשיית הווארשטען הי' מגיע לאופן אחר של חימום, כגון על ידי עישון וכדומה, באופן דפולט רק כדי קליפה או כ"נ, =כדי נטילה= ואז בבישול צריך ס' כנגד הכ"ק או כ"נ ואפי"ה הכ"ק או כ"נ עצמה אסור, עי' בכ"ז ביר"ד (סי' צ"א סעי' ד' וסי' צ"ו וק"ה), ופת"ש שם (סקי"א) ודרכ"ת (צ"א סקל"ה), מ"מ כיון דאיכא ס' בבישול כנגד האיסור עצמו, הא דצריך ס' כנגד הכ"ק או הכ"נ הוא מטעם חענ"נ ויש דעות דס"ל דל"א חנ"נ =חתיכה נעשית נבילה= בכדי קליפה או כ"נ ועי' פמ"ג (שפ"ד סי' כ"ב סק"י) וסותר עצמו למש"כ בהנהגות הנשאל (או"ה סדר ב') והובא בדרכ"ת (סי' צ"ב סקמ"ד), ואף הא דהכ"ק או כ"נ עצמה אסור, הוא מטעם דאפי' לסוחטו אסור עי' פר"ח (רס"י ק"ו), מ"מ הרי אי' בישועות יעקב (סוס"י צ"ח ורס"י ק"ו) דהיכא דהוי רק איסור דרבנן יש להתיר גם אותה חתיכה היכא דלא שייך חתיכה נעשה נבלה עיין שם, ובזה יש כדי סמיכה בכה"ג דל"ה איסור כלל לכ"פ כנ"ל, ובפרט להחשש להנעשה מגבינה ונפסדו מתחילה לאכילה, דשייך החילוק שמחלקים בין עור קיבת כשרה לנבלה כדאי' בפוסקים, ובנד"ד הוי שעת הדחק, ויש לחוש דאם יוכרחו לחפש אחרי מעיים טבעים יוכלו עוד להכשל בנו"ט, ע"כ גם דעתי מסכמת עם כת"ה ובתנאי שיש להזהר תמיד לשום עין בקורת עליהם, כי באם ישתנה עשייתו ישתנה הדין.

ידידו דושת"ה יצחק יעקב ווייס

אח"כ כשזכיתי בשנה זו שנת תשי"ד לפ"ק לעלות לירושלים עיה"ק תובב"א, ובקרתי את הרב הגאון המפורסם מעשובין שליט"א וקבלתי ממנו במתנה את ספר שו"ת חזון נחום מאחיו הגאון המפו' מוה"ר נחום וויידענפעלד זצ"ל אבד"ק דאמבראווא, ראיתי שם (בסי' ס"א) דכבר נשאל בענין דקים המלאכתיים

והרי הוא משמש רק מעשה עץ בעלמא, ואפילו אם היה בו טעם, לא הי' יכול לבוא מעולם לידי נתינת טעם. כי תמיד היה בטל בס'. עי' נובי"ק (חיו"ד סוס"י כ"ו), ודגול מרבבה (יו"ד סוס"י קי"ד). וגם הביא ממה שיש לדון בכל ענינים הנעשים ע"י פעולות הכימיע /כמיה/. ע"י שינויים גדולים. וגם כי נשתנה הרבה כאשר נראה לעינים עכת"ד, והנה אף דלמעשה במה שנוגע לטעם ההיתר על ידי שינויים שנעשה על ידי פעולות הכימיע. לא נתקבל אצל כמה מגדולי הוראה. ולדוגמא ראיתי בשם הגאון מוה"ר שמעון סופר ז"ל מקרקא שהדפיס קונטרס אזהרה בתוכחת מגולה (הובא בדרכ"ת סי' ק"ג אות ע') על גודל המכשלה שנותנין לתוך יין גליצירין, והיא נעשה מחלב (בצירי) ע"י תחבולות מלאכת הכימיע שמנקין אותו ע"י בישול ותחבולות, עד שמפרידין ממנו כל הפסולת מכל טעם חלב שבו, וגם ריחו של חלב אין מרגישים בו, ונכשלים כמה ב"י ששותים היינות הללו בחזקת כשרות ונכשלין באיסור כרת ר"ל, עייש"ה, הרי דלא עלה על דעתם להקל מחמת שנעשו ע"י שינויים גדולים על ידי פעולת הכימיע, מכל מקום כ"ז אין ראוי לנדונינו שלא בא לתוך המאכל כלל, רק לתוך הכיסים שמשמשים רק מעשה עץ בעלמא, ואף דנאמר דנשאר עוד איזה לחלוחית, מ"מ כיון שכתב כת"ה שיש כמה פעמים ששים נגד הכיסים האלו במילוי הבשר שבתוכו, הרי יש לנו בר סמכא גדול להתיר אף לכתחילה, ה"ה הגאון המהרש"ם ז"ל בתשו' (ח"א סי' קי"ב), ע"ד שנהגו אז להוליד דגים מלוחים, בתוך חביות של זכוכית, ועליהם כרוך סביב פיהם עור יבש מן בלאזען, ובודאי יש בתוכם גם של טרפות ונבלות, והגם שהם יבשים ורבו המקילין, כמו שכתב הפת"ש (סוף סי' פ"ז) מכמה מקומות, מ"מ יש לחוש אולי יקשרום טרם שנתייבשו היטב, ועכ"פ לכתח' יש לאסור, ע"ז השיב, אחר שהביא ת' הרדב"ז (ח"א סוף סי' תקנ"ב וח"ד סי' ע"ד) דכתב דיש להחמיר לכתחילה, והוא כדברי הש"ך שם, ועוד הביא לזה מאו"ה (כלל י"א דין ה'), ות' מים רבים (סי' כ"ב), סיים, אך דבאמת יש ס' במה שבחביות ליכא רק חשש דאין מבטלין לכתחילה, וכבר כתב בת' רעק"א (סי' ר"ז) דכיון דעכ"פ יש ספק שמא אין כאן איסור כלל, דשמא נתנו לתוכו אחר שנתייבש, ליכא איסור מבטלין לכתחילה, ואף שיש לפקפק בזה לפי מ"ש בשפ"ד (סי' צ"ט סק"ז) ובאו"ח (במ"ז סי' תמ"ב סק"ד ובא"א סי' תס"ז סק"ד), מ"מ והוא העיקר שבנד"ד אין מכוונים לבטל, ובת' רע"א ביאר שם דגם הצ"צ שבמג"א (סי' תמ"ז) מודה בזה להקל, וגם דבאפשר בענין אחר, גם

(קונסטדארמע) שנעשים מנייר, אם אפשר להשתמש בהם לווארשט כשר לכתחילה, ואופן תיקונם הוא ע"י טישלערליים הנעשה מעצמות בע"ח ואפילו שיש בהם מוח שאחר שמבשלים אותם ומוציאין המיץ ולחלוחית שבתוכן ובשימת תערובת שאר דברים הוא מתקשה ונעשה טיט יבש וקשה, ולעשיית הדקים, הטישלערליים נמחה במים אח"כ מטבילין בו את הנייר (למען הקשותו שלא יקרע כשיתמלא ויתבשל עם הבשר החי הנתון בתוכו) ואח"כ מעבדין את הנייר מקודם עם משקה חזק הנקרא פארמאלין שפירטוס לשלול כח ההמסה של הליים, וגם לאבד ולשרוף טעמו וריחו הפגומים שלא יקלקלו ויפגמו את הבשר אשר יבא בתוכו, וע"ז דן לא רק משום טכ"ע = טעם כעיקר = שיתן הליים טעם בבשר הנתון בתוכו ונתבשל עמו, שאפשר כבר נאבד ונפגם הליים לגמרי, מלבד שבודאי יש בהבשר יותר מס' נגד הטעם, אלא דיש לדון גם משום ממשו של איסור שהרבה בנ"א אוכלים ווארשט ואינם קולפין את המעטפה ונמצא שאוכלים גם הליים הנבלע בנייר, ופלפל שם בדין נפסל מאכילת כלב ותיקנה אח"כ אם חוזרת לאיסורו, בד' החו"ד (י"ד רס"י ק"ג) ובדברי הנוב"י הנ"ל. וגם שמה שבני אדם אוכלים הווארשט עם העור יחד, מכל מקום העור לעצמו אינו מאכל אדם, והביא מש"כ הרדב"ז (ח"ג סי' תע"א) לענין שאלת המוסק בתריא"ק, וגם מש"כ השבו"י (ח"ב סי' ע) לענין מה שמשתמשין בבלאז מטריפות ונבילות לקשור על כלי שת' מפני שנתייבש כבר כל הלחלוחית ואין בו טעם כלל. וסיים דנראה לו להלכה ולמעשה בנ"ד שנפסל לגמרי מאכילת כלב, דהוי כעפרא בעלמא ומותר אפילו לכתחילה, ועכ"ז מפני שהדבר נוגע למעשה להנהיג זה בקביעות לצורך הרבים, ע"כ רצונו שלא לסמוך ע"ז רק באופן שיסכים עמו עוד רב מובהק עיי"ש. והנה הגם דכפי הנראה הדקים מלאכתיים שלנו אינם מתאימים לגמרי עם הנ"ל, מ"מ טעמו ונימוקו בהיתירא דהנ"ל שייך גם בנידון שלנו.

3) הרב צבי פסח פראנק – שו"ת הר צבי יורה דעה (סימן צו)

ע"ד שקיקי הנייר של נקניק

לשאלתו, ע"ד שקיקי נייר של נקניק שמחזקים אותם בדבק. ועשיית הדבק היא בדרך זאת: עור הראש של נוג"ט = נבילות וטריפות = מעבדין אותו ומניחים בסיר כארבעה חדשים ואח"כ מבשלים העור במים והמרק

כשנקרש נעשה דבק. ודבק זה מערבים עם חמשה חלקים מים, מרתיחים ומטבילים את השקיקים. אח"כ מורחים אותם בחימיקאלים וכשמוכנים השקיקים שמים אותם בתוך קלחת הבשר הרוחה וממלאים אותם בבשר, וזהו הנקניק.

וכת"ר העלה להתירם, ויסוד ההיתר הוא על פי מה שמבואר בגמרא (חולין דף קכב) וברמב"ם הל' מאכלות אסורות (פ"ד הל' כא) דעור הראש אינו בכלל בשר, ואיסור דאורייתא אין בו כי אם איסור דרבנן, עיי"ש ובמגיד משנה. ומוסיף כת"ר, דאפילו למ"ד דעור הראש של עגל רך דינו כבשר, הרי הרמב"ם מדגיש שם כל אלו העורות כשהן רכות, ומפרש המ"מ שאם עבדן אינן בכלל אוכל, ובנ"ד העור מעובד ואין איסורו אלא מדרבנן, ע"כ.

הנה למ"ד דעור הראש של עגל הרך דינו כבשר, יש לדון דגם אם עבדן ויצא מכלל אוכל, מ"מ אפשר דע"י שריה חוזר לכלל אוכל וכמו שכתב הר"מ (בפ"א מאבות הטומאות הי"ג) בשר נבילה שיבש, אם יכול לשרות בפורשין מעל"ע לחזור לח וראוי לכלב מטמא, ע"כ. הרי דאע"ג שכבר נתייבש ונפסל מאכילת כלב, מ"מ אי מהני ליה שרייה להחזירו לכלל אוכל, יש לו דין טומאת נבילות, א"כ י"ל דגם בעבדן כן הוא, שהרי הכ"מ אומר בטעמו של הרמב"ם, דדוקא כשהן רכין הרי הן כבשר לכל דבר, לפי שאם עבדן או הלך בהן כדי עבודה, מתקשין ואינן קרויין אוכל, משמע דרק מפני שהן מתקשין פקע מהן דין אוכל, א"כ היכי דאפשר להחזירן שיהיו רכין חוזרין לדין בשר, וכן בחולין (דף עז ע"ב) עור ששלקו מטמא טומאת אוכלין, הרי אע"ג דעור לאו בשר הוא, אהני ליה מה ששלקו להופכו לתורת אוכל ואם השילוק יכול להפוך דבר שאינו אוכל לאוכל, כ"ש שיכול להחזיר לקדמותו דבר שהיה עליו כבר שם אוכל ונתבטל, לפ"ז למ"ד דעור הראש של עגל הרך דינו כבשר, יש לדון דאם שלקו אחרי שעבדו, דחוזר לדין נבילה כדמעיקרא, ממילא גם לדין דעור אינו בכלל בשר, אבל מ"מ איסור דרבנן יש בו, ומכיון שאם שלקו חוזר לדין מאכל, שוב יש לומר דחוזר לדין איסורו כמו שהיה מעיקרו קודם שעבדו איסור דרבנן.

אולם בשו"ת נודע ביהודה קמא (יור"ד סימן כו) הוכיח מדברי הרמב"ם (פ"ב מטומאת אוכלין הלכה יח) שכתב יבש כחרס טהור ולא התנה שאם יכול לשרות שהוא טמא, משמע דכל שהגיע ליפסל מאכילת כלב, אף

פת שעִיפֶשֶׁה ולא בשאר הדברים (ויעו"ש בלח"מ הי"א) גם המ"מ אינו אומר דהקמח נפסל מאכילת כלב, אמנם בחדושי המאירי פסחים שם כן מבואר, דריח העור מביאש ומקלקל בקמח, שכתב וז"ל, עריבת העבדנים שנתן לתוכה וכו' לאחר ג' ימים אינו חייב לבער שהרי נפסלה מלאכול הכלב בשעת הביעור וכו' ואם נתן לתוכה עורות אפילו שעה אחת אינו צריך לבער, שתיכף שנתן הקמח עם העורות נפסלה אף לכלב, אבל בכלל הרי בעריבת העבדנים המדובר הוא שהקמח נפסל אבל מקלקול העור מאן דכר שמיה.

רק מה שמוסיף כת"ר שע"י מריחת החימיקלים ע"ג השקיקים נפסלים הם מאכילת כלב, אם הדבר כן יש להתיר הנקניקים, אבל מאן מפסיד החימיקלים מפסידים מאכילת כלב, ואף את"ל דנפסלו מאכילת כלב, אם לבסוף כשנתבטלו וקבלו טעם מהבשר שבנקניקים, אפשר דכבר פג מהם החימיקלים, וכבר הושבחו וראוים לאכילת אדם, וכפי ששמעתי כשמבשלים הנקניקים ומטגנים אותם נוהגים לאוכלם יחד עם השקיקים, ואם כי בספר חוות דעת (יור"ד, סימן קג ס"ק א) כתב, שבנסרחה גוף האיסור פקע שם איסור מכל וכו' מקרא דנבילה שאינה ראויה לגר אינה קרויה נבילה ואפילו חזר ותיקנו בדברים המתבלים שרי, דכבר פרח האיסור מיניה ונעשה כעפרא ואינו חוזר לאיסורו, עיי"ש. מ"מ יש לחלק בין דברי החו"ד שהאיסור נפסל מחמת עצמו ובין נידון דידן שלא נפסל האיסור מחמת עצמו רק ע"י החימיקלים. וכעין זה כתב בספר יד יהודה (הובא דבריו בדרכי תשובה, סימן קג ס"ק ל), לענין פוגם ולבסוף השביח: דאפילו פגם מתחילה בתוך התבשיל לגמרי עד שאינו ראוי לגר, אם משביח אח"כ אסור מדאורייתא, דכיון דלא נפסל האיסור בעצמו אלא שהתערבות מפגימו מתחילה חוזר ומשביח וכו'.

עכ"פ איך שיהיה, להתירם לכתחילה צ"ע, וכעין שכתב הש"ך יור"ד (סימן פז ס"ק לג) על הרמ"א שם שכתב עור הקיבה לפעמים מולחים אותם ומייבשים אותו ונעשה כעץ וממלאים אותו חלב מותר, דמאחר שנתייבש הוא כעץ בעלמא ואין בו לחלוהית של בשר, ע"כ. וכתב ע"ז הש"ך, ומ"מ נראה דלכתחילה אין לעשות כן.

שאח"כ יכול להיות ראוי לכלב, כבר פרחו טומאה ממנו, דבטומאת אוכלין מכל האוכל כתיב וזה לעולם לא חשיב אוכל אדם שאף שיחזור ע"י שריה ויהיה ראוי לכלב כדמשמע מלשון הרמב"ם בהל' אבוה"ט = אבות הטומאה = (פ"א הי"ג) אבל לא מצינו שיהיה ראוי לאדם ע"י שריה ולכן בכל טומאות חמורות אשר טהרתן ביבש, לאו משום דנפקא מתורת אוכל הוא, דמה ענין טומאה חמורה לתורת אוכל, אלא טעם כל אחד מקרא מפורש בנדה (דף נו ע"א) זוב מדכתיב רר רוקו של זב מדכתיב ירוק שרץ ונבילה מדכתיב במותם כעין מיתה וכן כולהו ולכן כל שיכולין להיות ע"י שריה לחים עודם בטומאתם הראשונה, אבל טומאת אוכלין אוכל כתיב, ואף שכל זמן שלא נפסלו מאכילת כלב אף שאינם ראויים לאדם, מכל מקום אם כבר נטמאו בטומאתן, אבל אם כבר נפסלו מאכילת כלב פרח תורת אוכל מהם ולא מהני מה שיכולים לחזור ולשרות, כי אפילו ע"י שריה לא ישובו להיות אוכל אדם ולכן סתמו במשנה דמס' טהרות, עד שנפסל מלכלב וגם יבש בכלל זה ולא התנו אם יכול לשרות או לא, ועיי"ש שהעלה לענין עור הקיבה, שכתב הרמ"א (בסימן פז סעיף י) שלפעמים מולחים אותו ומייבשין אותו ונעשה כעץ בעלמא וממלאים אותו חלב מותר, דמאחר שנתייבש הוא כעץ בעלמא, והעלה שם הנוב"י שאף ע"י שרייה מעל"ע עדיין נשאר בהיתר. (אלא שכתב שם דזה דוקא בבשר בחלב דכיון שנתייבש מקודם הבשר לא נשאר בו טעם לאיסור החלב ולא חל עליו שם בב"ח אבל בשר איסור לא נפקע ממנו שם איסור ע"י שנתייבש עד שיפסלו מאכילת כלב) ובפמ"ג שם (בשפ"ד ס"ק כב) אוסר עור הקיבה ובני מעיים בבישול לפי שחוזרים ומתרככים, נמצא שבעור הראש, אפילו אם נאמר שבעבדן יצא מכלל אוכל, לדעת הפמ"ג ע"י שרייה ובישול חוזר לכלל אוכל, ולדעת הנוב"י, כיון שפרח ממנו תורת אוכל לא מהני מה שיכולים לחזור ולשרות וכו', ועיין בפתחי תשובה (סימן פז ס"ק כא) ובדרכי תשובה (שם, אות קלד) שהביא הרבה אחרונים שחולקים בזה על הנוב"י.

ומה שמביא מרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ד ה"ט) דריח העור מביאש ומקלקל בקמח, ובמ"מ כ' דהקמח נפסל לאכילת כלב, וממילא דגם איסור דרבנן לית ביה, הנה מלשון הרמב"ם גופיה לא נראה דהקמח נפסל מאכילת כלב, דהרמב"ם לא הזכיר שנפסל מאכילת כלב אלא גבי

Closing Thoughts

היה צריך להוסיף עליה סייג שלא לנגוע בעץ, ולכן נכשלו. (כנלי"פ)

4) מו"ר הרב יעקב פריץ – אמת ליעקב: אורחות הרב וקהלתו (פרק ז' סימן א:ד)

בזמנינו רבו בד"צ של כשרות, כל קבוץ אנשים מחזיק בכשרות שלו ופוסל בכשרות של אחרים שלא כדין, ונעשה עם ישראל מפוזר ומפורד, שלא יכולים להתארח זה אצל זה, ונכשלים בבטול המצוה ההחשובה הכנסת אורחים, ומתרחקים מאהבת הבריות ומאנושיות וממצות 'ואהבת לרעך כמוך'. ואלה המהדרים כביכול בכשרות, יש שנכשלים באיסור שאוסרים דברים המותרים ומבזבזים ממונם של ישראל שלא כדין. ויש מהנזקקים להם הם אברכי הישיבות שפרנסתם מעוטה, ואינם יודעים הלכה ברורה, שנוקטים כלל בכל דבר, כל המחמיר הרי זה משובח, וקונים מאכלים מהכשרות המחמירה שהיא ביוקר רב...

5) הרב אברהם יצחק הכהן קוק – שו"ת אורח משפט – אורח חיים (סימן קיא)

ב"ה. עה"ק יפו ת"ו י"א אדר תרס"ט.

לכבוד ידידי נפשי הרבנים המאוה"ג בד"צ דקה"ק אשכנזים - חסידים בעיקרן"ה ירושת"ו, וביחוד כבוד חביבי הרב הגאון מוהר"ל דוד שליט"א, שלו' וברכה .

כעת ממש הגיעני מכתב קדשם, ואגיד לכתר"ה האמת, שלא עלתה על דעתי כלל, בעת שבאה השאלה לידי, שיהי' דבר זה נחשב לחידוש כל - דהו, אחרי אשר כל האחרונים המצוים בידינו אמרו פה אחד, - מה שהסברא מרע"ג"כ - שאין גזירת קטניות חמורה מגוף מיני דגן, וכל זמן שלא נלתת או נתבשל אין שום מנהג לאסור, ולא שמעתי מעולם שיש בזה איזה מנהג. וכיון שהכל יודעים שעד כה הי' דרך עשיית שמן - השומשמן ע"י ליתיה, ועתה מכינים בלא ליתיה כ"א = כי אם = ביובש ולשם פסח, - א"כ איזה חשש יש בזה ואני חושש מאד לכבודן של רבותינו האחרונים, שדבריהם מפורשים בזה וראוי לסמוך עליהם גם בדברים יותר חמורים, - ולא רק בענין זה של דקדוק על מנהג, שלא הי' נהוג בשום אופן, כי לא הי' לנו ש"ש משומשמן שאינם לתותים עד כה. ואיני מוצא שום צורך להאריך בזה בדברים שהם כל -

1) מו"ר הרב יעקב פריץ – אמת ליעקב: אורחות הרב וקהלתו (פרק ב' סימן ב:ג)

קודם, אביעה כאן רגשות צער ומבוכה של ת"ח ישרים, התמהים על נתיבות לא נכונות ולא טובות שמתהלכים בהם אנשי דורנו - הם ריבוי הדעות והספיקות והחששות העוברות גבולות צדק היושר והאמת, ויש שחוששים לפסוק הלכה מתוך שלחן ערוך המקובל על כלל ישראל מדור דור, שהם חוששים לדעה אחרת לא כמו שפסק שולחן ערוך, ומחמירים ומוסיפים חומרא על חומרא ונכשלים בקולא או בקולות שיוצאים מתוך חומרתם, והתקיים בנו בדיוק מה שחזו חז"ל ברוח קודשם ואמרו: עתידה תורה שתשתכח מישראל... ופירש רשב"י: "יְשׁוּטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר יְהוָה וְלֹא יִמָּצְאוּ - שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד" (שבת סוף דף קלח)

2) תלמוד בבלי – סנהדרין (כט.)

מנין שכל המוסיף - גורע, שנאמר כי אמר אלוקים, לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו.

3) מו"ר הרב יעקב פריץ – אמת ליעקב: אורחות הרב וקהלתו (פרק ב' סימן ד:ס)

אמרו חז"ל: מנין שכל המוסיף - גורע, שנאמר כי אמר אלוקים, לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו. (סנהדרין כט.) פירש"י: הקב"ה לא הזהירם על הנגיעה, ומתוך תוספת - גירעו. שדחף הנחש את חוה על האילן עד שנגעה בו, אמר לה, ראי, שאין מיתה על הנגיעה, אף על האכילה לא תמותי. ע"כ. ונכשלה ואכלה היא ואדם.

ואם תאמר הרי הצטוינו: "עשו סיג לתורה" (פ"א אבות), ואם כן כדין עשתה סייג שלא לנגוע בעץ כדי שלא תכשל באכילה! תשובה, אע"פ שמצוים לעשות גדרים וסייגים כדי לא לפגוע באיסור ולא להכשל בו - מכל מקום חייבים לדעת מה הוא האיסור ומהו הסייג, ולא לכלול אותם יחד עד שנראה שהכל צוה הקב"ה - לכן נכשלו. (עין יוסף על עין יעקב שם).

ועוד יש לומר, שאין זה כלל לכל מצוה לעשות לה סייג - שיש מצוות שאין צורך לעשות להן סייג, ויש מצוות שלא נכון ולא טוב להוסיף עליהן עוד איסור. והבינו חז"ל, שעל מצוה זו לא לאכול מעץ הדעת, לא

כך מפורשים. הרי דברי הרמ"א /או"ח/, בסי' תנ"ג ס"א בהג"ה, מוסבים רק על מה שכתב המחבר מלשון הרמב"ם, שאורז ושאר מיני קטניות אינם באים לידי חימוץ ומותר לעשות מהם תבשיל, - ע"ז אמר: ויש אוסרים, כלומר, שאוסרים לעשות מהם תבשיל, מפני שע"פ המנהג חשובים הם כה' מיני דגן שיש בהם חימוץ, - וע"ז קאי המנהג באשכנז, אבל חלילה לנו לשוויי מילי דרבנן כי חוכא ולומר שקטניות אוסרים הם אפילו לא הובאו במים כלל, שמיני דגן גופא מותרים באופן זה בלא פקפוק. והמרדכי, שהביא חומר זה בשם סמ"ק בסי' תקפ"ח, החמיר רק שאסור בהם חליטה, כמו שאסור אצלנו בחמשת מיני דגן, וע"כ כתב, שאסור ללותתו אפלו במים רותחין, וכתב שזה נכון לאסור שמא יבא לתנו במים קרים. וממילא, דבכל אופן שגם במיני דגן אינו אסור חלילה לאסור במיני קטניות. דהיינו כשהם שמורים מכל ביאת מים, וכיון שאפילו עצמם של הקטניות אינם אוסרים בכהאי גוונא, - ק"ו שהיוצא מהם אינו אסור. ואין כאן שום מנהג כלל, כי דרך העשי' של שמן - שומשמין הי' כך עד כה: שהיו הנכרים לותתין אותם במי - מלח ואח"כ היו סוחטים מהם את שמנם, אבל אותה השמן שנשחט ע"י המכונה החדשה בלא שום לחלוחית של מים, כ"א =כי אם= משומשמין יבשים, - איזה סרך מנהג יש בזה, מאחר שהוא דבר שלא היה מעולם. וכן בתה"ד כפל ושלש כמה פעמים, שהוא מדבר רק במיני - קטניות לותתין, וכתב מפורש בסי' קי"ג: שרגילים שלותתין אותם זרעונים במים קודם שעושים מהם שמנים. ודברי הגר"ז בשו"ע שלו מפורשים הם בסי' תנ"ג ס"ה: ואפילו במיני קטניות לא נהגו אלא איסור אכילה אם נפלו עליהם מים, בענין שכיוצא בזה בה' מיני דגן אסור מעיקר הדין. ובס' חיי - אדם כלל קכ"ו ס"א דקדק"ג כפי לשון הראשונים וכפל כמה פעמים, שכל האיסור הוא רק לבשל מיני קטניות או לשרות במים, אבל לטחון אותם ולאפות מהם מצה מותר. וזה מותר אע"פ שמביא בהם מים, משום שאי אפשר כלל שיהי' חמור יותר ממיני דגן, והוא הדין ודאי שבכה"ג מותר היוצא מהם, שלא יחמירו ביוצא מהם יותר מהם עצמם. ובס' משנה ברורה סק"י: וכן מותר להדליק, ר"ל אפילו לתתו במים. והיינו שכך היא הכונה הפשוטה, שלא נסתפק ע"ז אדם מעולם שאין שום מקום לאסור, באופן שהי' מותר אפילו אם היו סוחטין מיני דגן ממש והיו עושים מהם איזה שמן.

ואין דרכי להביא כ"כ מדברי אחרונים, אבל בזה הענין שתלוי במנהג, טוב הוא לראות לכל תופשי התורה מראשונים עד אחרונים. - כולם ידעו דבר ברור זה, שאין מנהג של קטניות לאסור כ"א =כי אם= באופן שגם במיני דגן הי' אסור, ובס' עמודי - השלחן, הגהות לס' קיצור שו"ע, גם הוא הגיה על מה שכתוב שם, בסי' קי"ז ס"ד, כל מיני קטניות אוסרים, - היינו לעשות מהם תבשיל. דא"כ איזה חשש יש בזה, ואיזה היתר יש לאסור דבר המותר כזה, - שהשומשמין נתבררו יפה - יפה ע"י מכונה טובה, שא"א שיהא בהם שום תערובות של דגן, ונשמרו פה שלא בא עליהם שום לחלוח של מים, ואח"כ נעשה הלחיצה במכונה ברגע ממש ותיכף יוצא השמן בלא שום שהי' כלל.

ואפי' אם הי' שוהה השומשמין בשמן, פשוט הוא שאינן כ"א מי - פירות, שגם בחיטים נקרא היוצא מן החיטים מי - פירות, כמבואר בפסחים ד' מ', ופשוט, שאין שייך כלל להחמיר חומר של מי - פירות לגבי קטניות, במקום שהם בלא תערובת - מים כלל, מה שהוא נגד המשמעות של כל הפוסקים, וביחוד אלה שדייקו לגבי שמנים, דמיירי שנלתתו בתחלה, וכלשון תה"ד הנ"ל. ולמה לנו לגבב חומרות בדבר של מנהג, באותו האופן שלא חל עליו שום מנהג כלל? ואיך נשא פנינו נגד כל רבותינו הפוסקים שהתנו מפורש, שלא נאמר איסור מנהג זה כ"א ע"י תבשיל או לתיתו.

והעיקר אומר לכבוד מעלת תורתם, שראוי לנו להחזיק כל דבר שנעשה בתיקון הישוב, ההולך ונבנה בימינו בחסדי השי"ת. ובזה שיצא בכשרות, מין זה החדש של שמן - שומשמין המשומר, יתחזקו ידי המתעסק בהמכונה החדשה, ויהי' לו ריוח שיוכל לנהל את העסק שלו, ועי"ז יראו עוד אנשים שהענינים המתילדים באה"ק =בארץ הקודש= לטובת בנינה מוצאים חיזוק מצד רבנים ובתי - דינים, ויהיו דברי ת"ח נשמעים יותר ויתקדש עי"ז שם - שמנים. - ואם הי' ח"ו שום נדנדוד של איסור בדבר, - חלילה לי לבקש להקל משום תקון הישוב, אבל בדבר, שהוא רק קצת דיוק בענין של מנהג, שראיות בצורות חזקות וסברות ישרות כולן עומדות כחומה להחזיק את ההיתר, - למה זה נכביד על מישבי אה"ק, ונאסור, וחלילה לנו לחשוב, שע"י מה שאנו מתירים את המותר. מה שלא הי' דבר זה במציאות על מה שיחול מנהג של איסור, כי בזה נתן פרצה לפני הפורצים, חלילה. אדרבא, כשיראו העם

אלא ספק, - ג"כ קיי"ל דמוקמינן אדינא, וק"ו שראיות ברורות יתנו עדיהם שאין כאן שום חשש מנהג .

עכ"פ, הנני מאמת לכבוד תורתם החביבה, שאיני מהאנשים שבושים לומר: טעיתי, ואם הייתי מרגיש בזה אפילו נדנדוד טעות לא הייתי בוש להגיד זה אפילו לפני אלפים ורבבות עם, אבל כאן הנני רואה שההלכה היא ברורה, ויותר מזה - שאין כאן מקום לפלפול של הלכה. ומן הדין עלי לבקש מכבוד מעלהם, /מעלתם/, שיחושו על כבוד - התורה, של המעט - מן - המעט שלי ושל כבוד הרה"ג בד"צ שלנו שי', שכולנו עשינו דבר זה בכונה רצויה לשם - שמים, לא במרד ומעל ח"ו, ולא עלתה על דעתנו, שיסתפק שום אדם בזה, ביחוד ת"ח שיש להם שכל ישר וסברא הגונה. וכאשר הננו תמיד אהובים וידידים, כראוי לת"ח שבא"י המנעימים זה לזה בהלכה, אבקש בזה מכבוד תור"ה, שיעבירו נא על מדותיהם ואל ירעישו בענין זה את עה"ק, שבעוה"ר היא מסובלת במחלוקת ומריבות מצדי צדדים .

ולע"ד דרך - השלו' בזה הוא כך: שנדפיס כולנו יחד מעשה - ב"ד, שההתר העבר כיון שיצא מב"ד חשוב כבד"צ שלנו, - יצא, וזהו רק מפני שאין שמן - שומשמין זה דומה לש"ש שהי' עליו המנהג של איסור; אלא כיון שאני רואה, שהדרת כבוד תורתם אינם מסכימים עמי, ע"כ על השנים הבעל"ט לא יהי' היתר זה קבוע עד שנתועד יחד ונדון בענין זה, ואחרי רוב - דעות יקום דבר, כדכתיב בספר אורייתא דמשה: אחרי רבים להטות. - ואז גם אנכי אתן ידי להרבים, ובודאי יסכימו עמי כבוד הרבנים דייני הבד"צ שי'. ובאופן זה יתקדש שם - שמים על ידנו, ויראו הכל, שכבוד - התורה חביב הוא לנו. כך היא עצתי ובקשתי מכבוד הדרתם, וביחוד שאי אפשר לי כלל לגרום עתה הפסד לאותו האיש הנדחק, אשר סמך על הוראתי, והרבה בהוצאה בשביל תיקון הש"ש לשם פסח. ואם יעמד עם סחורתו יוכל להיות נהרס ממצבו לגמרי. ולמה זה יצערוני ככה .

ואקוה שיתן ד' שיכנסו דברי אלה, האמורים באמת ותמים, בלבבם הטהור, והאמת והשלו' אהבו, והנני בזה ידידם, קשור באהבת - נפשם ודורש שלו' תורתם באה"ר. **הק' אברהם יצחק ה"ק**

כולו, שמה שהוא מותר אנהנו מתירים. אז יאמינו ביותר, שכל מה שאנו אוסרים הוא מפני שכך הוא דין - תורה, או מנהג ישראל, שהוא ג"כ תורה. אבל אם נאסור אפילו דברים הבאים על - ידי המצאה חדשה שלא הי' מעולם כלל, יאמרו שהרבנים הפצים להחמיר מלבם ואינם חסים על הצבור, ובזה יש נתינת יד לפרצות גדולות, ד' ישמרנו. וביחוד אני תמה על מה שכתבו כבוד תורתם: למה לא דרשתי ע"ז מחכמי ירושלים. יגידו - נא, היכן מצינו, שבדבר שמתברר לב"ד, שהוא פשוט בהיתר, שעליהם חיוב לשאול לבתי - דינים אחרים - ובעה"י ישבנו על מדוכה זו בקיבוץ חכמים, הרה"ג בד"צ, וחקרנו על צדדי הספק ולא עלתה על דעתנו כלל, שעל דבר פשוט כזה ימצאו נוקפים ומערערים. וק"ו הדברים, מה שכותבים כת"ר, שאנכי אכתוב לבטל את הכתב - הכשר, ושאיין זה נגד כבודי. באמת כבודי כאין הוא, אבל איך אעשה שקר בנפשי לאסור דבר, שההיתר הוא כ"כ פשוט וברור, ובעיקר שכת"ר הם רחוקים ממקום - המעשה, ואינם יודעים שאין שום דמיון לשמן - שומשמין זה עם כל שמן - השומשמין שנעשה עד כה שהוא הי' נלתת וזה נשמר הוא.

וזה פשוט הוא, שאפילו אם יתערב אח"כ זה השמן בתבשיל אין שום חשש איסור, שלא אסרו אלא את היוצא מן הקטניות שכבר נלתת, ונאסר כיוצא בו אם הי' מין דגן רק לרוחא - דמילתא: אין בענין זה שום חשש אפילו כל דהו, מפני שדרך הוא לטגן את הש"ש =השמן שומשמין= לפני תשמישו, וכשמטגנים אותו אין בו עדיין שום תערובות מים ואח"כ נעשה מבושל שאינו מחמיץ, כמבואר בגמ' ד' ל"ט: ואלו דברים שאינם באים לידי חימוץ: האפוי והמבושל. אלא שהגמ' מקשה: אדמבשל לי' מחמע, ורש"י מפרש, שא"א לפרש בדשדי לה בתוך רותחין משום דתני בהדיא וחלוט, שחלטו ברותחין, אבל זה פשוט הוא גם למסקנא, שכל מבושל אינו בא לידי חימוץ, אם אין שם טעם של אדמבשל לי' מחמע, א"כ כאן שמטגנים את הש"ש בלא שום תערובות מים מקודם, הרי לא שייך כלל לומר עליו אדמבשל לי' מחמע, שהרי הוא מי - פירות גמורים, שאין שם שום דבר שיקבל חימוץ, וממילא אין אח"כ שום איסור כל שהוא אפילו כשנותנו לתוך התבשיל. וזה אני אומר רק לרוחא - דמילתא, אבל באמת אין כאן שום מקום להמשיך להחמיר בדבר שהוא רק מנהג בעלמא, ולא יהא

ב"ה, עה"ק יפו ת"ו ט"ז אדר תרס"ט.

**לכבוד ידידי נפשי וחביבי הרבנים המאוה"ג רבני
בד"צ לקה"ק אשכנזים חסידים דעיה"ק ירושת"ו,
וביחוד כבוד ידי"ע הרב הגאון אוצר תו"ר מוהר"ל דוד
שליט"א. שלו' וברכה עד העולם.**

**מכתבם הנכבד לנכון הגיעני, והנני רואה, שראוי לי
לבאר לפני כבוד תורתם את אשר קצרתי במכתבי
הקודם. כי באמת לא עלתה על דעתי שיסתפק אדם
בדבר, שמנהג איסור זה של קטניות, אם יש לנו בו
איזה פריטים של ספק שנהי' נוטים בו להקל ולא
להחמיר, וע"כ באשר בכל מקום שמצאנו גזירה זו
מצאנוה רק במידי דמדגן, כמובן לא הי' מקום כלל
לאיסור השמן היוצא מהן, שלא שייכו בעצמו הטעמים
של חילוף במיני דגן ולא חשש תערובות שהוא מ"מ בטל
לפני הפסח, אלא שמאחר שכבר נלתתו הקטניות וחל
עליהם שם איסור - שוב גם היוצא מהן הוא כמותן, אבל
כל שיצא היוצא מהן כשהן יבישים ואין עליהם שום
דררא - דחימוץ, ובפרט בנידון שלנו, שביארתי כבר
לכבוד תורתם שהמכונה עושה היא מעשיה במהירות,
שאפילו אם היה נשרה במים והי' שייך בו חימוץ לא הי'
בא לידי חימוץ, מפני שהיא עסוקה בלחיצה בלא הפסק
עד שהפסולת נשארה יבשה ואין כאן מניעת עסק כלל.
וכאן שכבר יצא בהיתר איה נמצא מקום לאיסור את
השמן כשינתן במים ולומר שהוא יבא לידי חימוץ, מה
שמחזי כי חוכא, ואם הי' עולה על הדעת שראוי השמן
לבא לידי חימוץ, אחר שכבר יצא בהיתר ולא נקרא שם
איסור על השומשמן כלל, לא הי' צריך בתה"ד סי' קי"ג
לטרוח ולבאר שענין החימוץ שיש בזה לפי המנהג בשמן
של שומשמן ושל קנבוס הוא מפני שרגילין שלותתין
אותן זרעונים במים קודם שעושים מהם שמנים, והי'
יכול לאוריי את דין היתר ההנאה ע"י מה שנתנים שמן
על גבי מים להדליק אותו: והרי העידו התוס', בשבת מ"ז
ב' ד"ה מפני: שרגילין לעשות כך לתת מים בזכוכית
שקורין לאמפא ונותנים עליה שמן בע"ש = בערב
שבת, = וכ"ה בר"ן שהי' זה מנהג קבוע אצלם, וכ"נ מד'
תשובת הגאונים, כמבואר בב"י /או"ח/ סי' רס"ה,
ובודאי היו עושין כן גם בפסח שהיו מדליקין בפמותות
ובעששיות כדרך ההדלקה בכל השנה, ולמה צריך הוא
לומר בתה"ד שדוקא מפני שלותתין את הזרעונים יש בו**

ענין של חימוץ, אלא שעם כל זה הוא מותר בהנאה ע"כ
מותר להדליק בו, והי' לו לומר בקצרה, שיש כאן חימוץ
כמה שמדליקין את השמנים ע"ג המים או נותנים בהם
מים כדי להגביהם ומ"מ מותר בהדלקה, אלא ודאי פשוט
הוא, שכל זמן שיצא מתוך המידי דמדגן בהיתר ונשתנה
גופיה ונעשה שמן, אין כאן מקום לומר שיהי' בו אח"כ
גזירה של מנהג קטניות ויתחמץ כשיבא במים. והדעת
נותנת כן לכל הטעמים של גזירת קטניות: אי משום
איחלופי לא שייך כ"א = כי אם = בעוד שהיא בתואר של
מידי דמידגן, ולא כשהוא כבר בצורה אחרת שאין שמו
עליו, ואי משום תערובות ג"כ שייך הוא ביבש שיש
לומר שאינו בטל. וביחוד בעל תה"ד בעצמו הלא כך היא
שיטתו שדוקא בלח - בלח ל"א חו"נ = לא אמרינן חוזר
וניעור, = כמבואר בדבריו בס' קנ"ד סקי"ד מקור
ההגה"ה דסי' תמ"ז ס"ד. ובלא"ה י"ל שאפשר הי'
להכיר אחר הבירור בין מין דגן למין קטניות, דאז ל"ש
ביטול כלל, ע"כ חל עליהם שם איסור וממילא נאסרים
ג"כ היוצאים מהן, אבל כשנעשה שמן קודם שבא לידי
שום לחלוחית - מאיזה מקום יוכל לבא כאן איסור,
ואפילו אם הי' בו איזה מין דגן הרי הוא בטל בלח - בלח,
ולא יוכל לחול עליו שום חימוץ, אלא שאם לותתין את
הזרעונים חל עליהם שם איסור חימוץ מטעם המנהג
ואסורים שוב אח"כ ממילא גם היוצאים מהן, וכאן בנ"ד,
שע"י המכונה צריך לעשות דוקא ביובש בלא שום
לחלוחית של מים, ודאי לא שייך שום איסור ושום
גזירה. ועוד, שהוא פשוט, שאי אפשר כלל שנאסור את
מה שלא בא לשום חימוץ משום שכשיתערבו בתבשיל
אז יבאו לידי חימוץ, שהרי קיי"ל שאם נתערבו כל מיני
קטניות בטלים הם, - ולא נחלקו הפוסקים כ"א אם הם
בטלים בששים כשאר איסורי תורה או שבטלים הם
ברוב בעלמא, וכן הוא הכרעת האחרונים שבטלים ברוב
בעלמא א"כ מתי יחול על זה איסור, הלא תכף כשנותנים
אותו לתוך התבשיל הוא בטל ולא מצינו שום חששא
בדבר שמותר בדיעבד, כמבואר בד' הפוסקים וביחוד
בש"ך יו"ד סי' י' סקי"א, ואע"ג דלא נקטינן כדמשמע
מד' פר"ח דמדמה להו לחלת חו"ל דמבטלה ברוב
לכתחילה, מ"מ ודאי לא מסתברא לחדש איסור, במקום
שאפ"י הי' איסור בתחילה הי' כה"ג חוזר וניתר, עכ"פ
כשנפל ונתערב בדיעבד.

והנה כ"ז הי' די גם אם לא הי' הדרך של שמן שומשמן
תמיד לטגנם קודם שימושם וקודם שבאו לידי תערובות
של מים, ומה יש מקום עוד להרהר בנ"ד, שמנהג קבוע

הוא לטגן הש"ש =השמן שומשמיין=. והנה לבד מה שבגוף קטניות עצמן בחליטה, שאע"פ שהמרדכי מחמיר מ"מ דעת אור - זרוע הוא להקל, וידוע שלא הי' הספר אור - זרוע, שזכינו לאורו זה איזה עשיריות שנים, מפורסם בין האחרונים, מפני שהי' כת"י =כתב יד= גנוז, ובודאי אם היו דבריו ידועים היו מצרפין אותם להיתר לכה"פ =לכל הפחות= במקום שישנם עוד סניפים, וכמו שהדין נותן לדון כך בד' הראשונים שלא באו זכרונם על ספר מפורסם, כמבואר בחו"מ סימן כ"ה ס"ב בהגה"ה, ועכ"פ ראוי לנו לצרף דעתו בנ"ד שהדברים מספיקים להיתר גם בלא זה, ובפרט באיסור קלוש כזה שראוי ללכת בו אחר המקילים. אבל באמת אין אנו צריכים לזה, ואפילו אם הי' ציור לומר, מה שאי אפשר לומר, שדברינו הראשונים לא היו מספיקים בהיתר, והיינו צריכים לבא להיתר מטעם הטיגון לבדו, הי' כ"כ הדבר פשוט להתיר אפי' לדברי המרדכי לבדו בלא שום צרוף כלל של ד' האו"ז, שעד כאן לא אמר המרדכי שראוי לאסור בקטניות גם בחליטה אלא בחליטה שכבר נאסרה ע"פ הישיבות בכל שבא לידי חימוץ, משום שאין אנו בקיאים בחליטה, שצריך לזה צמצום גדול וידיעה מספקת, ועם כל זה לא הי' ניחא להו לרבותינו הראשונים להחמיר כ"כ ולתן את חומר החליטה שמטעם חסרון בקיאותנו על דבר שאינו אסור מעיקר הדין, וע"כ צירפו לזה עוד טעם, שכיון שדרך השימוש של הבישול הוא כנהוג במים צוננין, יש לגזור שיעשו כן גם בפסח ויתבטל עי"ז כל הסיג כולו, אבל אם לא היתה גזירת חליטה פסוקה תחילה לא הי' מחמיר כלל על קטניות בזה, ולא הועיל טעם של המרדכי כ"א להשוות קטניות לכל מיני דגן גם לכלל הגזירה. ועתה ניחזי אנן: הרי ברור הוא דלגבי טיגון לא שייך כלל לומר שאין אנו בקיאים בטיגון כי רק בחליטה, שיש כאן בצק שבא לידי חימוץ ומים המביאים את החימוץ, וכל עיקר הדבר שאנו צריכים לבטח בו שיהי' מעכב את החימוץ הוא החליטה, שבאה דוקא ע"י דיקולא דמיא של הרתיחה, ע"כ אנו חוששין שמא לא יצמצמו לתן דוקא בעת הרתיחה ויתחמץ מיד ולא יועיל אח"כ שום בישול, אבל בטיגון זה של השמן, שהוא נקי מכל תערובות מים שבשום אופן איננו יכול לבא לידי חימוץ, איזה בקיאות יש כאן. אין צריך כאן דיקולא דמיא ולא שום ידיעה, אלא מטגנין אותן היטב כדרכו בכל השנה, וכיון שהוא מתבשל שוב איננו יכול לבוא לידי חימוץ, אפילו אם היינו מדמים אותו לדגן ממש, שאין כאן ענין שיתפש עליו שם חימוץ. ועוד ששם בקטניות עצמם בחליטה, עיקר הגזירה היא

לדעת המרדכי משום שדרך השימוש הוא במים צוננים, וכאן להיפך דרך השימוש הוא ע"י טיגון, ואיך נגזור שיעשה מה שאין דרכו לעשות בכל ימות השנה, ולערב שמן שאינו מטוגן בתבשיל, במקום שאם יעשה כן גם הוא צריך להיות בטל, ואין כאן שום מכשול חלילה.

ומה שרמזו כת"ר לד' שו"ע /או"ח/ בס"ד תס"ד ולד' מחצית השקל שם, באמת צריכים לבאר דבריהם, שהרי מג"א שם ביאר ע"פ דברי תה"ד, שעושיין אותו עם יין, וע"ז ודאי יש להקשות: איזה איסור יש כאן, ואיך יתחמץ החרדל ע"י יין שהוא מי פירות. אבל בתה"ד מפורש הטעם: מפני שאי אפשר ליין בלא מעט מים, ובלשון תה"ד כתוב: בתירוש, וע"ז כתב במג"א סי' תס"ב סק"ו, דדוקא בעודו תירוש קודם שנעשה יין גמור ע"י תסיסה, אז אין מיעוט המים מתבטל, והוא כמי פירות עם מים ואסור, אבל אם היו מערבין אחר שכבר נעשה יין אין ע"ז שום איסור כלל. ובמי פירות כאלה שיוצאים מאותם הפירות עצמם עדיף טפי, שהרי אנו מקילין בחירוף שני שבליים כדינא דגמרא, ולד' הט"ז הי' טעמא משום שאין אנו עושים בידים התערובות אלא ממילא הוא בא, וק"ו כאן שכבר ביארתי שיש כאן עסק תמידי ע"י הלחיצה כל זמן שהשמן גוזל /נוזל/ מהשומשמיין ואפי' אם יבא אדם לחוש, שמא יזדמן, מה שאי אפשר להיות, שתפסק הלחיצה ויהיו השומשמיין שרוים בשמן שיצא ממנו, אין אנו עושים דבר זה בידים, כ"א =כי אם= הוא בא ממילא, שאפילו במיני דגן שבקינן ליה אדינא, וק"ו לטעמי' של התוס' מנחות נ"ד ע"א, המובא במג"א ס"ק ג', דלא חיישינן לכך בשבליים, דמילתא דלא שכיחא היא, כאן הוא דבר שאי אפשר שיזדמן כלל. ומכ"ש לפי מה שביארנו תוס' שם שעיקר הטעם דלא גזרינן שמא יצאו המים הוא משום שיהי' רק חמץ נוקשה לא חשו לה, וק"ו דלא נחוש לה במקום חששא רחוקה של קטניות.

ומה שתמהו עלי כת"ר על שאני קורא את איסור הקטניות בשם מנהג, הנה חייב אדם לומר כלשון רבו, וכל הפוסקים המדברים מענין זה רבים מהם קוראים אותו מנהג, ומפורש הוא בד' רמ"א בד"מ במקומו דקטניות אינן חמץ כלל ואינם אסורים אלא משום מנהג. וחלילה לנו לקרות שם איסור חמץ על קטניות שנוהגים גלילות רבות מישראל בו היתר, כמו רבים מהספרדים, ובשנה של יוקר ובצורת, ד' ישמרנו, נהגו גדולי הדורות להסכים להתיר לפי הענין, יש שמתירין לעניים ולא

בתלמודים. שדי לנו מה שלא נזוז ח"ו ממה שהונהגנו ע"פ מנהגי רבותינו הפוסקים, אבל בפרטים שיש לדון לכאן ולכאן ודאי הנוטה להקל להיות חכם להיטיב ה"ז משובח, ובלבד שיהיו דבריו מיוסדים ע"פ עומק ההלכה וסברה ישרה. וב"ה הוראתנו זאת כולהו איתנהו לטיבותא כאן, ויהא רעוא דיהויין כל שמעתין מחוורין וברירן כשמעתתא דא, דלית ביה ספיקא כלל ב"ה.

הדרן לדברינו, מאחר שכך היא המדה בכל מקום שנמצא מחלוקת בין הפוסקים למיעוטי בפלוגתא בכל האפשרות, אף אנו נאמר שעד כאן לא נחלק המרדכי על א"ז שהתיר ע"י חליטה כ"א בגוף הקטניות בעינו ולא ביוצא ממנו, ודוקא בדבר שהוא נאכל בלא תערובות אבל לא דבר כזה דש"ש אם נאכל בלא תערובות הרי אין בו מים, ול"ש כלל שום איסור, ואם מערבים אותו עם מים ע"י תיקון התבשיל הוא מתערב וקליש טובא איסוריה, דלא שייך לגזור, ודמי ודאי לחלת חו"ל גם אליבא דהחולקים על פר"ח. ואם נחלקו בדבר שעיקר שימושו הוא בצונן לא יחמירו בש"ש שעיקר שימושו הוא ע"י טיגון, ואם החמירו בחליטה, שיש בה דקדוק הצריך בקיאות, לא יחמירו בטיגון, שהכל יודעים את אומנותו.

ומה שאומרים כת"ר, שבדור הזה יש לחוש מדינא דגמרא כמו מקמחא דאבישונא, זהו באמת יסוד הענין לדעת הגר"א, אבל דוקא אם נאמר שהדבר הוא רק מנהג בעלמא, שהנהיגו הראשונים ושוו עלן כחד"א = כחתיכה דאיסורא, רק אז יש מקום לומר שגם היוצא מהם יאסר, ואולי גם אם יצא מהם קודם שבאו הם עצמן לידי חימוץ, מפני שאפשר שיבא היוצא לידי חימוץ, אע"פ שהוא דבר רחוק, כמש"כ, וגם זה מתוקן הוא ע"י הטיגון, אבל אם נאמר שהאיסור מדינא דגמרא משום פריצותא דעברי, ודאי אין לנו אלא מה שאמרו חכמים דהיינו גוף הקטניות, ולכל היותר מה שיוצא מהם אחר שכבר נתחמצו ע"י ביאת מים, אבל מה שיצא מהם קודם החימוץ איזה חילוף יכול להיות כאן עם מינא דדגן, ולא שייך כלל להחמיר בכ"ז.

ואפריין אמטי לכבוד תורתם על מה שכתבו שכבודי יקר בעיניהם. ודאי כך היא חובתנו לכבד כל מי שהוא מבניה של תורה, ובדורנו זה, שכבוד התורה הושפל עד עפר בעוה"ר, יש יותר לעשות חומרות וגזירות בזהירות בכבוד התורה מכל החומרות שבעולם. ולא

לעשירים ויש שמתירין לכל דוקא, כמבואר די והותר בתשובות האחרונים, וחלילה לומר שמתירין איסור. אלא שיסוד איסור שהוא מנהג ג"כ תורה אבל מ"מ אין להפליג בו בחומרות כ"כ בפרטים שיש בהם טעמים נכונים להתיר במה שאין ע"ז מנהג כלל, כנ"ד שהוא ענין חדש שלא הי' מעולם, לעשות ש"ש = שמן שומשמן = ע"י מכונה דווקא ביובש גמור ובאופן שיש עסק תדירי ובבירור מובטח מכל מיני עירוב ושמץ ספק חשש חמץ, ודאי אנו צריכים לדון בדבר להקל ולא להחמיר לעשות את הגדר יותר מן העיקר, שהזהירו אותנו ע"ז חז"ל באבות דר"נ פ"א ה"ז: מכאן אמרו: אם סג אדם לדבריו אינו יכול לעמוד בדבריו; מכאן אמרו: אל יוסיף אדם על דברים ששומע. ר' יוסי אומר: טוב עשרה טפחים ועומד ממאה אמה ונופל. ובודאי כונת הענין על דברים כאלה, שאין לבקש להחמיר במה שלא קבלנו ע"ז מרבתינו בדבר שבעצמו הוא סייג. ואין להוסיף חומרא על חומרא כ"א במה שמצאנו מפורש או בראיות ברורות, אבל בנ"ד שהכל הוא להיפוך, שהענין הוא מנהג ביסודו וזה הפרט המחודש אין בו שום מנהג וא"א שיהי' בו מנהג, וראיות ברורות נותנות עדותן להקל, אפי' אם יהיה אפשר להכנס באיזה דחוקים לדחות את הראיות, ג"כ אין לנו למשוך את הדבר להחמיר ולהיות מוסיפים על הדברים ששמענו. ועיקר הנטי' לחומרות יתירות, במה שיש דרך סלולה ע"פ דרכי התורה להקל אין זה מילתא דחסידותא כלל וכבר גנה ענין זה קדוש ד' הרח"ו ז"ל בהקדמתו לספר עץ - חיים, ודייק, שזוהי מדה של המתרחקים מפנימיות התורה רחמנא לצלן מהאי דעתא, וזה לשונו הקדוש: וכנגד כת חכמי הפשט, אותם אשר הם מואסים לעסוק בחכמת האמת הנקרא עץ חיים לחיי עולם, ועוסקים בסיפורים הפשטיים בפשוטן בלבד, ואומרים שאין בתורה אלא הפשט בלבד ח"ו, אשר היא נקרא עץ הדעת טוב ורע, עליהם אמרו: חכמים הם להרע ולהטיב לא ידעו, כי בסיבת היותם מואסים בעץ חיים אין הקב"ה עוזר אותם והם שוגים (או שונים) בפרטי עץ הדעת טוב ורע ומהפכים אותו לרע ומטמאים את הטהור ואוסרים את המותר ופוסלים את הכשר עכ"ל. הרי דייק בשלשה האופנים של טהור מותר כשר והפכם הוא: טמא אסור פסול, שזו היא תקלה מה שנוטים יותר מדאי להחמיר ולאסור. ובאמת דרכן של רבתי הגאונים הצדיקים שזכיתי לשמשם, זכותם יגן עלינו ועל כ"י, הי' שלא להיות נוטים להחמיר בכל מה שיש מקום להקל, ביחוד בדברים שאין היסוד חזק ע"ז בדברי רז"ל

הבנתי כלל מה שכתבו כת"ר, שבמקום שיש ח"ה =חילול השם= אין חולקין כבוד, וכי איזה ח"ה יש כאן ח"ו אם מתירין ע"פ הוראה, שיש בה כמה וכמה טעמים ופנים להיתר וכי לא זו דרכה של תורה ות"ח שאמר דבר הלכה אין מזיחין ולא מזחיחין אותה, וזהו אפילו שאבותיו ואבות אבותיו נהגו בו איסור, וק"ו בנ"ד שכבר ביארתי די באר שאין כאן - ולא אפשר שיהי' כאן - שום מנהג של איסור. אדרבה, אם גם כבוד תורתם יסכימו על היתר פשוט זה יתקדש שם שמים, ויראו הכל שת"ח הנם אוהבי אמת, ובכל מקום שהדין נותן להודות על האמת, או לחדש דבר ע"פ הוראת אמיתה של תורה, אין שמים לב לתלונות המון עם, מהני דלא גמרו שמעתתא ואינם יודעים דרך ההוראה, הבאים לצער ת"ת. ואם אנחנו בני תורה לא נהי' זהירים וזריזים להראות תמיד כבוד וחבה להעוסקים בתורה ועמלים עליה, מי יחוש חוץ ממנו. ולענ"ד ראוי בנ"ד לחוש לדעת הרא"ש בפ"ק דע"ז דף ז', שחכם שהתיר וחלה ההוראה אין חבירו רשאי לאסור, שכ"ה פשטא דירושלמי, ואע"פ שתוס' שם פירשו סוגית הירושלמי באופן אחר, מ"מ הלא הרא"ש ראה דברי התוס' ונאיד מסברתם, וכל ספק של כבוד תורה הוא ודאי ספק דאורייתא של עשה דכבוד תורה דחמירא טובא.

ומה שכתבו כת"ר, שיודעים הם, שלפני כמה שנים רצו אנשים להקל ע"פ האופנים שלי ומיחו בהם כל חכמי ירושלים, הנה הלכה פשוטה היא שאין למדים הלכה מפי מעשה (בב"ת =בבבא בתרא= ק"ל ע"כ /ע"ב/). והטעם הוא פשוט, מפני שאפשר שישנם תנאים כאלה שהיו במעשה מה שאינו בנידון הבא לפנינו, או שמה נפסקה המעשה ע"פ הוראת שעה, ועיי' ירושלמי פאה פ"ב ה"ד, דמבאר דבדבר שיש מקום לחלוקי דעות לכו"ע אין למדים מפי מעשה, ואולי לא היו אז מאמינים בבעל המכונה שישמור את השומשמין מכל לחלוחית של מים, או אולי לא היתה המכונה באופן כזה שהיא עכשיו שא"א לעשות עליה כ"א =כי אם= ביובש, אלא שהי' אפשר לעשות עלי' ג"כ ע"י לתיחה, באמת יש מקום לגזור ולחוש, וביחוד אולי לא הי' הענין נוגע כ"כ לתקון הישוב כמו עכשיו, שעלינו להשתדל לתן עז ועצמה לכל דבר של חרשת המעשה שעושיין אחינו ב"י =בני ישראל= באה"ק בכחותיהם הרפים, יחזקם ד'. ולפי מדת הפרנסה המצומצמת, בעוה"ר, באה"ק, יש בכח שבוע של פסח לחזק את העסק כמו ערך איזה חדשים של שאר הימים,

מפני שבשבוע זה יהיו הכל זקוקים דוקא לש"ש הכשר הנעשה בידי ישראל הנאמן, ובזה יתחזקו ידיו וינהל את העסק בטוב ויתחזק כח בנין אה"ק וישובה, שכדאי להתיר בגלל זה כל דבר שאפשר להתיר בשעה"ד =בשעת הדחק=, וכיון שאי אפשר שתתברר איך היתה אז דרכה של הוראה זו, ואנכי בודאי לא די שלא לקחה אזני שמץ מזה לא עלתה כלל על לבי שיהי' צד להחמיר במה שהראיות הנה כ"כ מפורשות להתיר, ואם לא הי' הזמן כ"כ נדחק ודאי יש להוסיף דברי אמת כהנה וכהנה לחזק הוראה פשוטה זו, ולא גריעי שומשמין היבשים הללו לענין היתר השמן שלהם מהיתר של י"ש הנעשה ממני קטניות, שהמתירים יש להם על מי שיסמכו וכבר הונהגה הוראתם בכמה מקומות, וכאן ודאי עדיף מני' טובא, שאין כאן שום בית מיחוש של דוגמת איסור ודרא דחימוץ כלל, ולא שייך כלל לומר על הוראה של פעם אחת שהדבר הוחזק לאיסור, ואפילו אם היו פעם אחת גדולים מורים לאיסור גם אז כתרה של תורה הוא הפקר לכל ויש רשות ביד כל ת"ח הלך בעומקה של הלכה להורות כפי מה שמתברר לו ע"פ יסודות ההוראה. ואם יש במה להשיב על הראיות צריך לברר הדברים לפני מכריעים, או לישא וליתן פא"פ =פנים אל פנים= עד שיצא האמת לאור, ולא לסגור את הדרך בפני כל מורה ודאין ברוח ד', אשר תחון כל עוסק בתורה לשמה למצא דרך ישרה כ"א לפי חלקו הנתון לו מסיני.

איך שיהי' הנני כופל את בקשתי לפני כבוד תורתם, שיניחו את הענין על דעתן של ישראל קדושים, והנח להם שאם אינם נביאים בני נביאים הם ואם אינני יכול להעביר את כבוד תורתם על דעתם, שיחזקו את ההוראה, שיצאה מאתנו לאחר הבירור ב"ה, מ"מ די בזה שהם עומדים מרחוק, ולמה להם עוד להזהיר ששום בר ישראל לא יסמך ע"ז, מה שהוא לי אונאת דברים גדולה מאד, ואני בתומי הלכתי ולא עלתה על דעתי לפגע אדם ח"ו ואנכי איך אוכל לבטל את ההוראה מטעם שרבו עלי חבירי הלא הננו בזה ב"ה חבורא קדישא של שלשת רבני בד"צ שלנו ורבני בד"צ הספרדים העומדים עמנו בדעה אחת, ומערערים ע"ז מכח ת"ח בעלי הוראה ידועים, לא שמעתי כ"א מכת"ר - ואיך נקרא זה שרבו עלי חבירי ואיך אוכל לכתוב מה שהוא ללא אמת. ואיני מבין בשום אופן מה שכתבו שכמה רבנים רבו עמהם, על שלא יצאו תו"מ =תיכף ומיד= במחאה גלוי, איך שייך להיות ע"ז מריבה, הרי בדברי תורה אנו עסוקים.

וצריכים אלה הרבנים לשמוע בתחילה את כל פרטי טעמי הוראתי, וכשישיבו עליהם בדברים של טעם אז יש מקום לחזור ולומר, ברם דברים שאמרת לפניכם טעות הם בידי, אבל לעשות מחאות בלא משא ומתן כלל, לא יעלה על דעת שום ת"ח חשוב, וחושב אני שלא יסכימו ע"ז כבוד תורתם.

ועוד אני רואה בסדר מכתבם, שסיימו את תרעומתם עלי איך הרהבתי עז לחלק בסברא בענין הנוגע לאיסור הראשונים, וכבר כללתי תשובה ע"ז בדברי, ובכלל כך היא המדה שע"י סברא ישרה יכולים לסמוך בהוראה כשאינן מוצאים עליה סתירות, אפי' באיסורים יותר חמורים, וכבר החליטו בעלי אסופות דסברא הוי דאורייתא, ונקטי לה מהא דאמרינן בכמה דוכתי: הא ל"ל קרא סברא הוא. ואי אפשר לי כעת לברר פרטי ענין זה הארוך מאד. וע"ד אשר כתבו כת"ר, שאזהיר את המוכר שלא יביא את השמן לירושלים, לזה היה מקום אם הייתי מקבל מכתבים חולקים על הוראתי מכל בתי דינים שבירושלים, אבל כעת, שיתר הבד"צ אינם מהנדזים בזה, קיי"ל דשתיקה כה"ג הודאה היא, כשתיקתו של הראב"ד על הרמב"ם שחשבוה בעלי הכללים לשתי דעות ובודאי הנני תולה לומר שעמדו גם הם על דברי או על טענות אחרות דומות להן, באופן שהנם רואים שראוי להסכים להתיר בזה.

ובאמת אגיד לכת"ר, שמה שהחמיר בענינים כאלה הגאון חתם סופר ז"ל כנראה מסגנון לשונו, הי' לפי זמנו צורך שעה מפני התפרצות הריפורם /הרפורמה/, שהיו חפצים תמיד לעשות תיקונים בדת ח"ו, וכל הוראה שהיתה יוצאת נגד המנהג המפורסם היתה נותנת יד לפושעים, ע"כ לא רצה לשנות את המנהג. גם בדברים שחדש הגר"א במנהגים ביסודות חזקים מאוד, ובכמה קהלות התחילו הותיקים להתנהג כדבריו, מפני שחשש שלא תהי' מזה אחיזה למצדדי הפריצות של תיקונים בדת, אבל בימינו אין זאת הפרצה מסוכנת כלל, כי בעוה"ר עכשיו הרוצה לפרוץ גדר ואינו מבקש לו שום היתר מרבנים, ועושה כל מה שלבו חפץ בלא שום תיקון, ושאלת תיקונים בדת היתה ללעג ולקלס, גם להמתחדשים, ע"כ אין שום חשש להתיר מה שהוא מותר ע"פ דין תורה, אע"פ שע"פ הוראה לא הי' מקודם מנהג ע"ז להתיר. וכבר כתבתי למעלת כבוד תורתם, שאני יודע ברור תכונת בני דורנו, שדוקא ע"י מה שיראו, שכל מה שיש להתיר ע"פ

עומק הדין מתירין אנחנו, ישכילו לדעת, שמה שאין אנו מתירין הוא מפני אמתת דין תורה, וימצאו רבים הדבקים בתורה שישמעו לקול מורים בעז"ה, מה שא"כ כשיתגלה הדבר, שישנם דברים כאלה, שמצד שורת ההלכה ראויים הם להיתר ורבנים לא חשו על טרחם וצערם של ישראל, והניחו את הדברים באיסורם, יוצא מזה ח"ו ח"ה גדול מאד, עד שמתרבים המתפרצים לומר על כמה גופי תורה, שאם הרבנים רוצים היו יכולים להתיר, וע"י זה יוצא משפט מעוקל.

סוף דבר הנה גליתי את דעתי לפני כבוד תורתם החביבה עלי עד מאוד, ואבקשם שיעיינו בדברי הפשוטים בשכלם הצלול ובדעתם הבהירה, ויתועדו לאגודה אחת עם כל בתי הדינים בעיה"ק, אז אקוה שנבא לכלל דעה אחת בעה"י.

והנני בזה ידידם אחוז בחבלי אהבתם ודור"ש תורתם באהבה נאמנה, חבר לכל יראי ד' ועוסקי תורה לשמה, המצפה לתשועת ד' על עמו ונחלתו במהרה בימינו בקרוב. הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל.

הוספה וראוי להעיר, כמה תשומת לב אנו צריכים כשאנו באים להחמיר, במה שע"פ דין ראוי להקל בו, שלא יצא שכרנו בהפסד של כפלי כפלים, שמטעם זה אסור לאסור את המותר, כד' ש"ך יו"ד סי' רמ"ב בקיצור הנהגות או"ה סי' ט', דע"פ רוב הוי חומרא דאתי לידי קולא. ובנ"ד אם נמשיך להחמיר קטן הוא מאד השכר שלנו, אם נוסיף חומר על דבר שאין עקרו מן הדין, ולעומת זה ההפסד יש לחוש עליו הרבה. שהרי לדעת רש"י ביצה רפ"ק שכתב והא דאמרינן בכלי הש"ס שאין גוזרין גזירה לגזירה מהאי קרא נפקא ושמרתם את משמרת עשו משמרת כלומר גזירה למשמרת לתורת, ולא משמרת למשמרת, שלא יעשו גזירה לגזירה. והרי כאן איסור תורה של לאו הבא מכלל עשה שלא לעשות משמרת למשמרת, ובודאי יותר ראוי לחוש שלא להכשל בדבר שהוא לדעת רש"י איסור תורה, מלחוש להוסיף חומרא על דיוק של מנהג שלא היה אפשר לו להיות נהוג מעולם, מפני מניעת מציאותו. וכאן לא שייך לומר כלל כולא חדא גזירה, שזה שייך בעקרו בדבר שהי' נהוג בעת הגזירה שיש לומר שהכל נכלל בגזירה אחת, אבל דבר של מציאות מחודש, כנ"ד שכל הש"ש היו נעשים בלתייה עד שבאה המצאת המכונה שנתחדשה האפשרות לעשות ביובש זה

עתה בימינו, אין שייך בשום אופן לומר שיהי נכלל בכלל הגזירה, בתור חדא גזירה. והדברים קל וחומר עם מה שכתב במעיל צדקה בענין הכתמים, שלא גזרו על פחות מכגריס ועוד משום שעד כגריס תולין במאכולת, אבל ביאר שם הגאון המחבר ז"ל שאין בדם מאכולת מצויה בזמנינו אותו השיעור של כגריס, שביאר אותו במופתים חותכים, והוכרח לומר שנתקטנה המאכולת מכפי מדתה בדורות הראשונים, כשם שהוקטנו כמה ענינים בבריאה, ומ"מ לענין דינא מסיק דאנו לא נוכל להחמיר שלא לתלות במאכולת על פחות מכגריס ועוד, משום דכתמים דרבנן ובימי הגוזרים הרי הי' טעם מספיק שלא לגזור על פחות מכגריס ועוד, וכיון שלא גזרו אע"פ שע"פ שינויי הטבע בימינו ראוי לגזור, מ"מ אין לנו לחדש גזירה מדעתנו. והדברים הם במקום שמצד הטעם של הגזירה ראוי הדבר לגזור במצב המחודש, מ"מ אין לגזור כיון שלא הי' הדבר במצב זה בימי הגוזרים, וקל וחומר הדבר בנ"ד, שלא הי' מצב כזה בימי הגוזרים, והטעם ג"כ איננו שייך כלל, שהרי לא גזרו כ"א על הנלתת ולא על היבש, ולא שייכי כל טעמי הגוזרים כ"א על הנלתת, כמו שביארנו בבירור לעיל, שאין לנו שום מקום לחדש חומרא זו מדעתנו על דבר שבא במצב החדש. ואפילו לד' החת"ס, ס' קפ"ב, דאסבר לד' מעיל צדקה הנ"ל, משום שעיקר כתמים גזרו בשביל הטהרות, ודרך אגב כיון שנאסרה נאסרה גם לבעלה, ע"כ בזמן הזה שאין לנו טהרות, אין לנו לחדש גזירה על דבר חדש, אע"פ שאנו חייבים בגזירה שנגזרה במנין בשיעור של כגריס ועוד גם בזה"ז = בזמן הזה = שאין לנו טהרות, מ"מ למדנו שבמקום שאין הטעם נוהג והענין הוא מחודש אין שייך לגזור כה"ג חומרא חדשה. ובס' נחלת שמעון ס' כ"ט, העיר עפ"ד מעיל צדקה הנ"ל להקל מטעם זה ביי"ש שנעשה ממיני קטניות, מפני שלא הי' זה נהוג לעשות בימי הגוזרים, והוי ענין מחודש ולא שייך לגזור, ולפ"ד החת"ס אין הדברים מיוסדים כ"כ, משום ששם עיקר הדבר הוא מפני שהעיקר של הגזירה הי' בשביל הטהרות, אלא שהגאון המחבר ז"ל אע"פ שלא ראה דברי חת"ס, מ"מ הסביר את הדברים שע"פ מצב הזמנים הי' ראוי שלא להחמיר בימינו, דלא שכיחי כ"כ עמי הארץ שיטעו בין קטניות לדגן, אלא שאין לנו לסור מגזירת הראשונים, אבל בדבר מחודש אין לנו לחדש גזירה חדשה ואף שפקפק שם אח"כ על היתר היי"ש הוא מטעם אחר, שכיון שכבר נאסרו בתחילה הקטניות עצמם ע"י ליתתם ושרייתם בבישול היי"ש, איך אפשר להתיר היוצא מהן, ביחוד בחמץ שילפינו

מקרא לרבות הממחה ושותה, כמבואר בחולין דף ק"כ א' ובתוד"ה השותה שם. אבל מצד עצם הסברא, שאי אפשר לחדש גזירה להמצאה חדשה שלא היתה כזאת בדורות הראשונים, גם היא /הוא/ ז"ל פשיטא לי', וכן הוא פשוט באמת לכל מבין דבר לאשורו. ובעיקר הדבר לא שייך כלל לגזור שיבאו לאחלופי שמן שומשמן זה שנעשה בכשרות לפסח וביובש ע"י מכונה, עם שמן השומשמן שנעשה עד עתה ע"י לתיתה, שהרי הוא משונה ממנו במראהו, בטעמו ובריחו לשבת, כידוע שזה השמן שומשמן מעשה המכונה הוא מוטעם הרבה וזך ובהיר יותר מש"ש הרגיל הנלתת ונעשה בידי אדם, והרי בסריקין המצויירין אמרינן בגמ' ל"ז א' דלא של נחתומין אמרו אלא של כל אדם, ופירש"י שרגילין ובקיאין בדבר ויש להם דפוס, א"כ לא גזרו מה שנעשה בדפוס אצל נחתומין שמא אתי לאחלופי במה שנעשה בידי אדם, וכן פסק הרי"ף והרמב"ם דלא גזרינן נחתומין אטו כל אדם מפני שהם בקיאין ורגילין, או שדרכן לעשות בדפוס לד' רש"י הנ"ל. וגם לדעת המחמירין לפסוק כהאי לישנא דלא של כל אדם אמרו אלא של נחתומין, לא נאמר שנאדו מעצם הסברא דלא שייך להחליף של כל אדם על של נחתומין, שסובר שעיקר הגזירה היא דוקא על נחתומין, שמדייקין יותר בנוי מלאכתן ושותין, ומה שגזרו בכל אדם או בנחתומין גופא אפילו כשנעשה בדפוס אטו שאינו נעשה בדפוס, שלא יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי ביתוס מותרין, היינו משום שאין הדבר ניכר, בין נעשה בדפוס לנעשה בידי אדם, וכן פירש להדיא רבינו חננאל במו"ק ד' י"ד א', דמי יודע שנעשה בדפוס, ומוכח מזה שאם הי' הפרש ניכר לא הי' מקום לגזור הא אטו הא. ובנ"ד שהדבר ניכר בכמה סימנים, בריחו בטעמו, ובמראהו, ובשמו, שהוא נקרא בשם ליווי: שמן שומשמן של פסח, לא שייך שום אחלופי כלל, אפילו אם הי' כאן מקום לאיזה גזירה חוץ ממה שלדעת הרמב"ם /תיבת הרמב"ם כפולה במקור/ הרמב"ם בפיה"מ = בפירוש המשניות = פ"ד דשבת, בנ"ד הוא עיקר הדין של אין גוזרין גזירה לגזירה, שהוא בענין שבשעת מעשה לא גזרו, ואח"כ באים לגזור, וק"ו כשלא הי' בשעת מעשה שייך הענין כלל, ולא הי' אפשר לומר שהי' נכלל בכלל הגזירה, כנ"ד, ואח"כ באין לגזור שהוא דבר שא"א. וכל הדברים שנאמרו בפוסקים רו"א באופנים שאפשר לגזור גז"ג = גזירה לגזירה =, לבד מה שכל פרט בפ"ע = בפני עצמו = איננו מוסכם, ויש לדון בו הרבה, באמת אינם שייכים בנ"ד כלל. דכללות הענינים, שמצינו לפעמים גז"ג = גזירה לגזירה = הוא

באיסור חמור, וחששא קרובה, מה שא"כ כאן שהוא ענין של מנהג, והחילוף הוא חשש רחוק מאד, וביחוד שהלא פרצה טהרה בישראל, וכל עניני פסח אין לוקחין כ"א ע"פ הכשר ב"ד, ולא שייך כלל כאן הא דמנחות ד' מ' ע"א אדיסקי ניקום ונסמוך, שכאן כ"ז שלא יהי' דיסקי וכתב הכשר לא יקחו לפסח, מפני שכך הוא המנהג, ולא שייך כאן אפילו חשש רחוק של איחלופי ועל כיוצא בזה שנינו (ידיים פ"ד מ"ג) ישמעאל אחי עליך ראי' ללמד שאתה מחמיר וכל המחמיר עליו ראי' ללמד, והיינו משום דעסיק שם במידי דדברי סופרים, וק"ו כשאנו עסוקים במידי דמנהגא שעל המחמיר ראי' ללמד ובפרט בנ"ד שלהמחמיר יש לחוש מאיסור דאורייתא של לאו הבא מכ"ע =מכלל עשה= דולא משמרת למשמרת, שבכ"מ שאין הדבר ברור שכאן יש לגזור גזל"ג פשוט שאסור להחמיר אע"פ שיש מקומות יוצאים מן הכלל כמו שב' /שכ' /תוס' חולין ד' ק"ד א' ד"ה ומנא תימרא, שאין לדמות גזירות חכמים זו לזו, ופשוט הוא דבכ"מ =דבכל מקום= שאין לנו ראי' מבוררת אין לנו להקל באיסור זה של גזירת גזל"ג. ובאמת לכל היוצאים מן הכלל שמצינו שגוזרים גזל"ג, יש לנו הדרך היותר מפולש, שכל ענין שלא נתחדש אחר זמן הגוזרים יש לומר שהכל הי' בכלל גזירה הראשונה, אבל בענין מחודש שא"א לומר בשו"א =בשום אופן= שהי' בכלל הגזירה, י"ל דכו"ע מודים שאסור לגזור גזל"ג. ובס' שד"ח =שדי חמד= בחלק ד' - ח' ובפאת השדה אות גזירה, העיר יפה דיש לומר מד' ש"ך סי' קנ"א סק"ט דלא זו בלבד שיש לב"ד לחוש שלא לגזור גזל"ג אלא

שגם כל יחיד יחוש לעצמו שלא לעבור על מ"ע =מצות עשה= דושמרתם את משמרת, בלאו הבא מכללא ולא משמרת למשמרת, ויש לומר שאין איסור זה כ"א להנהיג לכתחילה כך, אבל אם כבר נהגו אין מתירין גם כה"ג, שאין הדבר קשה כ"כ להאמר, שהרי עיקר נדרים יש בהם ג"כ לפעמים איסורא, וכל הבוטה ראוי להדקר בחרב, אלא שלשון חכמים מרפא (נדרים כ"ב א'), וכל הנודר כאילו בנה במה, ומ"מ קיימים הם, ואינם ניתרין כ"א בשאלה, והה"נ מנהג כזה אע"פ שאם נשאלו לכתחילה אם להנהיג כן הי' ראוי לאסור מ"מ כשנהגו נהגו, שהרי יש בזה משום לתא דבל יחל. ולפ"ז בדבר חדש, שלא חל עליו במציאות שם מנהג כנ"ד ראוי ליעץ שלא להכנס בספק המרובה הזה, כלשון ירושלמי פ"א דחלה ה"א ופ"א ה"ד דר"ה והיינו ג"כ שלא להנהיג לכתחילה, וכד' מג"א סס"י תרנ"ד, וה"נ ראוי להנהיג כן כדי שלא להכנס בשביל ענין של הידור בפרט של דקדוק להכניס בכלל מנהג דבר שלא הונהג מעולם, בחששות של איסור תורה. ואפי' לפ"ד פלתי בסי' ס"ו סק"ג, דבד' הפוסקים מצינו טובא גזל"ג די לנו במקום שמצינו כבר, די"ל שסמכו בכל מקום שגזרו בכה"ג שאין זה בכלל גזל"ג, ע"פ כל התנאים היוצאים מן כלל זה או באחד מהם, אבל להתחיל בזה לכתחילה אין לנו, ואין זו חומרא אלא קולא, ולבד זה הרי פר"ח באמת לא חילק בין דברי הגמ' לד' הפוסקים, וכמו שהעיר ע"ז בשד"ח שם, ולמה לנו להכניס ראשנו במחלוקת בדבר שאין אנו חייבים כלל, ופשיטא דבכה"ג כחא דהתירא עדיף, וזריז ונשכר קרינן ביה, וע"ז נאמר ושם דרך אראנו בישע אלקים.